

3

COMMENTARIA
IN PROLOGOMENA

SYNTAXEON MIRA-
BILIS ARTIS,

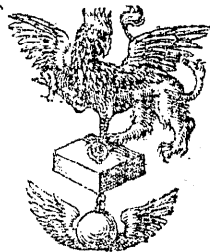

Perquam de omnibus disputatur
habeturque cognitio.

Authore P. Gregorio Tholesano, iu-
ris ciuilis in academia Cadur-
censi professore.

* * *

VIRTVT̄ DVCE,

COMITE FORTVNA.

LVGDVNI,

APVD. ANT. GRYPHIYM.

M. D. LXXVIII.

Cum Priuilegio Regiæ maiestatis.

3
COMMENTARIA
IN PROLOGOMENA
SYNTAXEON MIRA-
BILIS ARTIS,

Per quam de omnibus disputatur
habeturque cognitio.

Authore P. Gregorio Tholosano, iu-
ris civilis in academia Cadur-
censi professore.

* * *

LVGDVNI,

APVD. ANT. GRYPHIVM.

M. D. LXXVIII.

Cum Privilegio Regi maiestatis.

CLARISSIMO VIRO

vndiq; absoluto, Nicolao à Bauffremôr,
baroni & domino à Senescey, equiti Re-
gio torquato, & à secretis regis consilia-
rio dignissimo, magno Galliarû domûiq;
regiæ prætori, necnon baliuo Cabilio-
nesh, & c. P. Gregorius, in Cadurcensi aca-
demia iuris Cæsarei publicus professor.

s. d.

Qvum typis excudi curarem
Syntaxes artis mirabilis, illu-
stris. didici nō tā ex relatio-
ne uirorum doctiorum, quā
ex tuipsum colloquio, inter proceres
heroēsque aulicos, te singulari quadā mu-
sarum familiaritate, & bonarum artium
prestantia, ut luna pollet inter ignes mi-
nores, multis præclarissimis uiris antea-
re. Mirum quidem primum & serè incre-
dibile uisum, hominem tot negotijs occu-
patum, curisque grauioribus reipub. im-
plicitum, literarū studijs & scientiarum
labyrinthis uel aliquantulam impendere
4 2 posse

posse operam: tandem tamen, admonitus
fui, quod cum maiori admiratione admi-
rationem sustulit, te quas genio ceteri
dant horas, musis & literis cōsecrasse, &
à bellorū strepitu defessam mentē, solitiū
continuata lectione reficere: ad hæc, tan-
to ingenij dotatum acumine, ut quæ alij,
uelut fortis dissimilis seiungunt, ob labo-
rem qui seorsum totum uidetur deuorare
hominem, possis exiguo tempore, & leui
molestia, unā pertractare. Quamobrem
cum ob id, tum ob tuam in uiros literatos
humanitatem, qua etiam me dignatus es,
decreui hosce primos in artem nostram
commentarios, qui tunc cum te noui etiā
prælum expectabant, oculis tui perpoliti
ingenij subiicere, sperans, si tibi proben-
tur, eo magis à ceteris eruditissimis proban-
dos: neque parua laus mihi accedit, ma-
gnis placuisse uiris. uellem autem, eorum
minus eo suscipias animo, quo is qui tui
est obseruantissimus, offert. Vale. Lugdu-
ni. pridie Non. Nouemb. 1574.

Εἰς Μῦσαν περὶ λαμπροτάτου καὶ ἐπι-
σημονιστάτου ἀνδρὸς Πέτρου
Γρηγορίου, ᾠδὴ ἡ.

Στροφὴ.

Μῦσα παρθένε τὸ ἀμύρον
Ναυλὸς ἔργος, πνῦσα
Ράδρα πηγῆς κασταλίνε
Ἰδὲ δάφνη, καὶ ἱμοί
Νῦν μίλας ὑδρόλογος δὲς, κῦδος ἀνδρῶν
ἔνενα Γρηγορίου ἐδδὸν διωαίμω,
Ἐργὸν ἔστιν, εἰ δὲ καλῶς,
Σφῶδρα μὲν ἀργαλίω, τὸ σέλας
ᾧ ὡς τε λαμπρὸν σὺν χόρῳ
Γαλλίας, ὡς χεῖρ, ἱπαύου.

Ἀντίστροφὴ.

Ἀξίους βάλειν, ὅς ἐστι
Ταῖς ἐπισημαῖς μέγιστος
Ἡ δὲ θαυμαστὸς τελέει
Ἐπισημοῖσι τοῖς βροτοῖσι.
Τῶν νομιμῶν δὲ κρατῆ τῶν νῦν ἀπαύτων
Ἡ δὲ παλαιότατων, ὡς ἔλλοιο
Ἀστέρα εἰς ἄστρο σκαλίσσει.
Τίτλη ἀτὰρ γλυκύτην ἀλέγῃ
Καὶ μεγίστην ἀγγίχουσιν
Δουβάνω ἀντὶ τοῦ, τὸ ἔργον.

Ἐπιγράμματα.

Τόσον με βάρους βάρυτος
 Δίλω, ἀμείβοι
 ὡς δὴ οὐδὲν ἐπιπορεύει;
 Τάου γὰρ διάσωρ τοῦτο.
 Φωνήε ἀκουσα παρ' ἑνός
 Μάσους λεγούσης πικρὸν βήμα.
 Εἰ κίων βόθρη μῆδ'
 Τὴν βουδ' ἔχει, μὴ δὲ
 Τὴν Γρηγορίου κηραδῆν,
 Οἷον ἔστ' αὐτοῦ ἀγμάσι
 Ἐλάσων πικρὸς ἐν γυμνασίῳ σφίδ' ἀσπίτου.

Πέτρος Γεράργος Βάξισ.

IN LIBRVM PETRI GREGO-
 rij, eruditissimi Iuriconsulti,
 Epigramma.

Gregorius miraculum orbis, lumenq; coruscum,
 Maximus in sophia, iuris & arte virum:
 Gregorius peperit quae in clara Tholosa, Garumnae,
 Ob cuius famam lara fluente tument:
 Gregorius librum hunc nocturnis atq; diurnis
 Perfecit stans tempore in exiguo.
 Quo lumen iurisque, aliis atque artibus adfert
 Conspicuum ingenij dexteritas tui.
 Qui cupis ergo aliquid non tritū addiscere, cultū
 Et lepidum assiduo hunc volue labore librum:
 Hic etenim veterum tibi erit vice, Lector, & iustar
 Illorum quos unac rumor ad astra vehit.

In eundem.

Phæbus ut exorietur, currūq; e gurgite Atlantis
 Extollens, tenebras, lucidæque aura fugat:
 Sic liber hic fulgore tuo compluribus olim
 Doctorum scriptis quæ viguere nocet.

Petrus Gerardus Vaxis Cadurcus.

PETRO GREGORIO IVRIS
 professori apud Cadurcos
 consultissimo.

Si cultura dedit Graiæ Latiaq; cananæ,
 Ut vere sophia di numeretur opes,
 Phœbe, lyra pudeat, lauro nam cingere crines.
 Hæc, Gregori tua pagina sola potest.
 Hoc illo maior, diffundens vindicæ fato,
 Promerita ingenij flumina viua tui.

Io. Bapt. Bellaudus.

* *

Io.

IO. MATTHÆVS TOSCANVS
ad Lectorem.

Cum iam Scauola, cum Papinianus,
Quos longum numerare sit, Quiritum
Euoluant, referentque iura chartis
Doctis scilicet, & laboriosis:
Quid nosce expediat nouum libellum
Queris materia referunt eadem?
Illud Gregorij docet libellus,
Quod non Scauola, non Papinianus,
Non Paulus, Labolenus, aut trecenti:
Qui doctum faciunt modò, & peritum
Iuris discipulum: piùm, bonumque
Fingit Gregorius, Deo que gratum.
Quò plus est igitur piùm, bonumque,
Quam iuris vocitarier peritum,
Hoc plus Gregorij dabit libellus.
Quàm det Scauola cum Papiniano.
Cum Paulo Labolenus, ac trecenti.

באורך נר נר את-אור

ELENCHVS CAPITVM
horum Commenta-
riorum.

***

- Cap. 1. De omnibus posse disputari, &
omnium cognitionem quandã haberi.
2 Esse debere aliquam artem generalem,
adhuc docetur.
3 Quid sit ars nostra magna.
4 De potentia & actu.
5 Quo pacto in homine, scientiæ gene-
ralis semina potètia insita sint, cur ue-
lij alijs doctiores: & unde animalibus
quædam cognitio.
6 Rationes adferuntur cur nõ omnibus
cognoscendi eadem facultas, cur di-
uersi non similia sciunt.
7 De uiris illustribus, qui de omnibus
disputandi artem professi sunt.
8 Cur tantopere rerum cognitione ho-
mo delectetur.
9 Rursum à dignitate luminis alia ratio.

a 5 10 Scien

- 10 *Scientiam nobis subministrare etiã conscientiam.*
- 11 *Ratio alia, cur discere expediat ducta ab eo, quod se homo nosce debeat. & alia.*
- 12 *De medijs & modis discendi & sciendi præter communem ordinem & humanum.*
- 13 *De gradibus quibus perficitur uia ordinaria.*
- 14 *De sensuali cognitione, & unde error ex ijs quæ per sensus cognoscimus.*
- 15 *De phantasia, cogitatione, ratione, mente.*

C O M M E N T A R I A
In prologomena Syntaxen artis mirabilis.

*

De omnibus posse disputari, & omnium cognitionem quandam haberi.

C A P. I.

PRINCIPIORVM principio inuocato, atque artium, scientiæ, & bonorum omnium largitore placato Deo, suffragiis Dei patris sanctissimæ, & aliorum piorum cælitum accitis: moneri expedit, initio, Deum optimum maximumque, cunctorum creasse rerum thou & bahu, materiam scilicet & formam, ac vniuersi ornatum: Vltimum autem creationis sex dierum opus fuisse hominem; vt omnium, quæ in cælo quæue in terra naturam, & vim, in vnâ veluti epitomen referret eximiam, non secus ac periti artifices faciunt

12 COMMENT. IN PROLOG.

faciunt, qui totius operis molem prius mente agitant partibusque conuenientibus distinguunt, deinceps reipsa, consummatū in lucē educūt opus. Vt non immerito in hoc homine & caelestia, inuisibilia, & terrena, & visibilia, quæve ex his componuntur, quodammodo naturam propriam recognoscant, eiq̄ue vt affini & cognato inferuiant, sicuti latius, cum de homine tractabimus, Deo iuuante explicabitur. Quod in primis persuadere potest, omnium rerum cognitionem homini esse necessariam, quin etiam illi fuit imperatum seipsum nosse: & Moses olim quemque saepe admonuit his verbis, attende tibi. Quæ quidem sui notitia, est rerum omnium absolutissima disputatio, per quam paulatim & perfectiori certiorue ordinato tramite, ad Dei notitiam perueniamus, etsi illa sit perdifficilis, quando diu corporis huius pondere & vinculis deprimimur. Corpus quippe, vt ait Salomon, a quod corrūpitur, aggrauat animam: & terrena inhabitatio, deprimit sensum multa cogitantem, ex quo homo in turpe prolapsus delictum, contumax legi impositæ do non edendo fructu ligni vitæ, caliginem ignorantia subiuuit, vt nec minimum quiduis planè cognoscat: & quod antea infusa cognitione perfectè nouisset, nunc non nisi summo

* Sap. 9. d.

summo cum labore dicere, idque imperfectè, & lippis oculis cernere potest. Proinde lucubrationes & vigiliae, quæ in studia impenduntur, ab Ecclesiaste b dicuntur nomine occupationis pessimæ. Et proposui, inquit, in animo meo quærere & inuestigare sapienter, de omnibus, hanc occupationem pessimam, dedit Deus filius hominum, vt occuparentur in ea. Additque, quod in doctrina & sapientia, prudentia stulticiaque dignoscenda, nihil aliud versetur quàm labor & afflictio spiritus: arque in multa sapientia, maximam esse indignationem: & addentem scientiam, addere & laborē. Quã obrem, in hac parte egemus necessariò arte aliqua & methodo, alioquin non possumus à tam implexo labyrintho nos explicare, nec quaestionem propositam diuo Ioanni Baptista: à Iudæis, dissoluere. c Tu quis es? Porro si ignoras te, ò pulcherrima anima inter mulieres, hoc est, inter alia opera Dei, egredere & expurgare à graui ignorantia somno, & abi post vestigia gregum tuorum, contemplare, inquam, ordinē rerum creatarum, in quibus discēs rationē tuæ præstantia, admirabilem rerum nexū, altitudinem & profundum scientia & sapientia incomprehensibilis demiurgi vel architecti omnium Dei, vt admonet Salomon

b Eccl. 1.

c Ioan. 2.

d Cant. c. 7. Iomon. d Sic proprium dicitur hominis sci-
re per causas, quas quidem probè cognosce-
mus si nos ipsos perfectè cognouerimus.
Quod vt assequamur, nobis explicanda mul-
tis ante seculis incognita ars, certis legibus
& præceptis concludenda erit. Verum antè
remouendus est vulgi erroris scrupulus,
dum nouum putant & ferè inauditum, ar-
tem & scientiam aliquam esse, qua in omni-
bus erudiamur, & per quam ratio de omni-
e Eccl. c. 1. bus aliqua reddi possit. Cùm scriptum sit, e
Cunctæ res difficiles: non potest homo eas
explicare sermone. Et rursum, ego Ecclesia-
stes fui rex in Hierusalem, & proposui in a-
nimo meo sapienter inuestigare de omni-
bus quæ fiunt sub sole &c. Vidi cuncta quæ
fiût, & ecce vniuersa vanitas. Addit Plinius §
f li. a. hist. omnium rerum posse adferre causas, non
nat. c. 12. minus mirum esse, quàm constare in aliqui-
g In carm. bus. Et Virg. §
de Aethna.

Quæ mortali spes est, quæ a mentia maior,
In Iouis errantem regno perquirere velle.

Suffragatur Saluius Iulianus, cognomen-
to Seuerus, Mediolanensis iuris peritissi-
mus, Iaboleni discipulus, qui inter respon-
sa frequenter illum edidit h tritum apud
iuris vtriusque studiosos. Nō omnium quæ
à maioribus nostris constituta sunt, rationem
reddi posse. Sunt aliorum testimonia qui
subscri-

subscribunt huic sententiæ, non tam excu-
sanda ignorantia gratia, quàm, quia ita re-
rum experientia cognouerint, seriò de re-
bus diuinis philosophari: docueruntq; mor-
taliū cognitionem, ad illum conscendere
gradum nō posse, vt omnia Dei opera imo
nec minima, possit plene indagare. Et, tan-
quam curiosam & extra cancellos infirmi-
tatis humanæ, discendi nimiam cupiditatē,
potius mortalibus inutilem & noxiā, pro-
cul ablegauerunt. Suadet & ratio quæ eum
qui nō inuenerit omnium causam moneat
& cogitare debere se hominem esse, Deo
ipso sine proportionē inferiorem, Deique
ad mensuram sapientiæ participem, non illi
æqualem, non similem: tantoque Dei co-
gnitione minorem, quanto excellentia
naturæ eius vincitur, & similitatam cū ha-
beat & circumscriptam naturam cognitio-
nis infinitæ nō esse capacem, vt doctè scri-
bit D. Irenæus. Accedit non tantum vanū; Lib. 2. c. 6.
esse cognitioni rerū omnium se immiscere, Ira Marc.
sed & impium de aliquibus disputare velle: cap. 43.
veluti de Dei essentia incomprehensibili,
dogmata velle ratione humana explicare:
non aliter quàm si quis vellent mare omne
cribro concludere: globum vniuersi pugno
constringere: Cùm finiti ad infinitum nulla
sit proportio. Stultè omnino hæc procul-
subscribo

dubio videtur quis moliri, stultius autem creaturam cum creatore de cognitionis similitudine certare, dignumque potius diuina animaduersione & vindicta, scrutator enim diuinæ maiestatis, opprimetur ab ea. Nec bonum est multum mel comedere: vt haberur in prouerbiis hagiographis, & k & omnis bestia quæ tetigerit montem, scilicet celsitudinem Dei, lapidabitur: vt ait Deus in Exodo l. Sed neque ratio reddi potest, nec expedit quidem, de omnibus mysteriis actibusve diuinis. Incomprehensibilia enim sunt iudicia Dei: quod D. Paulus m admonuit, dum raptus ad tertium vsque cælum ingenue professus est, se ibi diuina & arcana audiuisse, quæ non liceret hominibus eloqui, vt multo magis non liceat de his rationem veluti de dubiis reddere: cum diuina, veluti indubitata credi debeant & non agitari. Ideo idem D. Paulus, animo volens supereminentem Dei essentiam, totus in admirationem raptus, exclamat. n altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia, & inuestigabiles viæ eius: quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? hoc & Moses, iussu oraculi erigens tabernaculû Deo, figuris inuoluit explicauit, o dum duos cherubinos ad latera propitiatori]

k Prouerb. cap. 25. d.

l Exod. ca. 19. c.

m 2. ad Corin. ca. 12. a

n Ad Roman. 11.

o Exod. 25. b.

torij adiecit, qui expansis alis velabant oraculum: Et Iesaias, p Seraphim dixit in throno altissimi, velare alis faciem & pedes domini: indicantes per hæc adira, incomprehensibilem Dei maiestatem esse. Diuus etiam Ciryllus archiepiscopus Hierosol. q proprietates, inquit, Dei eloqui non licet, nec possumus: Et in his quæ de Deo dicuntur, hæc maxima scientia est, ignorantium fateri. Magnus item ille Basilius Casariensis episcopus, r docendo Dei proprietates, eas esse ait humano ingenio incomprehensibiles, & arrogantiam summam de illis disputare: quæ rursum alibi repetit, s Idq; ob nostræ mentis infirmitatem. Vnde & Dionysius Arcopag. testatur, t non esse possibile aliter illucere diuinum radium nobis, nisi per varietatem velaminum sacrorum anagogicè circumuelatum, & nisi prius sit secundum nos vt ait, hoc est accommodatè prouidentia paterna connaturaliter & proprie præparatum. Additque v, idcirco in visionibus sacrosanctis spirituum figurat effingi imagine bouum, aquilarû, rotarum, leonum, volatilium, & huiusmodi. Subscribit D. Ioan. Damascenus, x *αὐτὸν ἰδὲ τὸ θεῶν καὶ ἀματάληπτον, διὸν γὰρ δὲ αὐτὸς ἴσθαι πῶποτε,* id est, effari nequit vel comprehendi diuinitas, Deum namque nemo vidit vnquam.

p cap. 6. s.

q cathech. 1. Illuminat

r lib. 1. contra Eunomium de quali. Spirit. fan.

s Super ps. 135. de substant.

t Lib. 1. de cæl. hyera. cap. 1.

v cap. 2.

x lib. 1. or. thod. fid. ca. 1. p. 1.

y 1. ad Ti. Eo quòd vt ait E. Paulus, y Deus inhabitat
 moth. ca. 6. lucem inaccessibilem, & nubes & caligo, vt
 2. Pfal. 96. Dauid z, in circuitu eius. Et rursum a, ca-
 4. Pfal. 17. b. ligo sub pedibus eius. Cum hac & apparuit
 & 2. Reg. Mosi: b & in horrore magno & tenebroso,
 cap. 5. d. Abrahamo, pactum cum illo initurus. c Et
 b Exod. 19. b Abrahamo, pactum cum illo initurus. c Et
 4. Genes. ca quid diutius immorer in singulis perfe-
 pit. 15. quèdis, quæ sacrosanctæ narrat litera, cum
 nobiscum gentilium auctores consentiant?

Inter quos insignis antesignanus erit Corn.
 Tacitus. d Sanctius & reuerentius, inquit,
 visum est gentilitati, de actis deorum cre-
 dere, quàm scire. Nemo autem dubitat sci-
 re, dictis philosophantibus, idem quod per
 causas cognoscere. Et ideo scientiam repel-
 lendo, repulsam curiosam per rationes hu-
 manas disquisitionem, non cognitionem
 fidelem: Nulla enim est similitudo perfe-
 ctæ Dei, quia non nisi vna, quamuis sit tri-
 nus in persona, nulla causa originalis, à qua
 possit dici Deus, eam sine principio: nullum
 accidens in Deo, neque alia in eo sunt, quæ
 alij conueniant: vnde per alia, nec per ra-
 tiones alias, quàm per seipsum, & ja seipso
 perfecte cognosci & sciri possit. Itaque Pla-
 to, e auidacter sed verè dixit, fatendum esse,
 nos nihil de Deo cognoscere, neq; de ipso,
 neque de illius nominibus quibus seipsum
 vocat, quanquam cõstet eum seipsum vero
 nomine

d libr. de
 moribus
 German.

e In Cra-
 tylo.

nomine nuncupare: tractandumque de
 ipso, prout in lege homines acceperunt:
 quod de essentia Dei intelligendum est, vt
 nullis rationibus assequi illa possimus, nisi
 eatenus, quatenus nobis in lege & oracu-
 lis, & per ipsum dominum nostrum Iesum
 Christum reuelatum exitit. Consentit Pro-
 clus f, dum ait, nos perfecte venari nõ posse
 Dei cognitionem, per sensibiles & compo-
 sitas rationes. Quia si id fieri posset, acci-
 deret vt parem vni ingenij haberet homo
 ac Deus, imò maiorem, nisi ipsum vt est com-
 prenderet: latius enim patet continens,
 contento, pro facultate & modo continen-
 di, & ita animus, qui cõprenderet Deum,
 qui spiritus immensus & interminabilis &
 infinitus est, infinitus esset, & maior infini-
 to, si infinitum vt est continere & comple-
 ctæ posset, & ita maior Deo esset, & ipse
 Deus quoque. Quod effari etiam præter
 blasphemiam, quàm absurdum sit, nemo est
 qui non videat. Quandoquidem nullo mo-
 do fieri possit, vt infinitum quod est Deus,
 contineatur & comprehendatur: nam tunc
 non esset infinitus, sed finitus, si esset com-
 prehensibilis. Neque fieri potest Deum esse
 comprehensibilem, nam si esset compre-
 hensibilis, illud quod eum comprehende-
 ret esset potius Deus, tanquam maior &
 præci

f Loco quo
 tracta de
 inuentio.
 patris.

præcipuum & antiquius & summum. Summum autem & supremum quod est, quodq; per se est, & super essentiam, & ab alio non dependens, sed ex seipso & in seipso nec esse est vt sit Deus. Quod & nouit Sibylla Erythrea g ἄλλα θεία, μόνος ἐστὶ παντῶν ἰσχυρότατος. Sed Deus vnus solus omnium supremus: quod & citat D. Clemens. h Alphraganus etiam Arabi voluit, res diuinas ac pura fide credibiles, altioris esse ordinis, à quarum comprehensione debilitentur rationes humana, nec illas queas assequi. Item Theophrastus k sic notat. *μεχρι μὴ ἐπιτινὸς διωμάδα δι' αὐτῆς διώρεται ἀρχὴς ἀπὸ τῶν ἀσθενήσαντων καὶ μὴ ποντες ἴσταν δε ἐπ' αὐτὰ τὰ ἀκρὰ καὶ πρῶτὰ μεταβολῶν μὴ, ἐπιτι διωμάδα: ἴσταν δὲ τὸ μὴ ἔχειν αἰσῆται, ἴσταν δὲ τὸ μὴ ἴσταν ἀσθενήσα. quod est, huc usq; ad aliquid quidem possumus speculari per causas, primordia à sensibus summentes: Quando autem ad ipsa extrema & prima transferimus, nō amplius possumus siue eo quod non habeamus causam, vel propter nostram impotentiam & mentis debilitatem. Nam eius rei cuius non est prius, demonstratio esse non potest vlla, & consequenter nec à nobis explicationem ex nostris suscipere potest. Quod & nouit ex nostris suscipere potest. Quod & nouit versibus quatuor expressit Euripides m in ducens*

g Lib. i. χρησμῶν oraculorū.
h In proterico.
i lib. quem de scientiis scripsit.
k In suis metaph.

l In eraty.
m In Troa lib. acti 4. vers. 24.

ducens loquentem Hecaben his verbis.

Ω γῆθ' ἄχρημα, κατὰ γῆθ' ἄχρημα ἔδραον,
ἔστι ποτ' ἂν σὺ ἀντὶ χάριτος εἰδέναι
ζῶντος, ἂν τ' ἀνὰ γῆθ' φῶστος, ἔπει νῆσ', βροτῶν,
βαίνου καλεῖσθαι, καὶ δεικνύει τὰ θνητ' ἄγασ id est,

δ' terræ vehiculum, & in terra sedem habens, Quisquis tandem es, inaccessis nostris animis Iupiter, siue naturæ ordo sic ferat, siue mens mortalium,
Te veneror: omnia enim secreta & sine strepitu.
Qui facis incedere via, & iusto libramine mortalia & humana.

Quocirca cuique videri potest necessario concludendum, artem generalem ad omnia enucleanda, inutiliter & vanè nos polliceri: Cùm nec omnia à mortali intelligi possint, sitque id proprium Dei, omnia scire & omnia nosse, & extra illum neminè esse, qui id sibi attribuire possit. Et ita etiam testantur, qui Deum verè non nouerant, vt & Sibylla Erythrea. n

n Lib. i. Sy byll. orac.

ἀθάνατος σωτὴρ παντοκράτωρ ἐξ ἀ' ἐκλεσται
ἀγγέλειν ὑμῖν, ἵνα μὴ ἀρεσίν ἐξαπολύσθαι. id.
Omnia nanque nouit
Immortalis saluator, qui omnia prouidet, & me iussit
Nunciare vobis, ne mente pereatis.

* Sermones Firmat Maximus Tyrius o' Et apud Home-
 31. a rum p. Menelaus Idotheam filiam Prothei
 p Odyss. marini senis alloquens, pro dea eam affa-
 vers. 379. tus sic ait: ἀλλὰ σὺ πρὸς μοὶ εἶπες, ὅτι εἶρα παῖτα
 ἰσασίη. Sed tu dic mihi, Dei enim omnia
 norunt & sciunt. Quod certè & defæca-
 g Psal. 1. 8. tus cecinit David, q' ecce Domine tu co-
 a. vers. 4. gnouisti omnia, nouissima & antiqua. Salo-
 r 3 Regum mon oratione sua ad Deum r: Tu nosti, in-
 ca. 8. e. ver. quit, solus cor omnium filiorum hominū:
 39. quod etiam scribitur rursus alibi, s ne quis
 r 2. Paral. poter ea dicta temerè sed prouidè, atque
 c. 6. eo. vers. Apostoli orantes repetunt, Tu Domine, in-
 30. quiunt, qui corda nosti omnium, ostende
 quem elegeris. t Et Baruc v, qui scit vniuer-
 fol 24. sa, nouit eam sapientiam, & adinuenit eam
 v cap. 3. d. prudentia sua. Et paulo post, hic est Domi-
 vers. 32. nus noster, & non æstimabitur alius aduer-
 x Sap. 9. b. sus eum. Iterumq; Salomon, x certū sapien-
 vers. 9. tia tua quæ nouit operata tua, quæ & adfuit
 tunc cum orbem terrarum faceres. Nouit
 autem ille eo modo, vt omnia sciat. & noue-
 rit antequam fiant. Sic enim professa Su-
 v cap. 13. e. fanna calumniis impetita apud Danielē y:
 vers. 42. Deus inquit æterne, qui absconditorum es
 cognitor, qui nosti omnia antequam fiant,
 tu scis quoniam falsum testimonium attru-
 lerunt cōtra me, & ecce morior, cum nihil
 eorum fecerim, quæ isti malitiosè compo-
 suerunt

fuerunt contra me. Neque quicquam simi-
 le de hominum aliquo, quis nisi fuerit a-
 mens, effetre vnquam audeat, vt cuncta nu-
 da & aperta oculis mentis eius sint, vt om-
 nianouerit. Imò contrà, plures fuerūt, qui
 nec aliquid ab hominibus sciri posse dixe-
 runt, nihil percipi, nihil cognosci, & angus-
 stos esse sensus, imbecilles animos, breuia
 curricula vita, & (vt ait Democritus) in pro-
 fundo veritatem esse demersam, opinionibus
 omnia inuolui, nihil teneri, nihil veritatē
 relinqui, & in summa, omnia tenebris
 circumfusa. Itaque Archesilas, negabat esse
 quicquam quod sciri posset, ne illud quidē
 ipsum, quod sibi Socrates reliquisset. Sic
 omnia Socrates & alij latere censebant in
 occulto, neque esse quod cerni aut intelli-
 gi posset. Quod & Carneades & Plato, &
 tota vetus philosophorum turba putauit,
 qui ideo omnia in vtramuis partem dispu-
 tantes, nihil certi reliquerunt, vt testis est
 Cicero z. Galenus etiam Pergamenus, a
 scientia, inquit, est cōueniens, firma, & nun-
 quam à ratione declinans cognitio: eam
 autem neque apud Philosophos, præsertim
 dum rerum naturas perserutantur inue-
 niunt, multò sanè minus in re medica. Et vt
 breuius me expediam nec ad homines qui-
 dem vnquam venit. Atque idem b, scientiā
 in initio.

z libr. 3. a-
 cad. quest.
 in fine.

a tomo vlt.
 in Itago. li.
 qui, medi-
 cus inscri-
 bitur.

b tom. 4.
 & lib. 3. de
 differ. puls.
 in initio.

in dubium reuocat, nititurque probare et eo quod nō omnibus idem videatur, neque honestum, neque sapiens esse, neque verū: Et inde necessario existere contentionem. Nam et si maximē fuerint ea definita, non tamen ideo scio: sed est in omnibus opinio, ex qua par est nasci controuersiam, ut sentiunt illi qui scientiam firmam esse & congruentem ducunt, sed non facilē inueniri. Pindarus autē rationem mihi reddere eximie videtur. c

e Olymp.
ode 7. strophe 2.

οὐ μὴ δ' αὖθις

αὐτὸν φρεσὶ μ' ἀμάρτυριαι id. nū mētes, errores
ἀναρίθμητοι κριμαύται. innumerī pēdent.

d In Sophi
sta vel de
ente.
e Serm. 26.

Et Plato d, nullum hominum, omnia scire posse contendit. ut Maximus Tyrius humanum animum ait, mirum in modum imbecillem, facilēmq; ratiocinationibus in omnem partem flecti. Quod uidelicet in hac secunda vita, densissima caligine circūdatus sit. Ideo & peritum etiam viarotem aliqua rupe, cœno, foueāve decipi: peritum nauitam, non semper ritē gubernare: medicum terreri etiam peritum ignotis, & probat Lactan. f Quæ certē omnia vera sunt, & quæ nos pollicemur nihilominus verissima, nempe artem esse, per quam de omnibus ratiocinari poterimus, omniāve cognoscere. Verūm hæc cognitio & ratiocinatio

non

non transgreditur humanas vires, sed secundum illas, quibus placuit Deo optimo præditam fore hominis mentem, regitur. Quæ enim alterius cognitionis obiecta sunt, quæuē alio modo quam ratiocinatione noscuntur, non veniunt in hanc tractationem, ut docebimus. Sic verissimū est, neq; pugnat quod scribitur, altiora te ne quaesieris: & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Non est tibi necessarium ea, quæ abscondita sunt, videre tuis oculis. In supernuacuis rebus noli scrutari multipliciter, & in pluribus operibus eius, non eris curiosus. Puerima enim supra sensum hominum, ostensa sunt tibi. Multos enim supplantauit suspitio illorum, & in vanitate derinuit sensus illorum: Nos namque quid sit substantia Dei vel essentia, quæ sit eius perfectio, siue angelorum, siue cœlestium, siue reliquorum, perfectē, & ut sunt, inquirere non docemus: sed rationes & causas adferre, quare ita esse persuademus. rationum quippe omnium cumulus eo pertinet, ut aliquid tale esse persuadeatur, atque tandiu nostra ars locum habet, non ultra: ubi enim persuasum est, cessat ars, & remanet veritas, nota vel per se, vel firmiter

Eccles. c.
2. c. versu.
22. 23. 24.
25. 6.

b 5 credita,

credita, neque dubitatione amplius inter-
 polata. Quin & rationes de diuinis, inò
 de inquisitione circa essentiam Dei, tra-
 duntur: non quòd ostendant omnem essen-
 tiam, sed quia per considerationem deita-
 tis, expellant de essentia inquisitionem. Vt
 quia Deus est incomprehensibilis, immen-
 sus, infinitus, omnipotens, omnia in om-
 nibus, & nihil eorum, in quibus virtutem
 exercet. Rationes quoque sunt circa in-
 comprehensibilitatem essentia, non tamen
 docentes essentiam, nisi per còsequens, nē-
 pe incomprehensibilem, & ira Deum. Qui-
 bus infinita possunt addi per nostram ar-
 tem probationes alia: idem de secretis, ad-
 mirabilibusque Dei effectibus in creatu-
 ris, dicendum. Ex quibus etiā Dei cog-
 nitionem & eius admirandæ maiestatis,
 admiranda & inuincibilia, colligimus con-
 tra incredulos, argumenta: Quæ ad cele-
 stia, inuisibilia, & immortalia, certa arte
 nos deducunt admirabili operum Dei con-
 nexu, & cathena, qua ordine, per nostram
 artem veluti filo Ariadnes Theseus, extra
 hæc caduca & inferiora tracti, j ad superio-
 ra euehinur, vsque ad illud ineffabile pri-
 mum, quod Deus est. Et ita loquitur Pau-
 lus: ^h Reuelatur ira Dei de celo super om-
 nem impietatem & iniusticiam hominum,
 eorum

^b ad Rom.
 cap. i. c. ver.
 18. 1. 19. 20

eorum qui veritatem Dei in iniusticia de-
 riment: quia quod notum est Dei, mani-
 festum est in illis. Deus enim illis reuela-
 uit: & inuisibilia ipsius à creatura mundi,
 per ea quæ facta sunt, intellecta conspi-
 ciuntur, sempiterna quoque eius virtus, &
 diuinitas, ita vt sint inexcusabiles: quia cum
 cognouissent Deum, non tanquam Deum
 glorificauerunt, sed euanuerunt in cogita-
 tionibus suis, & obscuratum est cor insi-
 piens eorum, & quæ sequuntur. Et Iob. i. ^{cap. 11. 2}
 Interroga iumenta, & docebunt te: loquere ^{b. ver. 7. 8.}
 terræ, respondebit, & narrabunt ^p pisces
 maris. Quis ignorat quòd manus domini
 hæc fecerit? Adde sacra oracula, spiritus
 sancti reuelationes, sacras literas, quæ ra-
 tionum nobis rerum diuinarum abundè
 suppeditant fontes, non quidem omnibus,
 sed iis qui animum adhibent & inquirunt
 & in lege meditantur, prout iubetur libro
 Iosue k. Veluti terra non omnibus fructū ^{k cap. 1. b.}
 producit, sed tantum diligentibus agrico- ^{ver. 8.}
 lis, & assiduis cultoribus. Sic enim homi-
 ni, qui labori addictus est, Dei sententia
 comparatum est, vt nihil optimi vel excel-
 lentis citra sudorem consequatur. Nec quis
 nucleum edic, quin decorticet: Aurique
 venas, non in præruptis montibus quis-
 quam colligit, quin prius, immensis labo-
 ribus

ribus cuniculos duxerit omni ex parte per viscera terræ, donec ad venas per silices perueniat: eo modo maximus labor certè, in rerum veritate eruenda, inter tantas tamque densas hominum carnalium tenebras, & multas conuenit tentare vias, vt præcipit falſitatis vitentur. Minor tamen labor itineris, ſi quis edoctus fuerit viam compendiarum, quæ, quo quis proficiſci velit, & ſe & alios leui negotio deducat, quam nos docemus. Quanam illa quæris? rationis inquam eſt diſcurſus, & cauſarum reſeratio, quæ duo nempe ratio & cauſa, cum aliæ ſint & diuerſæ à re ipſa, tamen ad rem ipſam, viam ſternunt facilem. Nihil enim in

l cap. s. ver
ſi. 6.

m libr. 7.
contra gen
tes.

n eod. lib.

terra ſine cauſa fit, vt ſcribit Iob. Et Arnobius m, quicquid geritur inquit, debet habere cauſam ſui, neque ita eſſe à ratione ſe iunctum, vt in operibus feratur caſſis, & vacuis ludat inanitatis erroribus. Et rurfus n quæcunque ab hominibus fiunt, maximè que in re ſacra, debent habere ſuas cauſas, neque ſine ratione eſt quicquam in negotiis omnibus, atque in omni adminiſtratione, faciendum. Et laudatur Antoni. Pius Caſar, quod omnium quæ geſſit in ſenatu, per edicta rationem reddidit, vt ſcribit Iulius Capitolinus o. Et miſerorum verè reſugi-
ho

o In eius
vita.

homine qui ratione vtitur, non poſſe rerum diſcernere cauſam aliquam. Et quanquam non poſſit cauſam eſſentialem reddere, quæ in omnibus à creatione Dei virtute natia conſiſtit, brutum omnino eſt, ſi ſaltem vel quod ita placuit, vel vtile, vel honeſtum, vel conueniens ſit, non ratiocinetur, vel à fine, vel efficiente, vel ab alijs medijs, quæ nos trademus. Mouet nos & ad id Dei illa prouidentia, qua quotidie audimus & experimur, nihil temere, nihil ſine ratione & cauſa, non fato, non caſu, in eſſentijs fieri. Excitat & nos particularis noſtra prouidentia, quæ dicitur prudentia, non eſſe animalis ratione vtentis, res aliquas, negotia aggredi, non actiones aliquas tentandas, ſine examine, præponderantium rationum, in quibus conſultatio difficilis, electio periculofa: cum ſit diſcretio bonorum à malis, & in bonis bono melius reperiri poſſit: & aliquando præſens bonum contemnere expediat, & à negotio rationabili ad rationabilius traduci. Nam vt ait Achilles apud Euripidem p.

Ἄλλα εἰ λόγῳ καταπαλάσσει λόγῳ

Rationes antiquant rationes & tollunt.

In ſumma intelligere poſſumus ab hominibus conſultò omnia fieri debere, & rationem,

p In Ephi-
gc. act. 4.
verſi. 209.

tionem, factorum esse debere animā. Quā si hic non adhibeamus dum viuimus, futurum est à nobis à Deo exquirendam iri, quare non adhibuerimus. Dixit enim Dominus noster Iesus Christus, q̄ de omni verbo ocioso, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicij: ex verbis enim tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.

*Esse debere aliquam artem generalem,
ad huc docetur.* CAP. III.

Ed ergo deducta est oratio, ut intelligamus necessariò hominem scire & ratiocinari oportere, quod & latius, cum se offerret locus, explicabitur. Et quia, ut ait Cicero a *ἐκείνῳ γινώσκουσιν ἢ πᾶν εἶδεναι*, nihil est dulcius quàm omnia scire. Cùmque hoc non aduerfetur humanæ conditioni de omnibus, dummodo non transcendamus humanæ scientiæ limites, inquirere, præcepta particularia quædam distincta ab inuicem, vnica generali arte concludi posse, quā inter se communicent, possibile esse mihi persuasi: si attentius consideremus, in omnibus rebus vnum semper reperiri genus, in quo species omnes participant & concordent, quanquam quibusdam proprieta-

tibus

tibus differant. Et per consequens satis superque constare, genere cognitio plenè, & notionem specierum facilius se offerre: nō secus ac facillè fluminaum sectiones in riuulos, & partitiones cognouerimus, si à fonte ad loca separationis, sequentes alueū, peruenierimus. Sic & non inconueniens & impossibile quis reperiet vnico instrumento, diuersa opera diuersarum artium, perfici: quia vsus illius commodas diuersis. Sicut & ex quatuor elementis, particularia corpora commiscuntur, sed diuerso modo: vnica, vegetandi vi, omnes plantæ & animalia omnia participant & crescunt, vnicoque corpore, sensus omnes continentur: vnica mente artes omnes & inuentiones comprehendunt: vnico supposito res corporales & incorporales consentiunt in homine, qui constat spiritu & corpore. Cælum ipsam vltimum vno ambitu, motu, & influxu omnia inferiora naturaliter complectitur, agit, & mouet, & omnia in eo concordant. Et denique hæc omnia, Dei vnico intellectu & mente vna, creata sunt & reguntur: ut in sole, omne lumen participat stellarum: in iustitia, virtutes omnes: in summa, in felicitate, omnia cætera bona: in morte æterna, omnis infelicitas, & mala vniuersa: Deus tandem & homo conueniunt, & simul resident in

vna

q̄ Matth. c.
12. c. vers. 36.
53.

a. 4. Epist.
ad Attic. H
epist. 10. ex
Phocis.

vna hypostasi, nempe Christo domino nostro, qui & filius Dei & filius hominis, verus Deus & verus homo. Quæ cū ita se habeant, & cū communia contineant particularia (veluti qui ponit hominem & statim ponere videatur particulares, & indiuidua Socratem, Platonem, & alios, vt scribit Arist. b) proculdubio & mens hominis & ratio, ad omnes artes extendentur, si optima generali quadam sciēdi & intēligendi methodo informentur, atq; facīle ad alias particulares peruenient cognitiones, veluti etiam in particularibus quibuscunque disciplinis, notiones sunt quædam præludia vniuersalia, ex quibus statim facīle ars conficitur & perititia. Quæ per se certè arida & icuina, imo conficta sunt interdum, vel eiusmodi videntur: exempli gratia, mens humana in geometricis, lineas, puncta, circulos, parallelos, & figuras ex his compositas adfinxit demonstrationis gratia, vt aliud significaret, ad perficiendum artem. Musica, habet suas clauas, notulas, lineas, spatia: Et singulæ ferè artes, quædam alia, quæ animum tantum veluti ratiocinationibus quibusdam ad id quod intendunt, præparant. Nonne etiam videmus, vsum literarum veluti quandam rerum omnium communem custodiam, & vocum, & conceptuum, &

naru

naturarum proprietatumque rerum cælestium, & supercælestium, & terrestriū præteritorum, præsentium, & futurorum? Si quis autem literas nō norit, quæ tamen numero paucissimæ sunt, nec omnium quæ illis cōtinentur sine interprete erit particeps. Et si forsā aliqua illorum sine his nouerit, cæteris erit priuatus, nō alia ratione, quàm quod tam exigua, sed communia omnium elementa scripturarum, literas dico, non noverit coniungere, & miscere. Latent & in mente scientiarum semina omnium, vt dicemus, & elementa. nam, vt scribit Alex. Aphrodisæus c, substantia, scientiæ, sortes vniuersæ, animo insita sunt, quemadmodum igni calor insitus est, vnde putauit Plato, animum nostrum reminisci, non discere. Sed non omnes norunt, nec ea miscere didicerunt. Quocirca nec omnes ratiocinari pariter possunt: non pueri, nec ij qui spiritalibus prætermisissis, cutem curant, epicuri de grege porci. Neque hi similiter, qui duobus vel tribus verbis compositis & conceptis, statim se arcem sapientiæ expugnasse, sibi persuadent, quæcū omne studium in ornatu verborum & quadam phrasi corrasa defudant, vt queruli pſitaci, & loquaces picæ, molæ ropalis circumquaque agitata temerè, contempta rerum inquisitione. Qua

c lib. Pro-
blem. pro
blem. 121.

c. in.

b 4. de ge-
nera. ani-
cap. 3.

in re. Menedemi laudabo sententiam, qui, <sup>ad eade ora-
torc.</sup> vt Cicero scribit, a illas nugis rhetorum, & exordiorum, & alia que pro nugis habebat, reiciebat ab arte bene dicendi, & bene de rep. consultandi. Atque vllam artem esse negabat, nisi quæ cognitis penitusque perspectis, & in vnum exitum spectantibus, & nunquam fallentibus rebus, contineretur. Qua opinione adductus idem Cicero, testatur sibi accidisse disertos cognosse nonnullos, eloquentem neminem. Eloquentem existimans eum, qui mirabilis & magnificentius augere posset atque ornare quæ vellet, omnesque omnium rerum, quæ ad dicendum pertinerent fontes, animo & memoria contineret. Istud visus est idem Cicero sibi comparasse in libris eloquentiæ suæ. Tamen nec is nec eius scholæ homines, vnquam vt existimo, consequuti sunt. Quanquam enim ij, vnam & eandem rem verbis pluribus variare potuerint, non equidem contigit verè dicere, sed multum & variè dicere: potius eo ipso à republica explodendi, quam in cætu hominum recipiendi veluti impostores, falscinatores, vel interpolatores veritatis, vmbra-tilium orationum & spectrorum artifices, histriones & mimi & nugienduli, omittentes veram & propriam materiam oratorum

torum dicendi, quæ, vt etiam testatur P. Corne. Tacitus, consistit in iudiciis de æquitate, in deliberationibus de honestate, vel horum mixtione, de quibus, inquit, nemo variè, copiosè, & ornate dicere potest, nisi qui cognouit naturam humanam, & vim virtutum, prauitatemque vitiorum, & intellectum eorum quæ nec in virtutibus nec in vitiis numeratur. Olim pulsi vrbibus etiam merito garruli & vaniloqui illi rhetores, & nostri Christianæ philosophiæ antistites, verborum solum architectos explodunt. Inter antiquos D. Paulus, f videte ne quis vos decipiat, per philosophiam, & inanem fallaciam. Nam in multiloquio, non deest peccatum. g Et vir linguosus, non dirigitur in terra. h Qui enim multis verbis vitur, lædit animam suam, vt scribitur in Ecclesi. i idest multiloquio falsum adumbrare nisus, seipsum perdit. Et ista est egestas præcipua, de qua loquitur sacra pagina. k Vbi sunt verba plurima, ibi frequenter egestas, & alibi, in Ecclesi. l stultus verba sua multiplicat. Multiplicat inquam, quia quod falsum & per se inuisum est, multis verbis persuadetur. Vnde Paulus ab hoc crimine expressè se purgavit, ne mendaciorum videretur annunciator. m Et ego cum venissem

e Dialogo
de Orat.

f Ad Col.
c. 2. b. ver. 8.

g Prouerb.
cap. 10. cap.

ver. 19. h

i Psal. 139.
c. ver. 12.

k cap. 20. a.
ver. 8.

l Prou. ca.
14. ver. 23.

m ca. 10. ca.
ver. 14.

n ad Co-
rinth. 2. a.

ver. 1.

ad vos fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientiæ, annuncians vobis testimonium Christi. Et postea. n Et sermo meus, & prædicatio mea non in persuasivilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. Et ad Ephesios scribens, o eos admonet dicens, nemo vos seducat inanibus verbis: propter hoc enim venit ira Dei in filios dissidentiar. Et rursus p discipulum admonet, formam eum habere sanorum verborum, quam ei tradiderat. Nam, vt scribit Iulius Rom. Pontifex ad diaconum, Flacillum, Narcissum, & alios, q in rebus Ecclesiasticis, non specimen eloquentiæ, sed canones Apostolici requiruntur, operaque dari solet, ne quis ex pusillis scandalizetur. Et D. Basilius magnus: r Sacra inquit, schola, præcepta rhetorum aut instituta non sequitur; nudam rerum expositionem pro encomiis habet, quam & nobis & sanctis satis esse existimamus. Rursusque idem: s non sectamur, inquit, eloquentiam verborum, quæ apud vos suscipitur: neque concinnæ verborum structuræ studemus. Apud nos enim non sunt qui verba rotando effugiunt, neque apud nos curæ est sonora vocum modulatio, sed vbiq; præfertur clara & expressa vocum significatio. D. quoque Bernayd. t aperius

n vers. 4.

o cap. 5. b
vers. 6.

p 2. Epist. ad
Timot. c. 1.
d. ver. 17.

q Epist. quæ
legitur.
in 2. Apol.
D. Arbana.

r In Serm.
in Gordia.
milli. mar.
ty. Cæsar.
o lib. Exa-
mer. hom.
s.

t 4. de con-
sider. lib. ad
Eugenium
P. 4. am.

aperius eloquentiæ nudæ à rerum cognitione, corruptelam paucis explicat, dum ait verbosum adolescentem & studentem eloquentiæ, cum sapientiæ sit inanis, nihil aliud, quàm hostem iustitiæ reputes. Atque vt manifestius doceam Christianos non tantum verbis, sed etiam re ipsa istos psitacos, verbososque iuvenes, abhorruisse, non piget referre historiam quæ scribitur apud Cassiodorum v ex Socratis historia ecclesiastica. narrat autem Eudoxium Arrianum sub Valente Cæsare orientis, creasse quendam Eunonium sophistam & dilecticum atheum dictum, in Cizico episcopum & iussisse expellere Eleusinum. Iulumque, cum illuc venisset, vsum more solito dialectica, quasi peregrinum aliquid autotomibus inferret. Quamobrem Cizici tumultus ortus cum esset, eum vrbe ciues expulisse, cum ferre non possent fastum verborum eius. Nos etiam vt cum tantis viris consentiamus, atque vt tempori pareamus, quod multum teritur in ampullaris & tumescentibus orationibus, verba venari & effundere sine ratione non docebimus, sed verba rebus inferuire. Siquidem methodus artis nostræ, scopum habet: vt res explicet, & artes. Artis autem omnis præcipuum est, vera cum ratione dicere. Quod & Ari-

v lib. 7. hist.
trip. cap. 19.

c 2
flot.

* 6. Et hic.
cap. 4.

stot. scribit $\times$ τέχνη inquit, ἡ ἐστὶν τῆς μετὰ λόγους ἀλλήδης ποιητικῆς ἐστὶ, ἢ διὰ τεχνία τὸν αὐτὸν μετὰ λόγους ψυχῆς ποιητικῆς ἐστὶς περὶ τὴν ἐπιλογίαν. non ἀλλὰς τέχνη. id est, ars est habitus faciendi vera cum ratione. Contrarium autem artis est, facere falsa cum ratione, circa id quod aliter se habere potest. Habitus autem & determinatio, in vnaquaque arte, veluti certorum præceptorum collectio, consideratur. Hæc non ad particularia & indiuidua applicantur, sed ad vniuersalia. Sicuti, qui de medicinæ arte disputauerit & eius subiecto, non Petrum, non Iohannem considerat, sed tantum corpus humanum. Nam de particularibus sicut de infinitis, scientia nulla est, vt tradit idem Aristot. y Et artem, eadem ratione vniuersalium cognitionem ait: sicut experientiam, particularium. Et alibi, z in cunctis artibus, & scientiis, inquit, quæ non circa partem, sed circa genus aliquod perfectè existunt, satius est considerare, quid cuique conueniat generi. Sunt namque in singulis artibus & scientiis, quædam generalia & præcipua subiecta, quæ postea, calculo exactiori in partes distribuuntur. Subiecta illa sunt veluti limites, quibus transcendens, ab vna in aliam artem vel scientiam traducimus. Et arithmetiçes subiectum, numerus: astrolo-

g li. 1. R. he-
thor. ad
Theod. c. 2.
z lib. 1. me-
raphy. c. 1.
& lib. 4. po-
lit. cap. 1.

giæ, cælum: geometriæ passionēs, & corporum magnitudines: iustitia, iuris ciuilibus, & sic de similib. quæ hæc omnia in nostra arte rationes sibi comparare possunt, sicuti & Arist. a earum omnium effectricem rhetoricam ratus est, in qua facultas discutiendi quod in vnaquaque re, probabilis videatur. Nam quod artes omnes communibus quibusdam inter se vtantur vniculis, vt idem Aristoteles tradit & Cicero, b videtur mihi causa vnica, communis mentis natura, quæ est omnibus hominibus, & oratio, qua quilibet homo insignitur. Et si velis exemplo familiaris id discere, periculum licet facere in rusticis & imperiis alicuius artis, quibus si proponatur quæstio quædam artis ignotæ, conabantur ex mentis notione communi hominibus, vt eumque ratiocinari, verum confusè & impolitè & sine ordine, non tamen sine ratione: nam rerum experientia & animi exercitatio, superflua & incondita in animo disponit: vnde artes ortæ vt non tamen mens ex arte, & ratio, sed tantum rationis ordinatio fiat, veluti aurum. Quod ab scorris & fæcibus metallorum expurgatur, nõ accipit ab artificibus naturam & essentiam, sed candorem & superfluum repurgationem. Vt simile quiddam accidat animo,

* d. li. read
Theod. c. a

b Aristot. i
Ezech. c. 11
& Cic. pro
Arch. p. 102.

gia,

c 4

qui

qui cum multis passionibus & opinionum erroribus obtenebretur, veluti fœcibus extra naturam ascitis, Dei potissimum lumine, cuius vultus lumen super nos signatum est, artificio quodam, ad puritatem & lucem suæ præstantiæ educitur, & purgatur.

e li de arte eurat. ad Thraſibulum.

¶ Metaph. vt tradit Aristoteles, d omnis. entis ad vñū aliquid. & commune fieri reductionem. &

¶ ad Thraſib. de arte. docet longa oratione Galenus e alibi scientias. & artes, alias aliis supponi. Legimus & apud. iuriconsultos & alios iuris prudentiam complecti diuinarum & humanarum rerum scientiam: in his autem omnia.

f lib. 1. de part. anim.

¶ ap. 1. item Arist. Intellectus, inquit, siue mens, rerum intelligibilium est, itaque rerum omnium notiones, naturalis vna tenebit. Et siue dial. 7. Plato, g omnes scientias, sine dialectica cæcas dicit esse.

g lib. si siue dial. 7. de Rep. vel de iusto.

Quid sit ars nostra magna. CAP. III.

TRANSACTA enim & sopita controuersia, qua difficile, imò ferè impossibile esse de omnibus causis extibere persuadetur: cùmque iam docuerimus posse nos de diuinis, & per diuinas rationes, determi-

nare

nare, per visibilia ad inuisibilia, veluti certis quibusdam ducibus peruenire. Reliquū est vt quæ sit illa ars, aperiamus, per quam scandere per mirabiles illos gradus tuto & breuiter, compendio temporis valeamus: quæ permaximè iucunda & optata diu ab studiosis est: cùm vita sit breuis, ars longa: & non solum in medicina, vt aiebat Hippocrates a, experientia periculosa, sed etiam ferè in humanis omnibus actibus, quorum exigua experientia præcipiti volatu, caniciem cum periodo adiicit, vt fuerint plures qui naturam, non ausi dicere Deum, incusauerint, quòd coruis diuturniorem & longiorem vitam, quàm hominibus dederit. Blasphemi certè, & nimium queruli: cùm hominis sufficiens sit ætas, quantum breuis, pro necessariis exequèdis: Quam tamè plerique terunt, & ferè omnes, non in disquisitione veri, sed in cōtradictionibus vanis, & inutilibus sermonibus: alij voluptatibus, alij in parandis mammonæ miseræ aceruis, quibus quidem ætas breuis esse, nō solum ceruorum vel coruorum, sed & rotius æui & mūdi vniuersi, infatiabilis enim est cupiditatis sitis. Vellent & ij lubentissimè corporis voluptatibus, & acquirendis diuitiis, & eorum curis, simulque & scientiæ parandæ, tēpus ex animi sententia dari:

¶ In prin. aphorif.

c 5 cūm

cum tamen fieri nequeat, vt qui implicitus est & irretitus numellis & retibus voluptatum, aut diuiciarum, bene vnquam philosophetur: vtque, qui animam habet his tumultibus cōspurcatam & dementem, probè possit de eximiis & altioribus diiudicare. Quocirca primus huius artis gradus & basis est, animum ab his sordibus & extraneis passionibus repurgare, & Deo coniungere, in quo vera scientia, quique dat omnib⁹ assuetè, pro modo dispositionis & purgationis animæ. Non enim in maleuolam animam introibit sapiētia, vait Salomon b, nec in corpore subdito peccatis, & Plato cuiq; etiam certū facultatem à Deo tribuit. Sequitur deinde illud quod est cōfusionis mētis, & indispositarum cogitationum cōordinatio, in quo latet tota artis nostræ methodus: docet enim omnium præceptorum quæ diffunduntur per res, & scientias, arteſque particulares, in certa capita reductionem ordinatam, ex cuius cognitione postea mens dispensat ordinatè & inconsultè propria vnicuique negotio oblato: disputando, tractando, consulendo, probādo, vel refellendo, vel docendo, vel eligendo. hæc enim in omnibus locum habet, ars quippe *in Gorgia.* *omnis, vt ait Plato d de aliqua re persua-*

b
e libr. 14.
qui Ioā. vel
de furore
poetico in-
scribitur.

d libr. 24.
In Gorgia.

det, sed diuerso modo, causæ rerum diuersitate connectuntur & considerantur, veluti & vnus & eundem angulum rectum faber, & geometra, diuerso modo tamen inquirunt: fines enim sunt diuersi, sed media ferè eadem: & ita de angulo tradit exemplum Arist. Et Galenus f scribit materiam non distinguere artes, quia & illa plerisque cōmunis, sed fines ad quos diriguntur præcepta particularia, & interdum communia. Sic nostrum corpus quatenus naturalis est, physicæ scientiæ subiectum esse quis dixerit: quatenus sanitatis, medicinæ: quatenus bono habitu præditum, exercitatoriæ. Ideo qui hæc separatim discuit, diuersos fines cognoscere debet, & sic præcepta particularia ad finem tendentia, & idem Galenus ferè eadem alibi g. Qua ratione & nos in hac arte magna ne quid deesset particularium finium, singularum scientiarum, veluti quoddam epitome cōtexuimus, vt Dei beneficij & nostro medio, quicumque nostras habuerit lucubrationes, nullis aliis libris, vel certè paucissimis egeat ad scientiarum Encyclopediam addiscendam. Nam (quod verè admirandum est, & vnde ingentes gratiæ maioribus qui iter indicarunt artis, & ichnographiam tradiderunt, habēde sunt) si bene animaduertas in hac quam tractamus

e 7. Ethic.
cap. 7.
f libr. ad
Thrasibul-
num ars
tuendæ fa-
nit. ad me-
dicinā spe-
ctet. tom. a.

g In li. Hippo-
cra. qui-
que in me-
dica trina
sūt, inscri-
bitur com-
muniter li-
bro 1. tomo
6. & tomo
8. li. de me-
dicæ artis
constit.

mus

mus arte, omnes scientiæ particulares, & earum præcepta sub generalibus continentur expressa: tractanturque in ea, physica, metaphysica, actiua, factiua & contemplatiua artes: vt merito ars magna, seminarium magnum, & scientiarum omnium directio & probatio nominanda sit, & lapis quidam Lydius, per quæ verum à falso dogmate separatur, vt illo aurum ab aliis distinguitur metallis. Qua melior certe nulla alia esse potest. Hinc procedit singulorum intellecta distinctio, statim artium particularium distinctio. Siquidem cuiusque artis constitutio, ex discrimine priorum à communibus oritur, vt

In comē.
ra. in lib. de
victus ra-
tio. in mor-
bis acutis
tomo 6.
i in lib 16.
vel ciuili
siue de re-
gno.

ait Galenus. h Sic Plato. i quicquid, inquit, artificiosum est, mensuræ quodammodo particeps esse apparuit. Quoniam verò quidam considerare nequaquam per singula genera diuisione eundo solent, hæc tam longè inter se differentia, statim conserunt in vnum similia iudicantes. Sed & contrarium huius faciunt, quæ diuersa sunt per partes minimè distinguunt: cum oporteat, vbi quis primò multorum percipit communionem, non prius desistere quam differentias omnes, in ea quæ speciebus clauduntur, inspexerit: atque iterum, quoties dissimilitudines plurimas in multitudine

dine sentit, & ægrè sentit, non prius ab hac aspectus molestia desistere posse, quam cuncta quæ cognata sunt, intra cognationem vnã proprietatè que concludens vnus generis essentia vestiatur. Neque, vt scribit Maximus Tyrius ^k aliud est scientiæ ^k Sermo-
tia quam stabilitas rationis, iisdem semper ^{nc} 40.
vestigii hærentis, captantis primò cognatas quodammodo res, post distinguentis quicquid in eis viderit dissimile. Materia itaque circa quam versatur nostra ars, erunt omnes res & scientiæ, de quibus disputandum erit, atque in his, veluti artificium quodlibet in subiecta materia, operatur, continens certa generalia præcepta in se, quibus singularia disputantur, & distinguuntur à confusione. De quibus Deo iuuante in alio libro tractabimus.

De potentia & actu. CAP. IIII.

Repetamus interim, vt ordine viam ad grauiora sternamus, omniæ potètiã & actum respicere, atque potètiã sine actu esse posse, actuum autem non item sine potètiã præiacente. factum quippe nihil dicitur ab aliquo, nisi prius qui fecit, potètiã siue dispositionem quandam faciendi, habuerit, quæ non fuerit semper ^{a lib. 7. de}
actu, vt docet Aristoteles. ^a Sic principia, ^{calo. ca. 5.}
substan-

¶ lib. 1. de
part. anim.
& earum
causis ca. 1.

substantiarum sunt semina, quæ se habent ad substantiam, sicuti potentia ad actum, vt scribit idem Aristoteles. b Non tamen actus potentia verè est, nisi solùm in potètiaveluti lignum, tripus, scapha & huiusmodi est, potentia non tamen actu, quia actus vt lignum tripus fiat, vel scapha, mediis alijs, scilicet arte aliqua & instrumèto fabrili, ex potentia ad actum ducitur. Aliud exemplum familiarius, homo potentia rationalis est, hoc est ratione omnes actus suos moderari potest, actu tamen & re ipsa, semper non moderatur: veluti si furiosus, si infans, si affectionibus illegitimis ducatur. potentia namque rationis non deducitur ad actum, hoc est non moderatur actus. Et Galenus certè optimus philosophus c ait. Quod quale dicitur, tale autem nondum est, sed potest tale esse, id hoc esse, potestate, dicimus hominè, verbi gratia, qui modo natus sit, rationale: & auem volatilem, & canem venaticum: & equum celerem, scilicet, quod eorum vnumquodque futurum omnino est, si nihil id extrinsecus impediatur, hoc ceu iam id sit appellantes: vnde arbitror hæc esse potestate, non actu, dicimus. Perfectum namque est, atque iam præsens, ipsa energia vel operatio, siue quod actu est: quod
verò

¶ Tomo 1.
li. 2. de tē-
pera.

verò potestate est, imperfectum & adhuc futurum atque vt fiat quidem, id quod dicitur. Sciendum tamen est ex potentia deducta in actum, ex illo actu aliam potentiam oriri posse, sicuti docet Aristot. d & tunc diuersa est potentia secunda à prima, sicuti & materia prima diuersa est à secunda: prima namque informis, secunda autem materia cum forma in aliam formam transit, retenta prima forma: veluti aurum constat materia communi metallorum, & forma, quia aurum: ex illo tamen alia forma accedente fit statua, vel aliud quippiam: cuius tamen secunda semper materia formata, nempe aurum. Sed clarius de potentia ortu ex actu agamus exemplo. Diuerso modo potentia, sciens est qui discit, & qui iam scientiam habet, & non cōtemplatur. Cùm autem actiuum & passiuum sint simul in actu, qui patitur à potentia, & agit alia potentia, euadit interdū id quod est potentia, vt actu fit tale, vt id quod discit, & ex eo, quod est potentia, fit aliud potentia rursus. Qui namque scientiam habet & non contemplatur, est potentia quodammodo sciens, sed non vt erat, antea quam didicisset. Atque cùm ita sese habet, nisi quid prohibeat, operatur ac contemplatur, vel in contradictione ignorantiaque

tiâque erit. Est etiam quædam potentia, alia, secundum naturam, alia præter naturâ. Secundum naturam potentia est, cum in seipso aliquid tale principium habet, & non per accidens. Præter naturam contra, cum per accidens, veluti ignis potentia mouetur sursum, & graue deorsum: per accidens autem & vi exteriori ignis deorsum, graue sursum. Mouentur itaque actu naturaliter, cum sub potentia suos ad actus mouentur. has duas species potentia: ponit Arist. Galenus latius tres constituere videtur. Prima illa est quæ maximè propriè sola potestate esse dicimus, ea, in quibus natura ipsa suo pre impetu ad absolutionem venit, vtique si extrinsecus nihil impedimento sit. Deinde materia: continentes ea quæ facienda sunt, propinquè, facienda potestate sunt, sicuti cum sanguinem potestate carnem appellas, quoniam minimam mutationem ad carnis generationem requirat. At non qui in ventriculo habetur concoctus cibus, carnis materia est, sed prius sit sanguis oportet. Longius etiam absunt maza & panis, quippe quæ, vt caro fiant tres sui mutationes, requirant: tæterùm hæc quæque omnia potestate, caro dicuntur. Etiam ante hæc aër, ignis, aqua & terra, etiam horum ipsorum communis materia, atque

hæc

hæc omnia, magis minúsve abusiue loquentibus, nobis dicuntur. Dicitur autem & tertio in loco, potestate esse aliquando, & quod ei, quod ex accidenti, esse dicitur, est ex aduerso positum: vt si carnosus quis iuuenis lauationem, corpus eius ex accidenti non ex propria potestate calefacere dicat. Subiungam adhuc eius exempla, bitumen, resina, sæuum, oleum, & pix, calida potestate sunt, quod vtique energia celerrimè calida sunt, etenim celerrimè inflammantur: præterea cum corporibus nostris amouentur, ea manifestissimè calefaciunt: ea autem non sunt actu calida, ideo tactu non sentiuntur talia, & ita differunt & à solis & ignis calore, quia illa actu calida, hæc tantum potentia, eadem de frigidis potentia quis poterit colligere. Sed adhuc *ἐπιφορτικῶν* de potentiis cum Aristotele dicamus, si. 9. mene posthac hæc omnia sunt à nobis sapius taphy. ca. inculcanda. Potentiarum quædam nobis s. natura inditæ sunt, vt diximus, veluti sensuum: quædam consuetudine, vt tibiis canendi: quædam doctrina, vt artium. Nam idem Aristot. ait omnes artes, & factiua: seo. li. 9. scientia: potentia: esse. Item potentia: alia: metap. ca. rationales, alia: irracionales: nam quædam cum ratione possunt mouere, quædam sine ratione. Rationales illas potentias necesse

d

- esse

esse est in animato corpore esse, has autem in ambobus. Quæ cum ratione possunt moueri, & potentia sunt eorū rationales: quæ autem sunt irrationalia, horum & potentia irrationalia. Et notandum est potestatem quæ cum ratione est, contrariorum esse posse diuerso modo effectricem: potestatem autem irrationalem, vnius, vt calidum ipsius calefaciendi sola potestas. Medicandi verò potestas infirmitatis & sanitatis causa est, quia scientia, scientiæ ratio: Ratio autem eadem manifestat & rem & priuationem, quanquā id nō faciat similiter. Sic enim quodāmodo amborum est, sed magis eius quod existit: quare cum potentia sit faciendi vel patiendi in ratione vel voluntate principium, sit quid vel patitur necessariò. Sed qualitates quæ adduntur benè aut malè, non necessariò, sed ipsius benefaciendi vel malefaciendi potentiam sequitur solius agendi vel patiendi potentia. Potentia namque quædam est homini benefaciendi, nam si non esset illi hæc potentia, impossibile esset homini vnquam benè agere, nam quod priuatur potentia, impossibile est fieri: quod impossibile fieri est, actu esse nequit: cæterum videmus & actus & bene fieri scilicet bene agere homines, ergo in illis potentia, & male: pariter ergo & potestas ab vno & eodem

fonte

fonte voluntatis. Sicuti ex anima cōtrarij motus sunt, quiescere, & moueri, loqui, tacere, diuersis tēporibus. Quoniam quod potest, aliquid potest, & aliquādo, & aliquo modo, & necesse est esse quiddam quod dominetur: siue appetitum siue electionem. Quæ interdum ad actum peruenire prohibentur, vel intrinsecus aliquo prohibente, vel modo nō benè congruente & medio: sicuti in potentia irrationali, ea ad actum non peruenit, si aliquo medio impediatur, vel medio, vel agente non benè disposito. Quo fit vt, quia potentia non potest interdum omnino se explicare, propter resistantiam mediam, qua sublata posset, actus remaneat imperfectus: necesse sit. Ita semen interdum natura degenerat, & natura ex semine humano & animalium, monstra producit, & animus extrinsecis & vanis & alienis à ratione, occupatus & obfessus, suo non fungitur officio. Et hæc hæctenus de potentia prælibata, sequentibus sufficient: latius namque de ea postea cum de principio potestatis tractabimus suo ordine libro 2.

Quæ

*Quo pacto in homine scientiæ generalis
semina potentia insita sint, cur'ue alij
alij doctiores: & unde animalibus qua
dam cognitio.*

C A P. V.

Vtilitatem ex præcognitione illius po-
tentiæ nunc accipe. Dicimus itaque in
hominis dignitate, quod pertinet ad scien-
di & intelligendi sagacitatem, considerari
& aptitudinem siue potentiam naturalem,
& pariter acquisitiuam ex doctrina & me-
ditatione artificiali & labore expertium &
prudenciorum paratam, quàmve poten-
tiam diximus quodammodo ex actu prio-
ris potentiæ comparari. Hæc autem vnde
originem habuerint, quâue ratione mentes
hominum vniuersam scientiam perfectè
per se nec explicitè omnia, nec omnes ali-
qua pariter, nouerint, aut quare alij alijs ma-
gis minùsque scientes sint, cum tamen
æquè homines sint, narrare præsentis illi
instituti. Cùmque illud dignum sit & uo-
candum & utile scitu, longior de eoque est
tædio narratio. Igitur in confesso omnibus
ferè & pro verissimo creditum, tum ab iis,
qui à sana fide exules fuerunt, tum ab iis
qui verum & vnicum venerari sunt Deum,
nullum animal natura immunem à cog-
nitione

tione esse. Videmus namque animalia re-
cens nata, etiã priusquam perficiantur par-
ticulæ & instrumenta ad ea quæ agere de-
bent, concessa, ea tamen agere conari: sic
vitulus cornibus petere tentat, cum nulla
tamen cornua appareant: pullus equi calci-
bus teneris calcitrantem videas, & aprum
quendam pusillum genis sese rueri conan-
tem, magnos dentes nondum habentem: &
carulum recenter natû, mordere affectan-
tem teneris adhuc dentibus. Vnde autè, nisi
quadam indita facultate? omne enim ani-
mans suæ ipsius animæ facultates, ac in
quos vsus partes suæ polleant maximè,
nullo doctore præsentit, vt obseruauit Ga-
lenus ^a, & Xenophon ^b animalia singula, ^a lib. de v-
inquit, norunt pugnam quandam, nec ab su par. hu-
alio quopiam didicerunt, quàm ipsa natu-
ra: veluti bos cornu percutere, equus vngu-
la, canis ore, aper dèter: quæ quidem anima-
lia etiam cauere sciunt, à quibus est cauend-
û, sine ullius profus doctoris præceptio-
ne. Addendus eiusdè sententiæ Horatius, ^c li. 2. ser-
Vt quo quisque valet suspectos terreat, vtque ^{lib. 1. iay.}
Imperet hoc natura potens, sic collige mecû. ^{1. versu.}
Dete lupus, cornu taurus petat: vnde, nisi intus ^{50.}
Monstratum?

His adstipulatur, & Basilus magnus ^d, ^d lib. exa-
docetque multis ex èplis: aliique per multi-
milia. ^{9.}

d 3

autho

authores, confirmant, ducti quotidiana experientia. Ita agni inter numerosum gregem, matris vbera recognoscunt: vrsa vulncribus faucibus, verbasco sibi medetur: testudo viperæ veneno-morsa, sibi contra venenū prouidet organipastu: vulpes laricis lachryma, vulueribus se ipsam curat: anguis fœniculi pastu lippitudinem à se propellere nouit.

Et vt ab soluam cum Plinio^o. Pudendum est, si rursus feras, magistra natura quotidie inuimire, siue semper scire iudicemus, & omnia animalia quæ sunt salutaria ipsis nosse, præ-

ter hominam Arist.^o etiam scribit animalium munus esse, non solū generare, quod commune omnium viuentium & plantarum est, sed etiam cognitiones alicuius vnum quodque esse, aliud maioris, aliud minoris, aliud minimæ. Sensus enim habent, sensus autem cognitio quædam est. Et clari-

derius alibi statim à principio scribit, animantes habere vim quandam naturalem videri, in quavis animi affectione, hoc est prudentia, stulticia, fortitudine, ignauiâ, ellementia, acerbitate, & reliquis habitibus generis eiusdem. Constant autem & hæc ex morum varietate animalium, de quibus extimos composuit libros Ælianus inscriptos de natura animalium. Aliæ namque, vt ait Arist.^o animantes mites, remissæ, non per-

uicaces, vt boues: aliæ animosæ, peruicaces, brutæ omnino, vt fues syluestres: aliæ ingenio acutiore, vt cerui, lepores, cuniculi: aliæ illiberales, perfidæ, insidiosæ, vt serpentes: aliæ liberales, fortes, & nobiles, vt leones: aliæ illiberales, feroces, insidiosæ, vt lupi: aliæ asturæ, malitiosæ, & callidæ, vt vulpes: aliæ animosæ, amantices, assentatrices, vt canes: aliæ mites & mansuetudini adictæ, vt elephantes: aliæ recundæ & cautæ, vt anseres: aliæ inuidæ, & ornatus, & poliruræ studiosæ, vt pauones. Sed quid ultra? nonne omnes suis prouident natis, idque summa diligentiâ & solertia, vt scribit Cicero, natura docente? quin vt idem alibi dedit eadē natura belluis, & sensum, & aperitum, vt altero conatum haberent ad naturales pastus capescendos, altero fecernerent pestifera à salutaribus. Quis non astutiam pinnophylaces, & pastinacæ in querendo cibo dixerit subtilem & scientificam cum Plinio? Quis etiam cum Cicerone platææ auis ingenium non miretur, quæ altu & vi cibum ex rostris marinarum animam extorquet? Quis non eximios apud Aristot. Theophrastum, Ælianum, Plinium animantium non videat mores sagaces, & doctrinam viuendi naturalem, medendi, fugiendi, cauendi, & huiusmodi per-

uicaces, vt boues: aliæ animosæ, peruicaces, brutæ omnino, vt fues syluestres: aliæ ingenio acutiore, vt cerui, lepores, cuniculi: aliæ illiberales, perfidæ, insidiosæ, vt serpentes: aliæ liberales, fortes, & nobiles, vt leones: aliæ illiberales, feroces, insidiosæ, vt lupi: aliæ asturæ, malitiosæ, & callidæ, vt vulpes: aliæ animosæ, amantices, assentatrices, vt canes: aliæ mites & mansuetudini adictæ, vt elephantes: aliæ recundæ & cautæ, vt anseres: aliæ inuidæ, & ornatus, & poliruræ studiosæ, vt pauones. Sed quid ultra? nonne omnes suis prouident natis, idque summa diligentiâ & solertia, vt scribit Cicero, natura docente? quin vt idem alibi dedit eadē natura belluis, & sensum, & aperitum, vt altero conatum haberent ad naturales pastus capescendos, altero fecernerent pestifera à salutaribus. Quis non astutiam pinnophylaces, & pastinacæ in querendo cibo dixerit subtilem & scientificam cum Plinio? Quis etiam cum Cicerone platææ auis ingenium non miretur, quæ altu & vi cibum ex rostris marinarum animam extorquet? Quis non eximios apud Aristot. Theophrastum, Ælianum, Plinium animantium non videat mores sagaces, & doctrinam viuendi naturalem, medendi, fugiendi, cauendi, & huiusmodi per-

ritiam? Imo & rerum futurarum & incertarum præcia esse eadem legimus & nouimus: vt huic etiam homines non vereantur exempla & cautionem sibi, velut ex sacratio cōstanti naturæ vtilia depromere. Delphini tranquillo mari lasciuientes, statum ex ea qua veniunt parte, imminere designant: & turbato mare spargentes aquam, tranquillitatē. Loligo volitans, conchæ adhaerescens, echini sese affligentes aut cū arena saburrantes, tempestatis signa sunt: ranæ quoque vitra solitum vocales: & fulicæ matutino clāgore, item mergi anatesque pennas rostro purgates ventum Cæteræque aquaticæ aues concurrantes. Grues in mediterranea festinantes, mergi maria aut stagna fugientes, grues silētio per sublime volantes, serenitatem, vt noctua in imbre garula, at sereno, tempestatem. Corui singultu quodam larrantes, seq; cōcutientes, si perferent ventos, vt si carptim vocem reforebunt, ventosum imbrem: Graculi sero pabulo recedentes hyemem, & albæ aues cūm cōgēgabuntur, & alia sunt huius præcognitionis exempla apud Pliniū.^a Nonne & Hieremias^o testis etiā? miluus in celo cognouit tempus suum, inquit, turtur & hirundo, & ciconia custodierunt tempus aduentus sui. Nonne etiam in vsus suos inuenta

^a li. 18. c. 5.
^o cap. 8. c. 1.
 versu. 7.

uenta & edocta ab animalibus, trāstulit homo? quis ignorat chelidoniam herbam, & eius alexipharmachum, contra oculorum tenebras ab hirundinibus inuentam? Inuenerunt & canes canariam, qua fastidium leuāt. Cernæ monstrauere elaphoboscon, itē seseli, enix & à partu: & ad vulnera dictamnium, quo depalto à se excutiūt tela infixæ, vt scribit idē Plinius,^p & plura Arist.^q li. 25. c. 18.
 Et alibi Plinius.^r Nec referre opus est politiā & regnum apum & gruum, prouidentiam formicarum, aliāque innumera doctrinæ naturalis exemplar: cūm & scriptum de animalibus sit, aliqua & docibilia esse, & imitationem quandam virtutis habere: alia in quibus (vt scribit Cicero,^s non corporum solū est similitudo vt in suis: sed etiam animorum aliqua ex parte motus quosdam videmus, veluti in leonibus, canibus, & equis, & huiusmodi, & discipline plures animantes capaces esse docuit Arist.^a 1. de generat. animal. & li. 1. metaph. c. 1.
 Vt cūm fugiunt, suos catulos propellunt, susceprosq; portant: cūm ab insectantiam occupantur, arbores conscendunt. Herinaceus in cauernis habitans commutat suacubilia aquilonū, & austrorū mutatione: hirundo confingit nidos implicito luto festucis, ad normam lutariæ paleationis, mira prouidentia natis impertit cibum, ob-

d § seruans

seruans ne qui acceperit, bis accipiat: excre-
menta pulloꝝ foras parentes eiiciunt, post-
que adultiores iam natos circumagi, fo-
rasque illos eiicere edocent. Turtur non
alium quam unam marem superinducit A-

lib. 9. de
histo. ani-
mal. c. 6.
& 7. & ca.
ro.
li. 8. cap.
5.
li. 8. cap.
2.

rist. teste. ^b Prudentiam gruun nemo igno-
rat, nec quis sit pudor elephantum, qui nun-
quam nisi in abdito coeunt, nec adulteria
nouere, ut notat Plinius ^c, qui & huic ge-
neri animalium tribuit ^d cum humanis sea-
sibus affinitatem, intellectum sermonis pa-
trij, religionem, cultumque syderum, solis
ac lunę uenerationem, equitatem, probita-
tem, obedientiam, & officiorum que didi-
cere memoriam, ad permulta namque offi-
cia eruditur, & intelligit. Id quoque narrat

lib. 9. de
histo. ani-
mal. cap.
46.
f. 1. de na-
tu. de oru.
g. ad Ma-
rii lib. 7.
epist. fam.
epist. 1.
li. 9. hi-
sto. anim.
ca. 47.

Arist. ^e cum enim hec bellua ceteris sit pru-
dentior (ut ait Cicero) ^f illa uisa est aliqua-
modo Romanis habere cum humano genere
societatem, ut idē Cicero scribit. ^g Legimus
etiam tanta puritate esse camelos, ut nun-
quam cum matribus coeant, & admissos in-
matres operas, postquam uelo sublato co-
pessissent, conscientia admissi sceleris, came-
larios occidisse, ut scribit Arist. ^h Nemo
non admirabitur artem scarabei lupillarij,
dū ex simo in orbiculos agitato & effosso,
posteritatem profert: nemo non alias infi-
nitas belluarum, tum delphinorum, remo-

rum

tum, polyporum astutias: necnon aliarum
artes conspicuas, & ante oculos positas non
fatebitur. Et his omnia natura docuit sin-
gulis, & à natura potestatem hanc agendi ita
connatam habent. Nec iuris periti suis in
responsis ab his abhorrent. Siquidem Do-
mitius Vlp. Papinianę doctrine auditor,
in Phœnicia provincia natus, aliquando
magister scriniorum sacrorum Alexandri

Cæsaris, ⁱ scribit ius naturale extendi ad
belluas, quadam, ut intelligendum est, par-
ticipatione: ius, inquit, naturale est, quod
natura omnia animalia docuit: idque fir-
mat exemplis, hinc descendit maris & fe-
minę coniunctio, que in coniunctionibus
hominum legitimis dicitur matrimonium:
hinc liberorum procreatio, educatioque.
Videmus enim istius iuris cetera animalia,
penitenti cenferi, feras quoque bestias. Hoc &
postea qui anacephaleosim iurisconsult.
breuius cõtexuerunt & institutiones iuris
civilis collegerunt, iussu Iustiniani, nempe
Thebontianus, & socij, iisdem ferè uerbis
iisque exhibuerunt legum tyronibus ^k. ^k in §. 1.
Quid autem sit hec natura, que hec do-
Deo prescripta peragunt existimo omni-
bus palam esse. In genesi quippe uaiuer-
saliterum rebus cunctis Deus propria di-

in li. qui
est ordine
2. de iust.
& iu. lib.
1. pãd. tit.
1. in §. ius
naturale.

de iure na-
tu. gen. &
cui. li. 1.
instit. iur.
cui. tit. 2.

tribuit;

strubuit, cum, quæ generationis sunt, tam
 ea quæ ad conseruationem geniti necessa-
 ria erant, quæ quanquam minima videan-
 tur, sunt tamen sapientissimæ & indeficien-
 tis prouidentia & generaliter vltà particu-
 lariter certissima argumenta: vt non tatum
 rerum omnium generalis in Deo admiran-
 da sit cura, sed & minimarum sollicitudo,
 quæ non secus ac malum granatum vno
 ambitu corticis, & omnia inclusa nutrit,
 & acinos etiam domunculis diuisos alit pa-
 ri cura. Respicite inquit Christus ¹ volatilia
 cæli, quæ non serunt, neque metunt, ne-
 que congregant in horrea, & pater vester
 cælestis nutrit ea. Et David ^m produxit
 iumentis fenum, & herbam seruituti ho-
 minum, & saturabuntur ligna campi, &
 in cedris libani quas plantauit passeret ni-
 dificabunt: herodij domus dux est eorum:
 montes excelsi ceruis, petra refugium he-
 rinaciis, fecit lunam in tempora, sol co-
 gnouit occasum suum. Posuit tenebras, &
 facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes
 bestia syluæ, caruli rugientes, vt rapiant
 & quarant à Deo escam sibi. Et paulò post
 dante te illis colligent: aperiente te ma-
 num tuam omnia implebuntur bonitate,
 auertente autem te faciem, turbabuntur:
 auferes spiritum eorum, deficiet, & in pul-
 uerem

¹ Math. 6.
 ver. 26.

^m Psalm.
 103. b. c.

uerſum reuertentur. Et rursum ⁿ oculi ⁿ Psal. 144.
 omnium in te sperant domine, & tu das es. ^{c.} vel. 16.
 cam illorum in tempore opportuno: ape- ^{17.}
 ris tu manum tuam, & imple omne ani-
 mal benedictione. Et vis adhuc vltà tibi
 probari naturæ animalium, vt reliquarum
 rerum, authorem esse dominum Deum?
 recordare literis consignatum, animalia
 verbo Dei tanquam ad domini vocem o-
 bedisse, & naturam pro eius nutu tempe-
 rasse vel exuisse, & feris eius peperciſſe.
 Intuere Daniele in lacum famelicorum
 leonum ferocissimorum depositum, reman-
 sisse illa sum. ^o Et Ionam Prophetam è vlt. ^o Daniel.
 tre piscis prægrandis, vbi tribus diebus & ^{14. c.}
 tribus noctibus manserat conclusus, viuum
 exeuntem, quando dixit pisci Deus, vt eum
 in litore deponeret. ^p Contemplare om- ^p Ionæ 2.
 nia genera ferarum, etiam earum quæ do-
 man non possunt, iussu Dei cum Noacho
 in arca ferè per annum pacificè victitasse: ^q Gene. 7.
 deinde ^r in hæremo magna ac terribili, in ^{c.}
 qua erat serpens statu adurens scorpio & ^r Deutero,
 diſtas, magnum apparuit in virus eorum ^{10. c. 8.}
 Dei imperium. Scimus & viperam, quæ
 inuasit manum Pauli in Mytilenæ insula,
 contra eius feræ naturam & barbarorum
 insularum expectationem, nihil nocuis-
 se. ^s Scimus & asinam Balaami contra eius
 naturam,

vt scribi
 tur actui
 cap. 23. a.
 vers. 3.

naturam, iussu Dei authoris naturę, & dispensatiue loquatur. Omitto pleraque huiusmodi exempla ex historia patrum Lausiana, Abdig, & Theodoret, Hieronymi, & aliorum recensere, cum indubitatum sit inter Christianos, potestatem datam à Deo hominibus in eius nomine conculcandi leones, dracones, serpentes, & superandi lethalia huiusmodi, v quam nemo dicit ab alio dari potuisse, quod ab eo, qui naturam singulorum in sua manu haberet. Nouerunt & Ethnici inter ceteros Plinius, dum ait, hic est ille qui plurima in vita inuenit Deus, hoc habet nomen: per quem & intelligitur eadem & parens rerum omnium & magistra natura. Ideo respiciens ad auctorem naturę, sic rursus scribit idem Plinius, mihi contueti se persuasit rerum natura, nihil incredibile existimare de ea. Et Cicero naturę rationem dixit diuinam legem. Et alibi nos naturam optimam ducem, tanquam quę Deum testatur sequi debere, tanquam in qua Deus, non quod natura Deus sit, ut rati plerique antiquorum sunt, sed quia natura nihil aliud est, quam diuinę providentię instrumentum, quę ubi videtur prouide incedere, non ducit seipsam ipsa, sed ab ipsa prouidentia ducitur, fines omnium ordinisque in seipsa præscribente, & naturę prouid.

vult insensibile: Quocirca Plato ponit duas causas rerum omnium effectrices, diuinam & humanam: diuinam quidem naturę omnium effectricem: humanam autem artificialium. His consentire videntur Epicurus & Lucretius, nisi quod ipsi naturam ipsam diuinam putarunt, decepti quod nescirent naturam tam certam & admirabilem esse, quod à Deo regeretur. Sic enim de Epicuro Lucretius testatur:

Nam simul ac ratio tua (scilicet ó Epicure) cepit vociferari.

Naturam rerum diuina mente coortam: Diffugiunt animi terrores: moenia mundi Dissedunt: totum video per inane peri res. Apparet diuim numen, sedesq; quiete: Quas neq; cõcutiunt venti, nec nubila nimbi: Aspergunt, nec nix acri concreta pruina: Cana cadēs violat: semperq; in nubibus æther Integit, & largę diffuso lumine ridet.

Sunt & alia philosophorum, & Ethnicorum, testimonia, qui causam & vim efficacem naturę ex Deo pendere docuerunt. Ceterum cum & rerum omnium creatio ad Deum omnino, certius nunc referatur, ut & forsán aliás, si se offerat locus, dicem, non egemus ut existimo pluribus testimoniis pro superiorum probatione. Ex quibus etiam & non obscure ratio apparet, unde & quare animalibus quędam doctrinę natura

b li. 13. in
sophista
vel de ca-
te.

c lib. 3. de
rerum nat-
tu. ver.
14

tura

ruralis inest capacitas & potētia, aliquibus tamen magis, aliis autem minus, sicut Deo omnium optifici sapientissimo placuit, alia namque extra communem generis animantium potentiam, aliam habent potentiam præstantiorem, suntque docibilia animalia, alia nequaquam arte hominum securari queunt: vt in volucribus hirundines sunt in- dociles: terre tribus mures: cum elephan- ti iussa faciant, leones iugum subeant, in mari vituli, totque pisciū genera mitescāt,
 4 lib. 10. vt notat Plinius, eo modo non solum naturali, sed etiam acquisiticia doctrina sunt mirabiliora: sicuti & videmus aues varij generis, arte plura, quam natura doceat, po- tentia tamen præcurrente, addiscere: vt pi- racas, & picas, & coruos voces humanas imitari, ob linguæ crassitudinem, & conti- nuam illarum in his quæ docentur medi- tationem siue consuetudinem. Quod indu- striæ hominis, vt sibi aliquid victus cau-
 4 In pro- compararent tribuit Persius.

10. satyra.
 ver. 8.

Quis expediuit, inquit, psittaco suum *χρῆμα*?
 Picasque docuit nostra verba conari?
 Magister artis, ingenisque lartitor
 Venter, negatas artifex sequi voces.

1 lib. 10. c.
 42. & 43.

Scribit & Plinius f cardueles minimas omnium ferè aues, imperata, nec voce tan- tum, sed & pedibus pro manibus facere, & turdum

turdum Agrippinæ coniugis Claudij Casa- ris, imitari voces hominum. Et habuisse Cæ- sares sturnum, & lucinias Latino & Græco sermone dociles. Romæ etiam coruum vi- sum, nominatim salutantem. Tyberium & Germanicum, & Drusum, & populum. Nos quoque tales videmus Tholosæ, quin & apud nos nutritæ duæ fuerunt aliquando auiculæ, quas vocant Græci ægitos, Latini salutes, Galli *limotes*, quæ miras cantio- num modulationes percurrerant, hinni- tūque equorum, & siquid aliud audiebant, imitabantur, tantæ erant docilitatis. Sunt & in quadrupedibus quædam alia, supra naturæ propriæ opera, potentia: veluti traditur elephantes ad prælium edoceri, itē funambules alios factos. Et nos sæpè vi- sos vidimus saltare ad rithmum tibiarum, ha- stam erectos ad iussum histriionis in hume- ros iactasse, deferre, & mouere: simias ludicra infinita mimorum voce adactas facti- tasse: sunt & his pleraque similia à multis visa, quæ docilitatem & adeptam doctri- nam animalium indicant, atque admirabi- lem naturæ, & per consequens Dei autho- ris naturæ, sapientiam, vsque adeo præ- stantem, vt plerique ex animantium singu- lorum collatione cum homine facta reuo- auerint in dubium, num bruta ratione vterentur.

g Libello qui inscribitur numbrutis ratio insit in ter vltissē, non absurdum videri debet, per eandem naturam, & turam, homini qui cum animalibus part.

Grillum. cipet, eandem cognoscendi vim ac potētū inditam, & quia etiam is supra animalium naturam præstantior, aliquid maioris potentia & facultatis ei tributum esse à Deo,

lib. 2. de Sicuti enim vt scribit Cicero k equus ad finib. bo- cursum, ad arandum bos, ad indagandum no. & ma- canis: sic homo ad duas res, ad agendum & lo.

lib. de animalium longè sapientissimus, vt ait A- mundo. ristot. i Et Iuuenalis k loquens de natura k Saty. 15. i hominis ait.

Separat hæc nos:

A grege mutorum, atque ideo venerabile solum
Sortiti ingenium, diuinorumq; capaces?
Atque exercendis capiendisq; artibus apti
Sensum à coelesti demissum traximus arce:
Cuius egerit prona & terram spectantia mens

i In Pro- log. lib. 1. de animal.

Atque Claudius Aelianus Prænestinus his verbis à brutis hominē distinguit scribitque ἀνθρώπου μὲν εἶναι σοφόν, καὶ δίκαιον, καὶ τῶν ἀκρίων παίδων προσημειώτατον, καὶ τῶν γα- μμυλίων ποιητὰν τῶν προσήκοντων φροντίαν, καὶ

ἡρώδην ἐπιπέσει, καὶ ἐπιβυλὸς φυλάτσει δαί-
καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα αὐτῷ συνέσει δόξα φύσεως, πα-
ράδοξα ἰσθμῶν ἔδειξεν. καὶ γὰρ λόγος μετέληκεν αἰ-
βρωπῶς τῶ πρώτων τιμωτῶν, καὶ λογισμὸς ἡξίω-
ται: ὅσπερ ἐν ἐστὶ πολικαρχίας τῆ, καὶ πολυ-
φιλίας τῶν, ἀλλὰ καὶ δεῖς αἰδέσθαι διδε καὶ σέβειν.

Id est, hominem quidem esse sapientem & iustū, priorū liberorum providentem, & factorum gerere conuenientem curam, & sibi inquirere cibum, insidiarūque cauere, & cætera in eo esse naturæ dona, non est valde paradoxon: est enim rationis particeps factus homo, qui est omnium honorabilissima creatura atque ratiocinatione digna habita: pluribus in rebus seipsum iuuare & promouere potest, & Deū venerari & colere. Aliorum hac de re etiam nobis suppetunt testimonia, quæ Deo fauente fusius proprio loco tractabimus: sufficere autē insipientiarum profsequi vnde & à quo sciendi vim natura hominis ortū habuerit. Quia in te contemplerur oportet, initio hominem à Deo creatū esse perfectum, & omni ex parte rerum omnium peritum creatus namque est ad imaginem & similitudinē Dei, quod ad animæ pertinet præstantiam, siquidem ratione animæ nō corporis, imago accipienda, vt errantes hæreticos, Gen. 1.

tom. 1. quosdā declinemus, vt docet D. Chriftost. ^op. homi. Componitur etenim homo duabus parti-
 3. in Gen. bus potioribus, corpore inquam & anima
 o 2. & 5. Primæ partes animi, secundæ corporis, vt
 li. de fini. bono. & ait Cicero, ^o & Aristot. P homo vt animal
 malo. constat anima, inquit, & corpore: quorum
 p lib. 1. vnum imperat secundum naturam, nempe
 politic. ca anima: aliud patet, nempe corpus. Quæ &
 pit. 3. sequitur Plutar. ² Quamobrem duæ in ho-

mine cognoscendæ naturæ, animæ vnâ,
 & e virtu. corporis alterâ, quas sola discernentes in-
 morum. telligentia, & distinguentes contemplatio-
 ne subtilissima velut etiam imaginatione
 animi continentes, non sequestramus ad-
 inuicē: nec eas reciproca virtute partimur,
 sed vnus esse prorsus animaduertimus: ita
 vt iam duæ, non amplius duæ sint, scilicet
 quod vnaquæque secundum se subsistat,

epist. vi. quinimo vtraque vnum animal faciat, vt
 ad Succes- scribit D. Cyrillus ¹ Alexandrinus. Sic ani-
 sum Iſanie ma rationalis & corpus vnus est homo, vt
 Episcopi. ait Athanasius, ⁶ & vtrūque Deus creauit
 In symb. in vno supposito, iustissimis rationibus, At-
 dei. que vt probat D. Greg. Nazianze. ¹ homo &
 oratio. corpore & cælesti spiritu cōpactus, vt quæ-
 de paupe- corpore & cælesti spiritu cōpactus, vt quæ-
 sib. aman- d. propter imaginis formæq; præstantiam
 6. is. effere mur, luti, materiæque humilitate de-
 v Genes. i. primeremur. Ex luto enim Deus creauit
 corpus, ^v sed tanta admirabiliq; præstantia,

vt

vt sapientiæ & scientiæ eius, ex opificio
 perpetuo nobis reliquatur admiratio, tam
 cōcinna compositionis: mirabilem Deum
 fuisse solum opificem, vt latè docet D. Cy-
 rillus ² Hierosolimitanus Episcopus. Sūt ² catach.
 enim in hominis corpore certè tam admi- 4. illumi.
 randæ partium connexiones, & vsus mem-
 brorum insignis diuerforum, subtilissima
 structuræ colligatio membrorum, vt scri-
 bit Irenæus, ³ tercetorum viginti quatuor, ³ li. 1. cō-
 vt non nisi supernaturalem artificem ho- tra here-
 rum authorem credere cogāt. Iūgitur huic les cap. 14.
 thesaurus, anima scilicet, corporis infini-
 tus, quæ vasis fictilibus, vt ait Paulus, ² con- 72. Cor. c.
 tineretur. hinc opus eximie formatum & 4. c. ver. 7.
 affabre factum, miro decore & pulchritu-
 dine celebre, à Deo, qui quidem homine
 non indigebat, sed vt haberet in quem cō-
 ferret sua beneficia, vt scribit idē Irenæus ⁴ a lib. 4. cō-
 huius pars vna, nempe anima creata initiū tra hære.
 habuit, finem vitæ tamen habituræ non est, cap. 29.
 quod ad substantiam pertinet, immortalis:
 corporea autem altera pars hominis est
 mortalis, animata, & suffulta, ex indita
 anima. Ideo eius pars nobilior hominis,
 anima inquam, homo verè dicitur: quoniā ^b Vt scri-
 Deus inspirauit ei animam quæ operatur, bitur Sap.
 & insufflauit ei spiritum vitalem. ^b Et rur- capi. 15.
 sum formauit Deus hominem de limo ter- versu. 17.
 e 3 ra,

ra, & inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viventem. Et inde pendet nobilitas illa hominis, supra reliquas creaturas. Planta siquidem cælestis homo, quæ quantum figura formæque corporis cæteris antecellit, tantum dignitate animæ prætat: hic caput animalibus cunctis ad humum primum ad ventrem respicit, voluptatem omnibus modis prosequitur: caput hominis sursum in cælum exurgit, oculique supera non terrena contempnari accommodi. Ut siquidem aliquis carnis, & corporis stimulis succumbat, ventrique & his quæ sunt sub ventre inferuiat, comparabitur merito iumentis insipientibus, quia similis factus est illis, ut magnificè scribit verè regius antistes Basilius magnus. Et ut ait D. August. ² due substantiæ quidè in homine sunt, una corporis cum suis sensibilibus, alia animæ et ratione: sed corpus nihil operatur sine anima, sine corpore autem anima ratione sua agit. Quare & Plato ³ existimat nihil sine deo aliud esse hominem, quàm animam. In tura ho- alibi ⁴ idem Plato ait, *ἡμῶν ἐστὶν ψυχὴ ζωὴ ἀθάνατος, ἣ ἐν αὐτῷ κἀθανεῖται φθαρτῶν*, id est, nos sumus anima immortalis quæ inclusa est in mortali loco minuto. Cui addit pulatur Arnobius, ⁵ quid, inquit, aliud sumus

Genes. c. 2. b. vers. 7.

homil. 9 li. examer.

lib. de eccl. doct. mat. ca. 20 f. lib. 5. in Alcib. 2. sine de na mi.

lib. 37. in axiocho. h. lib. 2. cõtra gætes.

sumus, quàm animæ corporibus inclusa. Atque etiam Hæbræorum præcipui, partem immortalem hominis, nempe animam præcipuam, verum esse hominem arbitrantur, corpus verò quasi hominem esse indumentum, ut scribit Eusebius Pamphil. ¹ & Aristoteles. ² Sed clarius sacræ literæ in homine duplicia considerant, id quòd exterius apparet, quod carnalem dicunt & exteriorem hominem: & quod interius est, nempe animam, quam vocant interiorem hominem. Ad imaginem dei homo interior, nempe anima, creatus est, non homo exterior. Cùm Deus sit spiritus, isque omni mole corporis careat, in quantum Deus, ut notat D. Ambrosius. ³ quanquam aliter alij, sed alieni ab ecclesia catholica pro hæreticis iudicati, senserint: corpus scilicet ad imaginè Dei creatum, quæ est Anthropomorphitarum hæresis introducta ab Andeo quodam & genere & lingua Syro, ut scribit Nicepho. Calist. ⁴ dixit porro sacra scriptura caute ad imaginè Dei & similitudinè Dei, factum hunc hominè, ut doceret non ex natura Dei illu esse, quia ad imaginem, hoc est ad similitudinè imaginis Dei: imago autem Dei vera est filius Dei, Deus ipse, ut ait Paulus. ⁵ Nos autem non imago Dei, sed ad imaginem & similitudinè

lib. 2. de præpar. e. uag. ca. 2. K. li. 4. politic. ca. 3.

tomo 1. li. de infirmit. virginit. cap. 2. & 3.

m. li. 11. c. 14.

ad Colos. cap. 1. versic. 26.

Dei, facti & creati, nō geniti. Anima nāq; Deo facta; nec ex substantia Dei est: vel procedit, sed ex nihilo facta; ut latè docet D. August. ° & D. Ambrosius. ° Homo, inquit, non est imago Dei, sed ad similitudinem factus: alia autem est imago Dei inuisibilis primogenitus vniuersæ creaturæ; per quem facta sunt omnia: ille non ad imaginem, sed imago: tu non imago, sed ad imaginem. Habes ergo aliquid in tua substantia de imagine & similitudine Dei; quod sit diuinæ simile imagini: Audiamus & Athanasium, qui ratione aliqua explicat facilius, Christo namque non loquitur, qui & verus Deus & verus homo est) in sua & vniuersæ hypostasi & subiecto, ad similitudinem Dei factus est, non tamen est homo Deus: non enim quod alteri simile est, id idem est cum ipso cuius similitudinem gerit: veluti simile est regnum celorum lagenæ & sementi, nec tamen est quicquam eorum regnū celorum: sed similis Deo homo in aliquo. Quod autem in aliquo factus sit similis, illud ex insufflatione quam Deus fecit in faciem hominis ortū est, illud adhuc est participatio Spiritus sancti: nō tamen insufflatio illa anima est, sed id quod animæ præstantiam dedit. Et aliud est efficiens, aliud effectus,

effectus, & quod patitur, vel in quo aliquid operatur. Docentq; nos id verba ea: Et insufflauit in faciem Adami Deus, & factus est homo in animam viuentem. Non enim dixit, & facta est insufflatio anima viuens, sed factus est homo in animam viuentem. Et ne in tam serua re sine auctore loqui videamur, erit sententiæ istius assertor eximius, Diuus Cyrillus patriarcha Alexandri. ° Nō potuit, inquit, homo ad imaginē esse creatoris, nisi Spiritus sancto participaret: si quis enim, ut ait Paulus, Spiritum Christi non habet, hic ipseus Christi non est. Notandū itaque illam Spiritus sancti participationē expressiorem Dei docere imaginem, quam tamē deturpamus peccato. Quod latius & melius idē Cyrillus explicat his verbis, formato ex terra homine sufflasse in faciem Iosue Deum. Moses ait, spiritū vitæ, & factum hominem esse in animam viuentem: spiritum autem ita per sufflationem homini datum, non dicimus animam esse hominis: esset enim immutabilis tanquam ex diuina progressus essentia, sed Spiritus sancti participationem, animæ hominis impositā credimus. Creaturarum enim per spiritum perfectio est hunc ad imaginem Dei factū asserimus, quoniā participatione Spiritus sancti ad Deū formatus sit. Sed quē spiritū

e 5 Moses

lib. 1. de Orig. ani-
mæ ad Hie-
ron. c. 28
& li. 1. de
anima. c. 4
& lib. So-
li loq. ani-
mæ ca. 30.
p. tomo. 2.
super psal.
118. ser-
mo. 10.
9 In refu-
tat. contra
hypocri-
tæ. Meletij, &
Pauli Sa-
mosaten.

lib. 4.
Thesau. cō-
tra haret.
ca. 1. to. 2.
ad Rom.
cap. 8. ver.
9.
v lib. 13.
thesau. cō-
tra haret.
ca. 3.

Moses per sufflationem datum homini asseruit, hunc rursus Deū per resurrectionē renouans in nobis insufflauit discipulis suis, dicens, accipite Spiritum sanctum: vt reformati ad pristinam imaginem, creatori conformaremur per participationem Spiritus sancti. Hactenus Cyrillus Alexandrinus patriarcha. Mandarunt etiam literis Ethnorum philosophi animum hominis quiddam esse diuinum, in quo rerum pene infinitatē essent cognitiones, & diuinationes, vt scribit Cicero. ² tum Plato ⁷ voluit homini cum Deo esse appellationis parilitatē, confor-
 tionemq̄ naturæ, vt ob hanc participationem dij homines in sacra scriptura dicti sint, participes eorum quæ Dei sunt, id est agentes quæ Deus agere solet, cum tamen vnus sit Deus natura. Eadem & ferè cōsuetudo Apollon. Thianeus, ² vt scribit Philostratus vita tus. sic enim ait, quod sit hominibus cū Deo quædam affinitas per quam solum in animalibus Deum homo cognoscit, & de propria natura philosophantur, & in quo diuinitatis est particeps, formaq̄, vt aiunt, Deo similis est: virtutesq̄ à Deo colligit hominibus prouenire. Hac nos imagine etiam capaces, sumus scientiæ, imò scientes: & quanto quis puram nitidamq̄ hanc conseruat, tanto præstantius cognoscit,

dij

dijudicat, & altiora & secretiora penetrat, veluti quadam cum Deo omniscio, familiaritate consuescens, & ab illo hauriens: eō radorum diuinitatis capacior, quò puritate Deo magis coniungitur. sicuti in cœlesti illa hierarchia, teste diuo Dionysio Areopagita, ² proximiores ordines Dei contemplatione, Deo proximiores, secretiora, ² lib. 2. de Deo veritatis rerum speculo & prototypo vel. hie-
 perfecto, hauriunt & cognoscunt: quare & ⁷ tar. cap. 7
 Deo viciniore, rursum Seraphim dicitur, id est, scientes vel ardentes. Constat etiam antiquos, qui mundam & impollutam transegerunt vitam, non eguisse doctoribus vel literis, siue scientiarum scripturis, sed literarum loco gratia Spiritus sancti vsos. Nā & Noacho & Abrahamæ, Iobo, & Mosi, per semetipsum locutus Deus, est nō p̄ literas, quia scilicet mūda eorum corda repererat. Postquam autem populus Iudæorum, in viriorum ima delapsus est, necessariò iam inde literæ datæ ac tabulæ, & ea, quæ per eas tradita est admonitio. Et hoc non tantum probis viris prioris sacrosancti testamenti, sed etiam noui, accidisse legimus. Si quidem nec apostolis scriptum aliquid tradidit dominus noster Iesus Christus, sed literarum loco Sãcti spiritus gratiam, se illis daturū repromisit. Ille, inquit Spiritus para-
 clerus,

electus, quem mittet pater, suggeret vobis
 omnia. ^b Et rursum, ante reges & principes
 ducemini propter me in testimonium illis,
 & gentibus: cum autem tradent vos, nolite
 cogitare quomodo aut quid loquamini:
 dabitur enim vobis in illa hora quid lo-
 quamini: non enim estis vos qui loquimi-
 ni, sed spiritus patris vestri qui loquitur in
 vobis, ut scribitur apud D. Matth. ^c & apud
 Lucam ^d Spiritus sanctus docebit vos, quid
 oporteat vos dicere. Quomodo autem do-
 ca. 12. b. cuerit illos, habetur in historia Apost. ^e di
 versu. 12. in die Pentecostes repleti sunt discipuli &
 A&. ca. Apostoli domini nostri Iesu Christi spiritu
 pit. 2. a. sancto, & ceperunt loqui variis linguis,
 prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.
 f. 2. ad Quocirca & D. Paul ^f an experimētū qua-
 Cor. epist. ritus eius, ait, qui in me loquitur Christus.
 cap. 13. a. Et D. Lucas ^g scribit Christum aperuisse
 versu. 3. discipulis sensum, ut intelligerent scriptu-
 ras, hæcque longè antè facienda Deus pol-
 licitus erat etiam. Is enim cum parere
 peccatis, & lapsum primi hominis reparare
 decreuisset, infirmitatem etiam imaginis
 stabilire decreuit, & obscuratum intelle-
 ctum purificare, sua absque meritis no-
 stris gratia. Sic enim scribit Hiere-
 mias, ^h hoc erit pactum quod feriam
 b. cap. 31. f. cum domo Israël, post dies illos dicit
 versu. 33. dominus:

dominus: dabo legem meam in visceribus
 eorum, & in corde eorum scribam eam, &
 ero eis in Deum, & ipsi erant mihi in po-
 pulum. Et non docebit ultra vir proximum
 suum, & vir fratrem suum, dicens, co-
 gnosce dominum: omnes enim cognoscēt
 me, à minimo eorum usque ad maximum,
 ait dominus: quia propitiabor iniquitati
 eorum, & peccati eorum non memorabor
 amplius. Quod & D. Paul. impletum re-
 statuit, ⁱ Vos epistola, estis Christi, mini-
 strata à nobis & scripta, non atramento, ^{epist. 2.}
 sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ^{ad Corin.}
 sed in tabulis cordis carnalibus. Vidimus, ^{cap. 3. a.}
 etiam Apostolos antè piscatores, vel tel- ^{ver. 3.}
 lonio, vel peliibus addictos, eo spiritu re-
 pletos & edoctos, mentèque purgatos, su-
 pereminētis doctrinæ gratia facundiæve
 repletos: atque tantæ doctrinæ præstan-
 tiæ, omnium dogmatum errores, gentiliū,
 Græcorum, Persarum, Chaldæorum, In-
 dorūmve detexisse & perdidisse, arcano-
 rumque incognitorum adyta reserasse: &
 toto orbe terrarum breui tempore, omniū
 philosophorum sectas superasse, & ad san-
 ctissimam veramque philosophiam, calca-
 tis erroribus, impiis, cælesti veritatis lu-
 mine illustratos, adduxisse, ac simul & per
 vniuersa latissimi orbis loca, doctrinam at-
 que

que philosophiam veram suam firmis radicibus plantasse. Non alia ratione, quam quod semina doctrinae illius, ab illustrata mente & purgata, recepta fuerint, post missionem spiritus sancti, & reparationem imaginis per Christi passionem, veritate ipsa ab ea eximia potentia hausta, quae verè per se, apud omnes homines rationis capaces, visa est eiusdem efficaciam: veluti & quae vera sunt apud omnes, non aliter quam ut sunt, se habere possunt. Quod non ante illud lumen spiritus sancti receptum contigerat apostolis nosse: quibus & Christus dixit: ^k Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo: cum autem venerit spiritus ille veritatis, docebit vos omnem veritatem. Vis autem scire hunc spiritum ex Dei imagine esse, audi quid his subiungatur, ^l Non enim, inquit, Christus Deus, loquetur à semetipso, sed quaecumque audiet, loquetur, & quae ventura sunt annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet & annuntiabit vobis. omnia quaecumque habet pater, mea sunt. Propterea dixi vobis quia de meo accipiet & annuntiabit vobis. Et forsan hoc in loco non inutiliter D. Bernardus citabitur, ^m Homo, inquit, ad imaginem Dei creatus est & similitudinem, hoc est ad intellectum

R. D. Ioā.
euange. c.
16. B. ver.
12. & 13.

l in d. cap.
16. D. Ioā

m in me-
dit. suarū
princip.

& meditationem filij, per quem intelligimus & cognoscimus patrem, & accessum habemus ad eum. Mens siquidem nostra eo ipso imago eius est, quod eius capax est, participare esse potest. Nec tam simile est illi summæ sapientiæ, quam mens rationalis, quæ per memoriam, intelligentiam & voluntatem, in illa trinitate ineffabili consistit. Ex quibus duo colliges, nostram imaginem esse ad intellectum & contemplationem filij: secundò trinitatis sanctissimæ in nostra mente esse imaginem. Quid autem est quæso Dei contemplatio, & filij Dei, quam rerum omnium cum eius cognitione, dilucida cognitio? omnia enim pater cum filio nobis donavit. ²

Et in mente diuina & in Deo ipso, omnes res veluti in idearum omnium prototypo & authore, refulcent, ut in ipsissima veritate. Vnde qui Deum cognoscit, cognoscere potest, qualis est nostra mens, statim in illo omnia perfectius, quam ex qualibet alia arte cognoscet: & per consequens, veræ sapientiæ & scientiæ fundamentum est, Deum nosse. Et tunc non tantum existentia, sed & non existentia, nempe præterita & futura assequetur: quia cognoscendo Deum qui perfectè res non uult antequam sint, & illas etiam in eo ut
splen
&

d. ad Ro-
ma. c. 8.

splendido & nitidissimo speculo videbitur

Quare aliquando Prophetæ vocabantur
 ut scribi videntes, ⁿ quod Deum ita videntes, ad
 tur 1. Reg. consulta responderent. Et olim vnusquis-
 que, inquit textus, in Israël sic loquebatur
 cap. 9. b. si consuleret Deum, Venite & eamus ad
 verū. 9. videntem: qui enim propheta dicitur ho-
 die, dicebatur tunc videns, & propheta

6. Efaiz. 1. visio: vt ^o visio Efaiz prophetæ. Et rur-
 p. cap. 3. d. sum, ^p nunquid non populus à domino re-
 Iesai. quiret visionem? Et iterum, ^a Prophetæ eius

7. Threno- non nouerunt visionem. Et alibi, quia lo-
 zum. cap. cutus est dominus in visione sanctis suis,
 2. c. ver. Nec recitanda praestantissimi viri senten-
 7. vt Mal. tia, qui expertus, locutus est ferè omnino

8. d. analphaberus, sed omnium rerum & futu-
 rorum apprimè sciens. Is fuit Beatus Anto-
 nius, summus vir & heremi cultor. Hic enim virtutem vllam non esse docuit futu-
 ra prædicere, quod è diuerso in vno non
 sit positum futura non nosse, vt ob hanc
 rem quis penam metuat: Cæterum vnum
 illud beatitudinis verè existimabat: Rite
 Deum alere, legesque eius & mandata in-
 niolata seruare: si cui autem amor futuri
 cognoscendi incessat, puram, inquit, mo-
 do habeat animam, & futuri perspectionem
 consequetur, Deo veluti per speculum &
 liquod, cognitionem exhibente. Existi-
 mabat

mabaturque vanum, quod in præsciendo po-
 nebatur studium, cum tamen ille valde ea
 prædictione polleret, vt etiam multò antè
 prædixit Arrianorum persequutionem,
 vt hæc omnia de illo scribit Sozomenus, &

postea Nicepho. Calist. ⁵ Cassiodorus. ⁷ Et lib. 8. Ec-
 meminis de eius prædictione D: Chriost. ^v cle. hist. c.

Itaque puritas hæc mētis ad Dei cognitio-
 nem ex terrè fēcibus subleuata, prophetas
 & secretorum & futurorum scientes reddi-
 dit. Et Paulum plenè docuit, qui non ab ho-

minibus neque per hominem, sed per reue-
 lationem Iesu Christi se accepisse testatur. ^a mil. 8. in

Norusque Saul & David ex pastoribus ya-
 res facti, cognoscitur Salomon, vnica ^a Epist. ad

infusione secreta omnium edoctus: agno-
 scuntur & reliqui vates ex pastoribus & a-
 gricolis facti. Illustris David subito inco-
 gnitorum interpres. Nonne & primus ho-

mo Adam ante peccatum rerum omnium
 cognitionem habebat: Neque de eo quis
 quam dubitat: vel si illud nesciat, discat ex

Genesi eius. Scribitur namque de eo ^b, ho-
 minem creatū vt præfesset & dominaretur ^{verf. 28.}

placibus, & aliis rebus à Deo creatis. item
 suus omnia ad Adamum istius imperij
 confirmandi, & veluti obedientia præstan-

da, vel firmandæ causa à Deo vel angelis
 ducta, vt videret quomodo vocaret ea.

f. Nomen

Nomen namque rei cuiusque tale est, quod
 le Adam imposuit. Quæ duo, nempe guberna-
 re, imperare, & nomina singulis impo-
 nere, non nisi eximiam & perfectam notio-
 nem demonstrant. Fuit autem concessa gub-
 erna-
 tione, & potestate necessarium, & sci-
 entia gubernandi tribueretur. Nec enim
 aliter sine ea præesse bene potuisset, si quæ
 singulis expedirent, non nosset: non enim
 eadem regula omnia reguntur, sed secundum
 cuiusque naturam, propria cuique applican-
 tur & contentia. Denique nomen sub-
 stantialis ratio haberi non potuit, siue co-
 gnitione substantiæ, alias enim temerè
 extra vim nominis quod rem indicat, dicta
 nomina fuissent. Quod quidem longè abel
 à prisca primæque nominis impositione, qua
 statim apud Hebræos naturam demonstrat
 apud Hebræos dico, quia hi vtuntur idip-
 mate, quo vsus creditur Adam. Et ita pro-
 bat Eusebius Pamph. ^e Et hoc etiã
 pandi more accommodato rebus, & in
 posteri eius lingua. Exempla penè innume-
 ra id nos docere possunt. Ipse namque Adam
 quia ex terra creatus, Adam dictus, quod
 Adama, Hebræis significet terram rubram.
 Et prima femina, eo quòd mater fit om-
 nium viuientium, Cheua dicta est, id est
 vita. ^d Abel, qui occisus, lucrum significat.

li. 11. de
 pragat. E-
 uang. c. 4.

Genes. 1.
 & 2.

Seth,

Seth, quasi positus in locum Abel, quia Sa-
 thach, id significat, dictus Enos quasi vir
 dictus. Nohah, quasi consolans, quia
 ipse consolatus est populum: id est, in dilu-
 uio, per illum genus humanum seruatum.
 Quid? nonne Abraham, pater gentium: Ia-
 cob, supplantator: Benjamin, filius dex-
 træ: Iosue, saluator: Barionas, filius Ionæ: Ce-
 phas, petra vel Petrus, & alia huiusmodi in
 sacra pagina ostendunt? hoc etiam obserua-
 tum fuisse nemo ambigit ab aliis in lingua-
 rum idiomatibus, qui Hebræos imitati, vel
 rationem hominis, rebus nomina secundum
 idiomatum proprietates, pro cuiusque rei
 naturam, imposuerunt. Plato. ^e id ostendit e-
 tiam, statimque ab initio ait, necessarium ^e Dialo.
 fuisse eum, qui rebus nomina imposuit, tylo.
 sciens fuisse quales res fuissent. Nam se-
 cundum qualitates earum, nomina impo-
 sta multis exemplis demonstrat, quæ quisque
 videre apud illum poterit, & apud D. Atha-
 nasium alia. ^f Ex quibus conitat Adamum ^f lib. de
 nobilitatem rerum omnium habuisse cumu-
 latissime, mente iam recenter edita, atque
 mundam, à Deo creata, capaci omnium earum.
 Nec te moueat scriptum ^g, Deum vetuisse ^g Gen. c. 2.
 Adamo, ne de arbore ligni scientiæ boni &
 mali comederet: quod plerique ignorantia
 uitandæ gratia contorquent, vt auertant

rerum cognitionem. Siquidem prohibebatur
 mali actionem, non mali cautionem; mali autem
 actio scientia non est, imo ignorantia: nam
 si quis nosset malum quid sit, non declinaret
 à bono: Turpe enim est & odibile malum, &
 naturaliter à quolibet reiicitur si illud pre-
 noscat: sicuti bonum pulchrum est, & cum
 agnoscitur, concupiscibile est. Quinimo &
 ex predicta prohibitione ne ederet ex li-
 gno scientiæ boni & mali, tantum abest, ut
 fateamur sublatam boni & mali cognitio-
 nem, quin potius vtriusque tunc concessam.
 Nam cum datum esset liberum arbitrium
 Adamo edendi, & mortis poena fuisset im-
 posita si ederet, consequenter datam di-
 cimus notitiam mali (quia quod mors se-
 queretur, sciret,) & boni, si obedisset pre-
 cepto, & non manducasset. Neque aliter
 grauis poenæ mortis reus, nisi id sciisset,
 quia ignoranter facta, veniã utriusque mere-
 tur. Sed dicit aliquis, cur postea peccati
 commissio cognouit se nudum, cum antea non
 ita nouisset: videtur namque accessio facta
 scientiæ, nec omnium notitiam habuisse. Ad-
 dum antea. Respondeo, illam cognitionem
 nuditatis, esse potius ignorantiam, ortam à
 peccati tempore: nam quod tunc cognouit
 se nudum, certè crassa ignorantia est, quod
 etiam antea se nudum fuisse non recorda-

retur.

tetur, si de corporis nuditate intelligamus.
 Sin autè de innocentiæ statu intelligamus, &
 eum eo se nudum esse dicamus cognouisse,
 ignorantiam certè ex peccato acquisitam &
 casum, & sic imperfectionem imaginis & de-
 nigrationem fateamur, expedit. Ut autè ex-
 plicem supinam illam & rudem ignorantiã,
 quæ ei post contumaciam obtigit, cõsidero
 poenam impositã præcepto prohibitionis,
 & sententiæ executionem. dixerat namque
 Dominus, in quacunque hora comedetis,
 morte moriemini. Moriemini, priuationem
 vitæ indicat, separationem animæ & corpo-
 ris, quibus cõstat homo: vita autem animæ
 est Deus: quia insufflauit, & participes facti
 sumus Spiritus Dei, modo quo docuimus.
 vnde & Paulus, ^h vita vestra abscondita est ^h ad Col.
 cum Christo in Deo, cum autem Christus ^{3. a. ver. 3.}
 apparuerit vita vestra, tunc & vos appare- ^{& 4.}
 bitis cum ipso in gloria. Atque Deus vita di-
 citur, sic enim ipse de se testatur, Ego sum
 vita, veritas & vita. vitæque Deus omnium,
 quod viuere omnes ab ipso accipiant. vita
 autem illa quæ eius, omni vita superior, est
 nullius indiga. Nam & ipse vita dicitur &
 super omnem vitã, vitæ author, excelsiorque ^{lib. de di}
 vita, ut ritè philosophatur D. Dionysius A- ^{uinis no-}
 reopa. ¹ Et D. Ioannes in euangelio, ^k quod ^{cap. 1. a.}
 factum est, in ipso vita erat, & vita erat lux ^{ver. 4.}

f 3

homi-

Iohan. 6. hominum. Et rursum, ¹ Ego sum panis vite.
^m 1. Ioan. 5. Et iterū, ^m qui habet filium Dei, habet vitam, qui non habet filium Dei, etiam vitam non habet. Sic Moyses, ⁿ Diligas dominum Deum tuum, arque obedias voci eius, & illi adhaereas: ipse enim est vita tua. Et alibi, ^o in ipso, inquit Paul. viuimus & mouemur. Quod ante ipsum, vnus gentilium Aratus, ^p dixerat. Et omnia quaecunq; sunt, viuunt, eo Dei fulcimento, & praesidio eius, ^a subsistunt. Cū spiritus domini repleuerit orbem terrarum, & omnia in essentia contineat, sicuti dum aufert Deus rebus spiritum suum, omnia in puluerem suum, & ad nihilum reuertuntur. ^a Eodem & spiritu verbi domini, omnis virtus repletur: namq; omnia. ^r Sic enim hymnographus, quo ibi ab spiritu tuo? si ascendero in caelum, tu illic es: si in infernum, ades. Et Virgilius: ¹
 Principio caelum ac terras, caeposque liquentes
 Lucentemque globum Lunae, Titaniaque adsistit
 Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
 Mens agit at motū, & magno se corpore miscuit.
 Inde hominum, pecudumque genus, vitaeque
 volantium,
 Et quae mare oreat fert monstra sub aequore
 pontus:
 Igneus est ollis vigor, & caelestis origo
 Seminibus:
 Quod & apud alios, qui aliquod nomen

venera

venerati sunt, conitat, vt Platoni & sequacibus, iisque potissimū, qui vitæ autorem norunt. Porro non æqualiter vis diuina, nec pari modo omnibus inest, sed aliter rebus corporalibus non viuentibus, aliter plantis, aliter hominibus, aliter brutis: & alia prae aliis Dei maiore beneficio potiuntur, prout nobiliorum sortita sunt & capaciorē naturam, & vltra naturalem quandam & realem subsistentiam, egent ad illius naturæ perfectionem, Dei adhuc continuo auxilio. Sic anima, cum immortalis substantiæ sit, tamen ad viuificandam & nutriendam illam substantiæ efficaciam, ad actus ad quos à Deo creata est, eget Dei perpetua gratia, vt eius ope actus exequatur. Vt enim corpus quantumuis animatum sit, sine cibo non potest diu viuere corporali, eoque sublato obnoxium est interitui, neque quicquam probi operari valer, macie, medullis & corpore debilitatum, & sic non fungitur suis actionibus, pro mortuo habetur: Sic anima, quantum sua natura viuat, tamen nisi cibo spirituali & veluti quadam Dei participatione vtatur, sterilis & obnoxia interitui ratione actionis & beatitudinis sit, priuatione cibi sui, & defectu luminis. Nec ex solo pane viuunt homo, sed ex omni verbo
 f 4 quod

Deutero. quod procedit ex ore. Dei. ^t Quæ autem
 c. 8. Mat. procedunt ab eo adorando ore, sunt præ-
 cepta eius, & quod voluntatis eius est & sci-
 7. Psal. 68. biturque, ^v Quærite Deum, & viuet anima
 g. ver. vestra. Et cognitio Dei dicitur vita æterna,
 * Ioannis c. 7. hæc est enim, inquit Christus, ^x vita æterna,
 vt cognoscant te Deum verum, & quem
 misisti Iesum Christum. Ita à Deo duas vi-
 tæ trahimus vitas, vnã quod sumus, essen-
 tiãque propriam habeamus, sic in eo, &
 omnia quæ sunt, viuunt, quæque sua pro-
 prietate subsistunt: alia hominis diuinior,
 qua is Deo fruitor, ab eo consolatur, illu-
 stratur, beatusque tandem fit. prima vita
 essentiæ, quod ad animæ substantiam per-
 tinet non interit, quamuis intereat homo,
 corrupto corpore, & solutione facta cor-
 poris & animæ, & corporis in quatuor ele-
 menta ex quibus componitur. Quod ad
 secundam pertinet vitam & Dei illumina-
 tionem & fruitionem, declinante animã
 à Deo per peccatum, ratione priuationis
 mori dicitur, id est, separari à Deo. Quo-
 7. Psal. 72. niam qui elongant se à Deo, peribunt. ^v Et
 7. Ezechi. anima quæ peccauerit, ipsa morietur, ^v vt
 c. 18. proprio libro latius docemus, vbi agimus
 de immortalitate animæ. Ex quibus dici-
 a 1. Epist. mus peccatum ad mortem, & peccatum
 Ioha. 5. d. non ad mortem cum D. Ioanne. ⁿ Siquidem
 cum

cum mundum & immundum, iustum & im-
 pium sint sibi contraria, & vita & mors, &
 nemo possit duobus dominis seruire, fieri
 non potest vt, cum peccatum adest animæ,
 admissio Sathana impurissimo, Deus simul
 in nobis reperiatur. Nec possumus Deo vi-
 uere, nisi antea peccato moriamur, vt ait
 D. Ambrosius. ^b Et nisi quis distideat à dia-
 bolo, pacem non habebit cum Christo, vt
 scribit D. August. ^c Recedit enim spiritus
 Domini ab anima illum abnegante & ea
 contaminata, tumque occupatur à Satha-
 in nouum
 nico spiritu. veluti cum Saul, recedente spi-
 ritu domini bono, obsessus fuit à mali-
 gno. ^d Recedit autem Deus non potentia
 puniendi, essentia vel præsentia, quia eo
 modo is est semper vbique: sed gratia, quia
 peccatum & iniquitates, diuisionem consti-
 tuunt inter illum & peccatores. ^e Et Deus
 longè est ab impiis eo modo. ^f Et quia in-
 terdum cum peccato mortali, Deo non re-
 conciliati ab hac vita mortali decedunt ali-
 qui, mors illa animæ, priuationeque fruitio-
 nis gloriæ Dei, animam perpetuò sequitur.
 Nam vbicumque ceciderit lignum, siue ad
 austrum, siue ad aquilonem, ibi ardebit. Et
 quo in statu reperiatur anima à corpore dis-
 scedens, in eo iudicabitur. Est enim tunc tem-
 pus post mortem, supplicij vel gloriæ: hic
 f 5 autem

^b tomo 4.
¹ b. de Io-
^{14.} seph. cap.
^{14.} quest. 92
^{14.} in nouum
^{14.} testam.
^d In lib. 1.
^{14.} Reg. c. 18.
^{14.} ver. 10.
^e Esaiæ c.
^{14.} 50. g. ver.
^f Prouer.
^{14.} c. 15.

autem quandiu viuimus, potest esse facultas resurgendi & reconciliationis cum Deo: quocirca mors illa in mortali illo peccato decedentium, dicitur etiam æterna, quæ & mors secunda dicitur in Apocalypsi. ^s Nam prima mors dicitur dissolutio corporis, & separatio animæ, à qua trãseunt quidam in vitam æternam. ^h Qui credit in me, transibit, inquit Christus, à morte in vitam: alij in mortem æternam, hique perpetuò visionis & fruitionis Dei priuati, cum Sathana torquendi adiudicantur. Ergo vita priuatus Adam ob peccatum, priuatus Dei familiari visione, à quo seipsum abscondit, & consequenter & scientiam, quam nactus erat à Deo, peccato obscurauit, veluti opposita nube & tenebris aciei oculorum mentis, & imagini Dei, nempe intellectu, voluntate & memoriã obnubilatis. Vis adhuc de his dilucidam probationem? considera crassissimas ignorantia tenebras post peccatum illius, cum latitare se putaret, tanquam si Deus omnia & vbique intueri nesciret: dein considera tempus & locum, vbi se abscondi posse putabat, nempe in meridie, in quo radij luminis fulgentissimi, etiam oculis carnis & lippis posita clarè detegebant quælibet. Ab eo tempore imago Dei in Adamo, & in his qui postea ex primis parentibus

propaga

propagati sunt, remansit obscurata & tenebris velata: illa tamen quæ ab eo iudita est, remansit imago Dei in eo & posteris, siue fuerint ij Ethnici, siue Iudei, quibusdam tamen minus, aliis magis obscurata. Relicta namque etiam post peccatum, & incredula anima, & per consequens imago Dei, quæ in ea est mens, ratio, & eius facultates vel potentia & sciendi & intelligendi & Deum cognoscendi. Hanc imaginem Dei, pro arbitrio libero, nunc iuuante gratia expeditiore, anima vel excitat vel sordescere patitur, vel naturalem potentiam sequendo, vel contemnendo. Nam, vt ait D. Basilus magnus, ⁱ Cùm condebamur, hoc nobis inditum est, quòd ad imaginẽ Dei facti sumus: ex proposito verò nobis acquiritur, vt similes Deo reddamur. Illud verò secundum propositum potentialiter nobis inest, effectualiter autem nos ipsos impellimus. Et nisi præueniens nos, dixisset qui fecit nos dominus, faciamus, & ad similitudinẽ nostram, nisi ad hoc vt ad similitudinẽ Dei efficeremur, potentia nobis largitus esset: ex nostra vtiq; potestate similitudinem Dei non fuiffemus adepti. Habeo igitur ex creatione illud ad imaginem, siõ autem ex proposito, illud ad similitudinẽ: gratia illa propter quam tibi corona cessit, partim tua est.

& 4. Apoc.
a. d.

b vt Iohã.
Euang. c.
5.

lib. exa-
meron ho-
mil. 11.

est. Si enim totū tibi dedisset opifex, quoniam pacto tibi fuisset apertum regnum caelorum? Nūc autem hoc quidem datū, illud autem imperfectum relictum est, ut postquam te ipsum consummatum reddidisti, dignus habere qui mercedis retributionem accipias. Hæc Basilus laborandum igitur nobis est in coienda & excitanda imagine & potentia, postquam à perfectione prima desciuit homo peccato, perpetuòque eius rei causa ratiocinandū. habemus agrū secundum à natura & à Deo primum datum animæ, mentem nostram omnium scientiarum capacem, hanc ab omnibus rudibus purgare & spinis & aliis quæ semen suffocant, debemus, & ei negotio curam omnem adhibere, si segetes velimus produci inde & metere. Nouit id Hippocrates, * dicens, Nostra natura seu ingenium, tanquam segetes & ager est, doctorū verò præcepta dogmatave, semina sunt: disciplina autem & scientia puerili ætate comparata, est suo tempore semina in segetem agrūque rationi paratum iactata fuisse: locus autem quo discitur, nutrimentum est aëris quod segeti & satis accedit: laboris verò cupiditas, est opera, tractatiōue, & subactio agelli, tēpus, autem hæc omnia corroboret planēque nutrit. Est namque in anima aliquid duplex consi-

* lib. seu
fragm. de
lege.

consideratum, anima ipsa, & vis animæ: in anima viuere, in eius vi bene viuere. Ut etiam notauit Aristot. ¹ Sic anima etiā existimatur veluti tabula rasa, & quædam papyrus, in qua licitū sit describere bona vel mala, cum ad virumque semen veluti ager, vim quandam producendi exerat. Atque, vt scribit Maximus Tyrius, ^m anima habet ^m sermo rerum omnium, expeditissimū atq; occisimum motum, vt pote quæ sit conglutinata ex mortali & immortali natura, & ob eam partem quam à mortalitate desumpsit, sub brutali natura censenda sit: nutrit enim, auget, mouet, sentit: ob immortalitatem verò, ad diuinitatem accedit, quæ scilicet cogitat, ratiocinatur, ediscit, atq; efficitur sciēs. Quatenus autem natura ipsa mortalis cum immortalitate concurrat, id omne dicitur prudentia, medium videlicet quiddam existens inter scientiā & sensum. Estque sensus animæ functio, quatenus irrationalis, sicuti mens, animæ functio, sed quatenus est diuina: harum media est prudentia, & ipsa eiusdem animæ functio, sed quatenus est humana: sensus enim experientiam colligit, rationem prudentia, mens verò stabilitatem. Id igitur quod ex his omnibus harmonicè compositum est, scientiam voco. Sunt aliqui, qui sensualem, irracionalem,

li. i. ma-
gno. mo-
ra. c. 4.

m sermo
40.

nalem, corporalemve partem tantum excolunt, & corporea tractant, hi animales homines, qui non percipiunt quæ sunt spiritus, præsentibus tantum & apparentibus contenti, & curis seculi impliciti, spinis omnino referti, & passionibus animæ dediti: unde anima quia sana non est, sed his affecta & morbida, neque liberè circa rerum contemplationem vacare potest. Cum sanitas animæ sit imperturbatio mentis, ut ait Thalassius monachus, unde ut idem ait, si velis impurare animæ, & scire, circuncide ante omnia affectionum causas. Ideo ex antiquis etiam, qui cognitionem excellentem nati sunt, omnibus temporalibus & caducis renuntiarunt, philosophiæ vacantes, palliolo tantum contenti, repurgabant mentes, earum rerum contemptu, & ab earum sollicitudine. Bisque tantum sua secum portare professus, alius dolio inclusus Alexandrum contempsit, alius diuitias in mare iactavit. Alij omnino à vulgari, & prophana turba procul se separarunt, quorum exempla & nomina tam nota sunt, ut superfluum ducam cognita passim referre. Sed & plures vsi sunt proprij corporis castigatione, disponentes organa, quibus anima liberius absoluta à mole corporis, omen

hecaton.
tade 2.de
chari.
hecaton.
1.

omentoque terrestri, imperaret, & fungi suis viribus posset, abstinentes à corporis satietate voluptatèque terrestri, leui cursu & quatenus naturalis necessitas patitur, hæc humi repentia pertranscentes, & alia contemnentes, ut altius conscenderent, ad creatorem mentè traducetes. Ob id abstinuerunt alij animalibus, ut Pythagorici: plerique à vino, & ab aliis ciborum generibus: alij à venere: alij ab omni specie corporea voluptatis, purgantes ut ipsi dicebant, his modis animas, ut apud Iamblicum, & Porphyrium, & Proclum scriptum est. Nostri Christiani, patresque præstantissimi, lauacro regenerationis gratiam à Deo imagini Dei cõtugentes, penitentia, ieiuniis, lachrymis, & orationibus animæ sordes eluentes, intelligentiam, sapientiam & doctrinà à Deo deprecantur & obtinent. Et quibusdam modis ex his antiqui populi Israëlitici, ut Salomon, Eliseus, Hieremias, septuaginta seniores, Mosi auxilio dati. Iis similes de quibus iam dixi apostoli, sanctique patres. Fuit & hoc nomine, Aegyptius abbas, qui literarum omnino rudis, cum illi oblatus legendus libellus fuisset, oratione fusa legere cœpit, ut ait Marullus, Quod & de seruo quodam triduo orante, Fulgosius tradit. Sic Basilus

de my-
ster. Ac-
gypt.
li. de ab-
stinencia
animal.
de anima
& damo-
nc.

li. 2. c. 2.
lib. 1. ca.

lius

¶ Maru. li.
2. c. 2.

lius episcopus, Ephreno Siria solitatio, Græci sermons vsu impetrauit, oratione, à Deo. ¶ Sunt his alij similes, de quibus nec mirandum est si à Deo illud impetrauerint, quod antiqui Ethnici, Deo permitte ab aliis indignis Dei titulo, impiis spiritibus se obtinuisse iactarunt, sicut Socrates à suo bono dæmone, Hesiodus à musis, iudæ Thynicus qui iisdem afflatus, hymnum ab solutissimum composuit, vt Euages pastor diuino numine repente comicus factus dicitur. Omirto reliquos *beati Aantros* dictos, vt eum qui se à nymphea Egeria, nempe nume aliud qui à Ioue leges hausisse dicebant. Paulo inferius enim de his alia subiungemus, Deo fauente.

Rationes adferuntur cur non omnibus cognoscendi eadem facultas, datur cur diuersi nō similia sciant. C A P. VI.

Sed & ex superioribus reliquum succedit ordine latius enucleandum, cur huiusmodi illud cognitionis naturalis, illudque supernaturale, non communicatur æquè omnibus. Cuius, ex iam examinatis vera datur ratio, quod non omnes homines modo,

modo pari disponunt animas, quamuis illarum eiusdem potentiarum & imaginis sint, & quod alij corporalis magis quam spirituales partis sint solliciti, ideo non omnes similiter & docti & scientes: sicuti agri eiusdem naturæ & continentis soli diuersa cura excolti tamen, vberiores fructus vel minores & diuersos natura & quantitate, proferunt. Sunt enim causæ plures, quibus impediuntur animæ, omnia & æquæ scire. Et imprimis illud indubiè tenendū est, omnia homines scire simul non posse, ob rerum multitudinem & varietatem, & propter memoriæ humanæ imbecillitatē imminuta vi eius peccato originali, secundò nec plenè & perfectè de singulis vt res se habent, potissimum cum de essentia quaeritur, sciri posse, quamuis de omnibus scientiam haberi aliquam seorsum & separatim his examinatis. dicimus tertio nec pari modo omnes intelligere, cum & cuilibet animæ ultra potentiam sciendi generalem, quedam inquit à Deo particularis beneficij largitio: & aliæ aliis sint excellentiores in naturalibus & donis, ad intelligendum & memorandum habiliores, acutiores ingenio, & perspicaciores intellectu. Quod & in angelis qui spiritus sunt, inueniri constat. Et notatur in *sententijs* Patrū. ^a Quar-

^a magist.
sentent. li.
^{2.} *distinct.*
^{32.} *littera. x.*

g rō

tò corporum diuersitas, & dispositio diffi-
rens, diuersam sciendi contituit causam
& promptitudinem. Melancholici nam-
que ingeniosi sunt: Et magis, inquit Ce-
cero ^b refert, quali in corpore animi loca-
ti sunt. Multa enim in corpore existunt, quæ
acuunt mentem, multa quæ obtundunt.
Idque pro organorum & temperaturæ, &
crasis corporeæ tenore, quibus anima vo-
luti instrumentis vititur, vel iuuatur: non
minus ac optimus faber instrumentis opti-
mis, melius vititur, malè autem disposi-
tis & non accõmodis, non optimè vt vul-
artem exprimit. Et si quis cupiat de mem-
bris aptis ad mentis functionem plura re-
dere, legat Aristot. ^c & Galenum, ^d mihi
enim non animo insidet quæ tradunt tra-
scribere, & sufficit admõuisse; corpus ve-
instrumentum respondere debere anima-
potissimum in partibus cerebri, in quibus
functiones rationales sedem habere de-
tur, quæ liberæ & absque offendiculo
in ministerio debent, & quibus malè affi-
ctis præcluditur functionis vis, & bene-
focis, maximus patet ad intellectum ad-
tus. Quo fit vt pueri, in quibus domi-
natur pars corporalis, quæ quodammodo
obruit aciem animæ, veluti natura tunc
laborante in formando corpore, non sicut

^b i. Tuscu-
lan. qua-
stio.

^a In phy-
siono.
^d Tomo
libello nũ
anima se-
quatur re-
peramen-
tũ corpo-
ris.

ira sapientes & ad iudicandum certi, quæ-
uis vasa bene disposita sint, idque ob abũ-
dantiam alimentæ quod natura attrahit ad
corpus vegetandum, ex quo & mentis ve-
luti opilatio & impedimentum, membris
nondum ad functionem rationis vt oportet,
consolidatis & defæcatis. Videmus &
rusticantes & callibus laboribusve obdu-
ratos, sanguinis crassi & cutis bouinæ in-
dociles ferè: sanguine autem subtili, &
spiritibus agilibus plenos, dociles, interdũ
& morbis diuexatos doloribusque plangẽ-
dis occupatos, & corruptis vel non sanis
animæ instrumentis, parum ad discendum
attentos, imo & memoriam priorum quæ
nouerant amittere. Vt refert Valerius Ma-
ximus ^e quendam Athenis virum erudi-
tissimum, cum ictu lapidis vulnus capite
cepisset, literarum oblitum, quibus ante
tantopere studiose inseruierat. Vt Mes-
salam Coruinum proprii nominis oblitum
post ægritudinem testatur Solinus. Poly-
bius ^f P. Crinitus, ^g Pinius, ^h & aliis idem
accidit & ob senectutem quæ indisposita
crasis est, & Georgius Trapezuntius om-
nium literarum Græcarum & Latinarum
oblitus, sicut & Franc. Barbarus, vt auctor
Volateræ: Quod & contigisse ætate Cice-
ronis Orbilio Pupillo Benueuantano narrat

lib. 1. ca.
s.
lib. 6.
lib. 1. ca.
lib. 7. ca.
li. 2. An-
thro. po.

k lib. de Suetonius. k singulorum namque animarum
illust. g. a. r. i. u. m. f. u. n. c. t. i. o. n. e. s. , p. r. o. p. r. i. a. s. s. e. q. u. o. n. t. u. r. p. o. t. e. n. t. i. a. s. : i. n. s. t. r. u. m. e. n. t. a. a. n. t. e. i. p. s. a. s. f. u. n. c. t. i. o. n. e. s.
mat. ac bona. & in summa singulorum animalium
bonum, in nativis operibus consistit. opera
autem in necessario usu, usus in facilitate
potentiae exercendae, potentia in aptitudine
instrumentorum, instrumenta in varietate naturae,
vt scribit Maximus Tyrtius. Quinto diversitatem efficit
intelligendi victus ratio: nam quanquam organa
sunt bene natura disposita, tamen exteriora
quaedam accidentia ea obtenebrant. Si

m lib. pro quidem, vt ait Claudianus:
blem. se- Luxuries praedulce malum, quae dedita semper
& io. 30. Corporis arbitriis hebetat caligine sensus,
quae. 1.
n lib. 1. de Atq; Veneris assiduus usus interiores spiritus
gener. ani- ritus exhaurit, & cerebrum debilitat, red-
mal. ca. 18. dunturque omnes ferè post coitum animi
o Tomo 3. tristiores, vt etiam notat Aristot. m Exertum
operu lib. quippe cum semine aliae facultates, & in
3. comme- corpus debilitatur venere, vt idem Aristot.
tar. in lib. teies scribit, n & Galenus, o Veneremur
3. Hippo- brum laedere, & vires elidere. Cuius
era. de mo- tionem reddit Arist. p Nemo, inquit, ante
rb. vul. a- tionem reddit Arist. p Nemo, inquit, ante
rib. circa quam coire incipiat caluescit, sed à venere
finem. reo coitu id potius euenit. Cum enim ce-
p 5. de ge- rebrum frigidissimum omnium corporis
nerat. ani- partium sit, tum rei venerae usus magis
mal. ca. 3. p

refert

refrigerat, cum is caloris sinceri natura-
lissique secretio sit: itaque cerebrum sentit
merito prius. Quae etiam imbecilla vitio-
saeque sunt, causa parua, exiguoque momen-
to immutantur. Et Plato etiam putauit se-
men esse vertebralis medullae destitutum,
vt notat Plutar. q Sed & illam Venerem
menti nocere idem Plato aperte scribit. r q d. placi.
his verbis: Qui fluido stupidoque circa me- r philosoph. li.
dullam abundat semine, vtque arbor plu- s. cap. 43.
ribus quam conueniat fructibus grauida, qui lib. 32.
nimia vbertate luxuriat, is profecto multis inausferi
passim doloribus, multis item voluptati- bitur.
bus in libidinibus ipsis, earumque foetibus
fructibusque affectus, per omnem ferme
vitam, obingentes voluptates dolorisque
insanit, ac furit: cumque huius animus
propter corpus aeger sit atque insipientis,
vulgò tamen non aeger, sed pro voluntate
sua vt liber affectus falso putatur, veritas
autem sic habet. Et Venerorum intem-
perantia maxima ex parte propter generis
vnius habitum, per osium raritatem in cor-
pore lubricum madidumque, animi infir-
mitas est. Quo circa & Euripid. q

q d. *καὶ ἡμῶν γὰρ π. τὰν ἐπιφροδίτην βροτοῖς,*
καὶ τὴν αἰσθητικὴν ἐφροσύνην ἀφροσύνην. id est,
Venus rectè est, id omne quod est stultum,
Et rectè nomen illi insipientiae inditum est.

q d. placi.
philos. li.
s. cap. 43.
lib. 32.
qui
inausferi
bitur.
in Troa-
lib. actu.
4. verit.
130.

in Hecuba. Atque idem Euripides alibi ¹ veneremur.
 ba. mentis præfectam esse dicit, ut eius etiam
 v. li. 2. Rhe. testimonium citat hoc Aristoteles. ² Alii
 tor. ad. que hoc probant, quorum sententias omi-
 Theod. ca. timus. Sufficiunt nobis exempla, quibus
 23. docemur viros insigniores, hac vene-
 etiam scientiam, & notionem sui & rerum
 aliarum, oblitos fuisse. Nec quisquam do-
 etior Salomone. Is tamen à venere, velu-
 ti mente circuncisus, in idoli meretricis
 suæ culturam fœditer lapsus est. Et qui
 Deo vero & viuenti templum prius con-
 struxerat, assiduitate mulierum irretitus,
 n. 3. Regū. veneri & idolis postea ædificauit. ³ Vates
 ca. 11. a. 6. David pater eius, electus à domino, ve-
 nere Bethsabeæ fasciatus, homicidium vi-
 cum adulterio admisit. ⁴ Num aliquis for-
 cap. 17. & tior Samson? In causam suæ fortitudinis
 c. 12. quam ante tacuerat ex capillorum fano pen-
 dentem, non secus ac regnum, nisi ex ca-
 pillo purpureo apud Ethnicos, ⁵ tandem
 veneris veneno infectus, detexit & am-
 a Iudicum sit. ⁶ Veluti & hæc eadem Nino imperatō-
 ca. 11. b. c. peritiam, sceptrumve è manibus excussit.
 d. c. columque & fufum & pensa substituit.
 b vt habe- Hæc etiam Herculi, pro claua, quam nec-
 tur apud famosi latrones, nec leo ferax, non hydra
 Iustini li. multicolis, non triceps cerberus, nec a-
 1. historia. lia monstra eripere potuerant, pensum &
 & alios. fufum

fufum digitis aptauit, cum consuetudinem
 Ioles sequeretur? ⁷ Et alii plures ihuismo-
 di, quos iubens prætereo. Et prostant ex-
 pla quotidiana amastorum, qui satiocati hoc
 dulci, ut aiunt, veneno, veluti animalia irra-
 tionalia muta, quæ secundum Plinium &
 Aristot. coitus tempore maxime fœuiunt,
 miro modo mente vacui videntur & ferè
 phanatici, proprium commodum contem-
 nentes, prodigè omnia profundentes,
 à curis necessariis, honestisve actionibus
 vacui, vanissimi, nebulones, verique proci
 Penelopes, nihil ultra quam veluti porci
 lutum fetidum meretricum tractates. Ta-
 les obuiam passim, iuuenes verè quidem,
 tempore quo rebus indagandis atque, litte-
 ris euoluendis vacare deberent, die noctū-
 ve musicis instrumentis, & mellitis cum
 veneno illo sermonibus, omne tempus
 obterentes: & quod peius, idolo venereo
 semper intenti, siue bibant, siue manducant,
 siue cubent, mentem funestantes, ut ni-
 hil aliud cogitent, non sua nec seipfos,
 phanatico quodam morbo cathenis igno-
 rantis & turpitudinis arcè constricti. Et
 vt semel dictum sit, cum Osea, ⁸ fornica-
 tio, viam, & ebrietas auferunt cor. Nec
 quicquam, ut ait Seneca, ⁹ tam mortiferū
 ingenis, quam luxuria. Quia perfectio In-
 clamar

vt scribit
 Ouid. Me-
 tamor. li.
 9.

d. c. 4. ver.

in princ.
 1. lib. de-

intellectualis in homine, consistit in quadam
 abstractione à sensibilibus phantasmata-
 bus: & quò magis mens hominis fuerit
 libera ab his, eò citius intelligibilia affe-
 querur, & omnia sensibilia in ordinem de-
 ter intellectum qui optimè intelligit, vide
 licet rationem animæ, immixtum neque
 alligatum alicui rei esse, cum natura sui
 immixtum esse oporteat intellectum, v
 Quæ & dicta volo de vo-
 luptatibus reliquis corporeis & brutis, quæ
 vim intelligendi suffocant, vel compri-
 munt, vt late docet Lactan. ^h Ad stipula-
 rurque D. Cyrillus patriarcha Alexand.
 Voluptates & variæ affectiones, inquit,
 Julia. missæ, cor & dignas cogitationes ab om-
 niu mentibus auferunt: blandissima na-
 que dominæ sunt, vt ait Cicero, ^h volu-
 ptates, quæ maiorem partem animæ à vir-
 tute detorquent. Siquidem quæ sensuall
 sunt & dulcia sunt, eaque anima tunc
 quiritur, impeditque consilium voluptas,
 idem Cicero ait ^l rationi inimica, ac me-
 ris, vt ita dicam, perstringit oculos. Ideo
 que, vt alibi ait, ^m submouenda, vt recte
 sequamur. Et Philo Iudæus ⁿ censet, in
 rebus non esse duo tam contraria, quam
 sunt voluptas & scientia, illamq; intellectu

corrumpere docet alibi: ^o Omnino enim, ^o li. de mū
 inquit, scire oportet, quòd voluptas tan- ^{di} opific.
 quam lasciuia meretricula amatorem appe-
 tit. quærens stupri consiliatores, per quos
 illum, seu hamo capiat. Sunt autem huius
 cupidinis sequestri sensus, quos postquam
 inescarit, facile mentem subiugat, quæ
 res externas intrò admittat, illis internun-
 ciis & ostentantibus singulorum formas,
 & ei suum affectum imprimentibus, vt que
 cera similes recipit per sensus imaginatio-
 nes, quibus comprehendit corpora, quod
 per seipsam non valet. Ea itaque ratione,
 & homines vim rationis amittunt, & con-
 templandi facultatem, veluti tyranno
 cuidam mancipati, & brutis similes facti.
 Nihil enim interest, vt dicebat Socrates, ^p Xeno-
 inter hominem incontinentem atque vo- ^{phonte} li.
 luptate notarum, & pecudes. Sunt nam- ^{4.} de di-
 que hæ voluptates sensibus quibuscunque ^{ctis} Socra,
 communes, & animalibus brutis. Vnde &
 homines nihilo ab his, iisdem vtentes, ⁹ lib. 19.
 voluptates, differre videntur, vt docet ^{Noct. Att.} c. 2.
 Gellius, ^q & Macrobius ^r Quin & anima- ^{lib. 2. Sa-}
 les illæ voluptates furiosæ, animas nostras ^{turnal.} c.
 perturbant, & impedimenta innumerabilia ^{li. 10. si-}
 præbent, vt ait Plato. ^s Quapropter stu- ^{lebo,} vel
 dios eas maximè deuotare satagent summa ^{de summo}
 cura ^{bono.}

cura & diligentia, cum obuia & glabra ad libidinem sit via, & facile delabatur per voluptatem, in flagitium prona mortalitas, vt scribit Diodorus Siculus. Nec fieri potest, vt scribit Cicero, ^a vt animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, copia, inopia quoque nonnumquam impeditus, literis operam dare possit. Sic mittendæ sunt, sciendi cupiditas omnes voluptates, relinquenda studia delectationis, ludus, iocus, conuiuium, sermo etiam pene omnium familiarium deferendus. Referunt historiæ authores, Cannas Hannibali Capuam fuisse. Siquidem inuictum alpibus & indomitum armis, Campaniæ solæ (quis crederet?) & repentes fontibus Baiæ subegerunt. Virum namque militaris scientiæque hostium præcautio, & mentis acies, voluptatibus gustatis elanguit, vt narrat Livius, ^b L. Florus, ^c Plutar. ^d Appianus, ^e Plinius iunior, Eutropius, Orosius, & Sylius Italicus, Polybius, & alij qui scripserunt de bello secundo Punico. Et ratione antiqui, vt voluptatem mentis esse perturbationem docerent, Tantalum in exemplum proposuerunt. Is enim cum eius esset amantissimus, atque Iouis pollicitationi confidens, qua quicquid petisset, consequeretur, cum ad inferos descendisset, sequi

sequuntur esset, petiit, vt Deorum more in voluptate omni viueret, quod quidem obtinuit, & Iupiter satisfacere quam promiserat pollicitationi, quia promiserat: At vt nullo appostorum frueretur, viueretque semper perturbatus, petram super eius caput casum minitantem suspendit, ob quã nihil potuit gustare ex præsentibus, vt narrat Athenæus, ^f quanquam sciam illã fabulã ad auaros ab Horatio referri, ^g nec quicquam prohibet tamen, & ad voluptatis perturbationes & obliuionem eius, quod fieri oportet, pertrahi posse. Fuit & alius nepe Claudius Cæsar, qui, vt refert Sueton. ^h cum voluptatibus & ventri vsque ad perniciem crapulæ deditus esset, in tantam mentis stupiditatẽ, obliuionemque profundã peruenit, vt occisa Messallina, paulò postquã triclinio decubuit, cur domina nõ veniret requisierit, & multos ex his quos capite damnauerat, postero die statim & in consilium & ad alex. lusum admoueri iusserit. Nocent etiam, & functiones animæ impediunt crapula, ebrietas, & huiusmodi voluptatis ministri: de quibus dicitur forsitan aliàs. Erit etiam sexto ordine causa aliã, cur non omnes pariter sciant, nempe incuria & negligentia discere valentium, Noscere namque expedit, quod sicut in agro quædam

in li. 12.
bibliothecæ.
a oratione
pro M. Cæ
lio.

b decade
s. lib. 3.
c lib. 2. e-
pito. ca. 6.
d in vitam
Anniba-
lis.
e in lib. de
bello Ly-
bico.

f lib. 7. di-
gnosoph.
cap. 3.

g in eius
vita c. 35.

quædã sponte etiam non facta, & sine externa agricolæ ope & auxilio innascuntur: quædam nisi serantur & excolantur, sicut in hominis sciendi potentia, quædam per se innascuntur, quædã aliunde semina expectantur & cultu: animalia quoque omnia quædã proprias facultates ex seipsis non aliunde habent, & norunt, ut docuimus, fugiunt, nidificant, prædantur, cibos conuenientes eligunt: quædã aliunde addiscunt, ut quod voces humanas discant aues, quod dominis obaudiant, ut equi frenis dirigantur, domentur, pugnent, & similia: sic homo ut ait Max. Tyrius, scit aut inueniendo, aut discendo. Et Plato, *lib. 2. ad Alcibiã sine, vel ab alio discentes. Animi inuentio ue de natura hominis.* indigena, in ipso existens, eiusque ex semine orta, vel potius in animo insita est, eaque nihil aliud quam verarum opinionum excutatio, cum animus unum venatur ex altero, & ex quibusdam perceptis vel coniectatis, alius ratiocinatur & negotiatur, suscitaturque cogitatione rationes, & ex illa quæpiã aliud elicit, veluti ex arritu lapidis & chalybis, ignis excutitur, & apparet, qui antea potentia in lapide latitabat, primum potentiam in actum impellens, postea incrementum paulatim adiciens, productis semper addendo: non secus ac videmus terram semina

pau

paulatim educere, atque per latentia additamenta augere. potentia etiam animæ ad diuinum opus efficax est, non per se, sed solum illustratione diuina desuper influente, per quam & actionis diuinæ videmur esse participes, ut ait Iamblicus. *Quod docet cur non omnes animæ opera diuina faciãt, non miraculorum opera, virtutes non profitentur, sed tantum illæ quæ id dono à Deo acceperunt: Quia animæ interdum agit ut causa instrumentalis, interdum ut principalis, interdum ut concausa cum spiritu Dei: velut numine afflati antiquitus, extra Dei veri cognitionem oracula reddentes, velut instrumenta tantum, & vim ignorantes eorum quæ dicebant, cum tamen intelligerent quæ proferrent à ei prophætæ. Atque principalis causa rationis, anima, & ea proxima concausa in his, quæ voluntariè cum Dei gratia agit. Notandumque idcirco scientiam non esse à natura, sed natura nos ad eam esse aptos: nam si ex natura esset, omnes pariter & omnibus sæculis sciuisent, neque etiam scientia erit reminiscetia: quia si talis esset, unum & certum sciretur, neque essent tot variaz rei vnus sententiaz, ut notat Arnob. *lib. 2. ad in quo errauit & Plato, qui ita putabat scientiam esse reminiscetiam & recordationem: res. vitæ superioris: neque, inquit, fieri villo modo posse,**

posse, ut pueris tot rerum, atque tantarum
intra & quasi consignatas notiones, quas
vocat, haberemus, nisi animus an-
tequam corpus intrasset, rerum cogatione
vigisset. Neque omnia plane videre ani-
mum, cum repente in tam perturbatum do-
micilium, tamque infuetum migravit: sed
tum demum cum se collegit, atque recrea-
uit, cognoscere ea reminiscendo. Id autem

Plato asseruit, ^m & scribit Cicero ⁿ qui, ^o
sive in Memno-
men reprobat, atque diuersam sciendi so-
cultatem ex potentia animæ & cultura ori-
ne. ⁿ I. Tusc. ri, non ex illa animarum precedenti sci-
entia, in qua & lapsus cum sua metempsychosi-
scul. Pythagoras, quam merito irridet Lucianus.

Dehinc ordo, incrementa & colligatio plurium inuentionum, obseruatione
per tempora multorum, aliam scientiæ for-
mam, veluti experientia & usu approbatam, artes & disciplinas tradiderunt per inuentionem & experientiam, non tamen communem. Quo fit ut homo doctore egeat, præceptore, labore, & diligentia: tum qui animum ad ea inuenienda capacem non habeat, tum etiam quod inordinate a se cogit, ritè non possit sine duce efferre vel

explicare. Et ita D. Ambrosius ^p omnem scientiam aut ex natura, aut ex disciplina esse ait, ut ex natura suppetit, equo currere, pugnare.

^o In gallo
vel som-
no.
^p tomo 2.
lib. 3. de si-
de ad Gra-
tia capi. 8.

natare. Hoc enim, inquit, faciunt antequam
discant. Ex disciplina rursus suppetit homi-
ni nare, nam nisi didicerit, scire non potest.
Quod yeliam intelligatur de modo sciendi
qui humanis viribus & potentia naturali
accedit, qui que non sine labore & minutis
quibusdam accessionibus, ex paruis in ma-
iora conscendit: Non autem intelligenda
puto de scientia, quæ à Dei virtute infun-
ditur, quam sine labore aliquo mèribus hu-
manis concedi à Deo simul & semel noui-
mus. Sunt enim sine conatu dona & gratia
Dei, hæcque vbi se infuderit, regere con-
suevit, ut non egeat ingenio humano, sed
superet recipientis ingenium. Et spiritus
quidem Dei est in hominibus, sed inspira-
tio omnipotentis dat intelligentiam, ut
dixit Ehu filius Barrachel, Baxites. ^q Nec ^q Iob. ca.
conatus est Marthæus, non Marcus, non ³ 2. b. ver-
Joannes scribere euangelium: sed diuino ^{fic.}
spiritu vbertatem dictorum rerumque
omnium ministrare, sine vilo molimine car-
næ compleuerunt. Non ita cæteri, qui sine
Deo scribere euangelium aggressi sunt, ut
dixit D. Ambrosius. ^r Eadem de Salo-
mone, Adamo, reliquisque prophetis & vi-
in initio
ris sanctis, ad quorum puritatem mentis, ¹ li. i. euā-
eum nec accedimus, tenebris peccatorum ^{gel. Lucæ.}
& rerum inferiorum & terrestrium impe-
diti,

diti, egemus doctoribus, maiori beneficio diuino doctrina insignitis, doctorum inuentionibus & scriptis, quibus veluti remigibus nauis, mens videlicet nostra, portum scientiæ appellat. hoc quippe interest inter scientiam infusam & acquisititiam: quod infusa, instar artis impressoriæ, simul præ paginas sententiis & clausulis implet & inscribit: acquisititia autem imitatur scribentiæ ordinem, quo vna, postea altera, tertiæque litera æpingitur, postea syllabas iungit, dictiones & lineas minutatim perficit. habet tamen quælibet mens rationalis vim exercendi illas particulas intelligentiæ & scientiæ, quas colligit & coniungit in principio & ætate iuuenili difficulter, vel dignoscere incipit ad similitudinem abecedarij disceptulæ: postea autem assuetus rationis negotiis, illarumque coniunctionibus, veluti scriptor labarius, promptius ad verba articulata coniungenda, & ad texendas rationes ascendit, & semina rationis tandem ritè distillegit & componit: non secus ac qui res loquitur de omnibus, per easdem litteras ratiocinatur, & sic hic dexterè de omnibus animi instructa & parata rationum elementa, pro negotiorum varietate subtiliter rationis implicitis neruis & viribus: qui enim loquitur

loquitur ex textura litteraturæ alphabeti, & ex sonis quinque vocalium, tot libros variarum cõceptionum implere potest. Atque Dei in homine maximū concessum beneficium tam mirabile admirari nõ desino, quocertis quibusdam veluti punctis, tantam rerum varietatè cognoscere possumus. Quod nec impossibile dici debet, postquã placuit Deo, & illud impossibile non esse comprobet experientia, vt viginti duabus tantum literis, imo quinque tantum sonis, e, i, o, u, conceptum omnium humanorum, & rerum omnium diuinatum & humanarum cognitio exprimi possit, & ex adytis cordis secretiorum cogitationum haberi certa declaratio possit. Nec iudicare audeo, in quo magis Deum admirari & collaudare debeamus, ac cuius maiores ei habeamus gratias, an eius quod rationis participes nos fecerit, vel quod sermone hoc mirabili, & breui sonorum cõpendio, rationem explicare, eaque maximos iuuare, & suam gloriam, & omnipotentiam decantare permiserit: vtriusque certe contemplatio Dei ineffabile beneficium nobis insinuat, & Deum perpetuò venerandum vt architectum vniuersi docet incomprehensibilem, qui facit mirabilia magna solus, cui laus & honor, gloriæque per æterna secula.

De viris illustribus, qui de omnibus disputandi artem professi sunt.

CAP. VII.

Genera igitur quædam veluti locos communes, & elementa literarum & vocum in animis hominum insita, cognita esse oportet iij, qui ratiocinari volunt & disputare optime: regent autem præceptore vel longo studio, ut possint in his operari emendate: ut puer nutricis consuetudine, & tempore, & industria voces quas in articulatæ pronuntiat natura, articulatè profert & distinguit, sensu accommodat & rebus. Atque ut Proclus ait, ^a per ipsam scientiã eundem intellectui similis, secundum actum, cognoscibile comprehendens, quemadmodum intellectus intelligibile. Videmur enim, incut per somnium, omnia nosse, eademque per vigiliam ignorare, utpote qui per effectum quidem rationes habemus, & quæ cognitiones earum hinc accipimus. Secundum verò actum quatenus in medium producendæ sunt non habemus. Cæterum qui antiquis fuerint pro nutricibus atque præceptoribus, in hac bene dicendi arte, qui præcepta in promptu de omni re respondendi tradiderint, multi numerantur, qui

^a li. de anima & dicitur mo.

quis ex nostra omnia putet produisse inventionem. Quorum alij aliis perfectius feliciterque rem executi sunt. Refert ex prisca & sui temporis schola aliquos Quintilia. ^b Nempe Coracem, de quo & Cicero ^c lib. 3. in meminit, ^c, Tyssiam Syculum, Gorgiam Leontinum æmulum Socratis, Thrasimachum, Calcedonium, Prodicum Chium, quos sequitur Prothagoas Abderites, à quo Euthelus dicitur didicisse artem quam edidit, quamque protulit Hippias Elius decem millibus denariorum. Post hos Alcidas Elates, quem Plato Palamedem vocat, item Polycrates, qui scripsit contra Socratem orationem. Alterius etiam seculi numerat homines, qui artem bene dicendi professi sunt, nempe Theodorum Bizantium, Theodorum Gadareum, Apollonium Moionem, Arcum, Cæcilium, Dionysium Halicarnasensem, & alios huius ordinis. Qui omnes erant artem, quam nos profiteamur, adepti non sunt, multum tamen adiumento nobis fuerint, dum præceptis artem dicendi illustrarunt. Nec modum sciendi docuerunt, cum tamen cognitum magnificè proferte scirent. Nec omnibus contigit quod Gorgia, Prodicus, & Protagoras: Gorgias namque Leontinus Empedoclis discipulus rhetor percelebris, & eximij Socratis præceptor, primus

^b lib. 3. in sit. oratoria. c. 1.
^c lib. 1. de oratore. Et in Bruto.

mus in conuentu pſcere, qua de re quic-
que audire vellet, auſus eſt. Ideo & ob ſin-
gularẽ eius eruditionem, primũ ſtatũ
illi ex ſolido auro in templo Apollinis
Delphico aſſiſta eſt, ſcribit Valer. Maxi-
mus, ^d & Plato, ^e & Cicero, ^f qui & an-
notat ſuo tempore plures eadem factũ
taſſe. Quod & reperit alibi, ^g narratque
ſimili artificio præditos, Prodicum, Chiu-
no, in prin Thraſimachum, Chalcedonium, Protha-
ci, & i. de goramque Abderitam. Non caruit ta-
orat. men inuidis Gorgias, nam & Plato ipſe, ^h
^g In 3. de & Ariſto:cles ⁱ exiſtimarant neſcio quo
orat. genio, quæ erant illius, eſſe ſophyſtica,
^h In Gor- quemadmodum & quæ ante hunc tradide-
gia. rant Tyſias, Thraſimachus, & Theodorus,
ⁱ In ſine li. in arte dicendi excellentes, & dicam illum
1. Elench. nimis inuidẽ notatum, cũ putarent eum
artem dicendi, cæteris præponere artibus
quarum illi amore detinebantur: vt apertè
& lib. 10. licet iudicare ex Platone, ^k dum Pro-
ſiue in Phi- tharcus accuſat Gorgiam tacitẽ, quod ante
lebo, vel dicendi cæteris præponeret: Cũ tamen
de ſummo bono. Gorgias non artem dicendi ſolam calleret,
ſed noſſet & alias, quod de re quaque præ-
ſcribi- poſita facta reſponſio, teſtatur. Atque ipſe
tur Hip- Plato ^l præſtantiffimum in arte dicendi,
pias ma- & pariter in republ. adminiſtranda exi-
ſior ſiue de pulchro, mium Gorgiam, dixit. fuiſſeque Prodicum,
& ante

^d li. 8. c. ſi.
^e in Gor-
gia.

^f lib. 2. de
ſiub. bo-
no. in prin

^g In 3. de
orat.

^h In Gor-
gia.

ⁱ In ſine li.
1. Elench.

^k lib. 10.
ſiue in Phi-
lebo, vel
de ſummo
bono.

^l li. 11. qui
inſcribi-
tur Hip-
pias ma-
ſior ſiue de
pulchro,

& ante omnes Protagoram, qui plus argen-
ti ex arte ſua, quàm quilibet artifex ex ſua
arte cumulaffent. Et Pauſanias antiquitatis
diligens obſeruator ^m teſtatur Gorgiam ^{ne} li. 6. vel
Leontium patre Carmantide natum, pri-
or-
um neglectam adhuc dicendi ex arte rã-re Eliaci-
otionem excitaffe, & ab hominum obliuio-
ne vindicaffe, & fuiſſe collegã Tiſiã in le-
gatione ad Athenienſes, ſed Tyſia præſtan-
tiorẽ, Et Cicero ⁿ mirabilem illius artem, In Ora-
ex-
primit in dicendo, & rerum, ſcientiarũq; tore.
copiã ei ad fuiſſe demonſtrat, dum ait, eum
pariã paribus adiuncta, & ſimiliter definita
protuliſſe: itẽmque cõtrariis cõtraria rela-
ta, quæ ſua ſponte, etiam ſi id non agas, cade-
rent plerunque numeroſẽ, primũ inue-
niſſe in quibus verbis, paucis noſtra ferẽ ars
ora concluditur. Quare & Max. Tyrius ^o Sermo. 7.
cum apparatu tribuit Prodicõ elegantiam,
Hippiã vaniloquentiam, Thraſimacho vio-
lentiam, ſed Gorgiã ſoli rhetoricẽ. Admi-
randus certẽ poſteris ſuis Græcis Gorgias,
ſed magis inter omnes Salomon, qui diſpu-
tant de lignis à cedro quæ eſt in Liba-
no, vſque ad hyſopum quæ egreditur de
pariete, de quadrupedibus beſtiis terræ, ^p vt ſcribi
tur 3. Reg. c. 4. verſi.
perior & filiis Mol, qui & illud fecerunt, ^q li. 8. an-
vt narrat ſacra pagina, ^p & Iosephus. ^q tiq. c. 2.
h 3 Legimus

Legimus etiã Indorum philosophos gym-
nosophistas, se iactasse omnia nosse, & de
omnibus interrogatos respondere solitos,
quodque planè se nosset, quod est summa
totius notionis, de quibus, & ita scri-
bit Philostratus, ^r erat & *οσοφιστῶν τὰ νόβη*
ἐπιπέδους, Sufarion omnia sciens, vt scri-
bit Libanius Basilio Magno. ^s Et hi verè
mirabiles viri, si modo vera sint quæ de il-
lis traditur Cæterùm nulla ars, familia his
quæ poterant operandi, tradita est nobis,
saltem, quod ad meam ætatem & nostras
peruenerit manus, Vnus tamen, vt puto,
Dei spiritu illustris inuentus à nobis, non
ex supradictorum ordine, sed illis minime
inuentione inferior, qui artem quandã me-
ditatus est, qua omnia possent disputari &
contineri. Is fuit Raymundus Lulius, qui
tamen puritati sermonis non studuit, sed
qui nostræ artis fundamenta gessit, & in
quem plures ediderunt commentaria, vt
Lupetus, Lauineta, vt Henricus Cornu-
Agrippa, quorum singuli quædam propria
addiderunt. Fuerunt, & alij quam plurimi
qui artem potius nouerint eximie Lulij
quam commentariis illustrauerint, quique
eius vsus admirabiles se præstiterunt: &
quod magis admirandum, ferè impuberes
hac arte lretri, de omnibus rebus disserue-

† H. 3. d. vi
ta Apol-
lo. c. 6.
vt le. i.
tut in epi-
sto. Bah.
Ma. ni
epist. 162.

runt, & hac arte paucissimis mensibus in-
viros doctissimos euaserunt. Inter quos re-
ferunt Petrum Daguinum Mediarum, &
Iacobum Tanuarium viros, vt ait Agrip-
pa, tota Italia celebratos, quorum prior
cùm anno trigesimo septimo ætatis, vix
prima hauisset litterarum elementa, sex
dumtaxat mensibus huic artificio incum-
bens, omnibus doctissimis viris miraculo
est habitus: Alter autem cùm septem per-
egisset lustra, à literis penitus alienus, tan-
tum hac arte profecit, vt sicut ex eius scri-
ptis apparet, nulli doctorum hominum sit
postponendus. Addit his eximius fuisse
eadem arte factos Ferdinandum Cordu-
bam Hispanum, Iacobum Fabrum Stapu-
lensem, Carolum Bouilium, Petrum, &
Iacobum cognomine Canterios Germa-
nos Frisones, cum vnica sorore pueros
decennes, in omni disciplinæ genere dis-
serentes. Possemus his addere Picum Mi-
rudulanum, & Politianum: vterque enim,
nescio num per hanc artem disputare se
posse de omnibus pollicebatur. Sciendum
tamen est antiquos Hebræos artem simi-
lem inuentricem rationum, imo natura-
rum, excogitasse illa præstantiorem, quam
concludunt Caballistæ per quinquaginta
portas lucis, siue intelligentiæ, quas iterum

vt referet
Agrippa
in epist.
comment.
in Lulij.

examinant per triginta duas semitas sapientia, ut vocant, & per tres midoth, id est, tres proprietates, ut suo loco docebimus. Illa namque Hebræorum dogmata & quæ vocalant de sublimibus, nobis maximè viam ad altiora præpararunt.

Cur tantopere rerum cognitione homo delectetur.

C A P. V I I I.

Reddamus nunc rationes cur homini sciendi & cognoscendi cupiditas, & potentia, à Deo indita fuerit: cur & facultas de omnibus inquirendi, & ratiocinandi, eaque ei soli, & non reliquis animalibus, concessa: & quare vita hæc cognoscendi avida nunquam satietur, ut plerique iam alterum pedem in fouea tenentes, adhuc discere non quiescant. Multiplex autem rei huius causa reddi potest, & præerit ipsius hominis natura, de qua iam scripsisse diximus. Nam, ut ait Cic. ^a natura seu omnino expleri partibus vult & desiderat, atque ideo potentia corporalis ab ægritudine liberata, vel in iuuenili pueri ætate, suis omnibus viribus, incrementis naturalibus ac corporeis vacat. Sic animi partes, quarum est aspectus illustrior, quæve quod sunt

4 li. de finibus 5.

sunt illustriores, eò dant clariora indicia naturæ. Tantus autem innatus in nobis cognitionis & scientiæ amor, ut nemo dubitare possit, quin ad eam hominum natura nullo vel emolumento rapiatur. Nonne videmus, ut pueri, ne verberibus quidem à contemplandis rebus perquirendisque deterreantur? aut pulsati requirant, & aliquid scire se gaudeant? Ut aliis narrare gestiunt, ut pompa, ludis, atque eiusmodi spectaculis teneantur? ob eamque rem vel sitim vel famem perferant. Et eos qui ingenuis studiis atque artibus delectantur, nonne videmus nec valetudinis, vel rei familiaris habere rationem, omnia perpeti ipsa cognitione, & scientia captos, & cum maximis curis & laboribus compensare eam quam ex discendo ceperint voluptatem? videmus & homines omnes passim, sceminas quoque, rusticos, puerosque nouarum rerum esse cupidos, ut habeant quo perficerent sciendi aviditatem. Nonne opifices, æmiffimæ sortis homines, quorum in gerendis rebus nullus usus, delectantur historiam maximèque eos videre possumus res gestas audire & legere velle, qui à spe gerendi sunt exules etiam senectute. Et cum sciendi perfectio naturalis sit, ad eam veluti ad finem suum, tendit animus, neque quiescere

h 5

scere

scere potest, donec ad Dei cognitionē, vbi
 omnis vera cognitio & perfectio, peruenie-
 rit. Sæpe enim natura sine suam inquirat,
 b lib. 1. de profecturur, vt ait Aritt. ^b Quò fit vt mens
 gener. ani perpetuò per gradus, sed insensibilis, altior
 ma. c. 1. quã prius scrutetur, vt tamẽ se aliquid pro-
 fecisse nõ agnoscat, donec profecerit, veluti
 cognoscimus segetes & piãtas creuisse, cre-
 scere autem nunquam videmus. Accidit au-
 tẽ perfectio animi ex doctrina, natura, vbi
 c lib. 1. & exercitatione, & vt ait Manilius, ^c

Per varios vsus artem reperientia fecit,
 exemplo monstrante viam.

d In Adel- Et Terentius ^d :
 phis actus Nunquam ita quisquam benè subducta ratione
 scena. 4. ad vitam fuit,
 ver. 1. Quin res, atas, vsus, temp aliquid apporret non
 Aliquid moueat, vt illa quæ te scire credas, a-
 scias,
 Et quæ tibi putaueris prima, in experiendo, a-
 pudias.

Augeturque voluptas cognoscendi in
 cognitione, sicuti deſidia nutritur ignora-
 tia, & ignoti nulla est libido, & qui mira-
 morum cognitione delectatus capitur, a-
 qua voluptate, idem veluti gradu expeditur
 ad maiora conscendit. Et quia Dei mirabi-
 lia & magna sunt opera, atq; sapiẽtiæ plen-
 noua semper hauriendo, veluti vndam hauri-
 per

perueniente vnda, semper noua voluptatis
 additione reficitur & nutritur anima: vtque
 succedente nouo & maiori pabulo, ignis fit
 maior & flamma ardentior: sic mens magis
 ac magis delectatur, superueniente cognitio-
 ne, qua excellere cæteris iusta ratione se pu-
 tat, & ardentior ad maiora conuolat, pin-
 guiôrque, robustior & viuacior scientia fit:
 vnde & felices illi, qui Deum sciunt & no-
 runt, rerum omniũ consummatam scientiã,
 feliciores qui perpetua illius contempla-
 tione fruuntur. Sæpe ab Aristotele, & Theo-
 phrasto, inquit Cicero ^e est laudata per se ^e 5. de fin
 rerum scientia. Vnde & Herillus scientiam ^{bus}.
 summum bonum esse defendit, qui quan-
 quã ad summum scientia dirigit quæ opti-
 ma, in eo tamen nõ rectè sentit, cum scientia
 possit esse sine virtute, & scientia cum virtu-
 te sit sapientia. vt hanc meritò opinionem
 philosophorũ pluribus improbarit Lactan-
 tius Firmianus. ^f Et dictus artamen ^f

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.

Et apud Ouid. ^g

Felices animæ, quibus hæc cognoscere primũ ver.

Inque domos superas scandere cursa fuit.

Quare Isocrates ^h admonet, multas disci-
 plinas, multis diuitiis præstantiores: puta, si ^h In orat.
 quidẽ quod pecuniæ celeriter transeunt, di-
 ad demon.
 sciplinæ

f lib. 3. vel
 de falsa sa-
 pientia. c.
 g.

g 1. falso.

g 1. falso.

g 1. falso.

g 1. falso.

g 1. falso.

g 1. falso.

g 1. falso.

sciplinæ verò in æterna secula durauit. Sapientia nãque quæ inde acquiritur, immortalis est possessio. Cecinit & Virg. ¹

² In Aeth-na vers. 269.

Implendus sibi quisque bonis est artibus, illi sunt animi fruges, hæc rerum maxima merces. Scire quid occulto natura terra coërcet, Nullum fallere opus, &c.

Adde secundo vtilitatem, & fructum, quem homo ex scientia decerpit, tum ad tutandam salutem corporis, tum ad animæ robur. Quot voluptates, qualisve commoditate hinc oriuntur! vt verè k dixerit Lucretius:

k lib. 2. in princip.

Suaue, mari magno, turbantibus æquora vèta
E terra magnum alterius spectare laborem.
Non quia vexari quæquã est iucunda voluptas
Sed quibus ipse malis careas, quia cernere sine
ue est.

Suaue etiam bestii discrimina magna tueri,
Per campos instructa tui sine parte pericli.
Sed nihil dulcius est, bene quã munita tenent
Edita doctrina sapientum templa serena:
Despicere vnde queas alios, passimq; videre
Errate, atque viam palantis quarere vitæ, &c.

Vis vtilitatem scientiæ facile dignoscere, & vt ita dicam, palpare? considera effectus, quibus egeamus, quæ res nobis sint adiuumento & accommodæ. Et in primis mundum vniuersum propter hominum vtilitatem creatum, & hominem propter Deum, vt scribit Cicero. ¹ Vsum autem quomo-

¹ 2. de nat. Deo.

do tibi parabis, nisi res cognoueris, nisi vtilitates, naturas, tempora, causas scias, nisi quæ fugienda, quæ eligenda sunt, in rãta varietate didiceris. Frustra enim. vel perperã esse non possunt, quæ homini destinata tantum sunt, quæ eius gratia ex nihilo facta, quæ tanta & mirabili prouidentia in suo ordine perseverant. Ad singula descende, & ex partibus consideraris vniuersa tibi consecrata videbis. Nõnne elementa nostri causa, ignis ad coquendum, vel calefaciendum, ad vrendum, ad illuminandum? aër nõnne ad respirationem, & spiritus temperamentum: aqua ad potum, nauigationem, nutritionem, & productionem piscium: terra pro folio & nutrice alimentorum? Transi ad cõposita ab his, ad plantas, arbores, ex quibus fructuum alimenta, & medicata: considera animalia, etiam venenata, nocentia, & fera, quale inde commodum accedit homini, vel vt suam ipse naturam metu illorum, ob peccatum pavidam agnoscat, & ad Deum conueratur, vel vt aliquod pharmacum salubre, vt ex vipera, vel exemplum diligentia, vt ex formica, agnoscat. Considerato ratione cæli, stellarum, solis & lunæ commoda in aratione, satione, in temporum signis, in rerum productione, maturatione, collectione: Considera ipsos Angelos, qui omnes sunt,

m ad He- sunt, vt ait Paulus, m administratorij spiri-
brzos. 1. tus, in ministerium missi eorum qui acci-
piunt salutem. Quid vltra sermonem pro-
traho? considera Deum ipsum, qui propter
nos homines, & propter nostram salutem
descendit de caelis, & filij persona carnis
nostram assumpsit, verbumque caro factum
est, vt verè possimus dicere ob tantum be-
neficium cum Pindaro, n

n Nemo-
rum ode.
6. strophe
1. ver. 1.

ἐν ἀδελφοῖς, ἐν θεῶν γενεῇ, ἐν
μῆτις δὲ πνευματικῆς
παντὸς ἀποστόλου.
ἀπέχεται δὲ πάσα κεντριμὴ
διώκρισις: ὡς τὸ λέγει, ἰδεὲν,
ὁ δὲ χάριτος ἀσφαλὲς αἰὲν ἔσται
κελεῖται ἰσχυρὸς ἀνάστη προσφέρων
ἐμῶν, ἢ μὲν γὰρ νόσος, ἢ
τοὶ φθῶν, ἢ δασύτοις.
καὶ πῶς ἐπαμειβίαν
ἔσθλότες, εἰς μετὰ
πυλῆτας, ἄμμε πόσω ἀντι-
στῆ ἔγγραψι ἀγαμέμνονι σὺν ἡμῶν.

Id est,

Vnū hominum, vnum Deorum genus, n
vna autem spiramus
matre vtrique.
sed discriminat omnia separata vis

It

& potentia, respectu enim generis Dei ni-
hil nos

ille autem immobilis semper sedes
est æream cælum, sed & in
aliquo similes sumus, vel per
magnam mentem, vel per naturā immorta-
libus: quamuis ignorem: s
qua die vel nocte ad vitæ nostræ summam,
quam definiuit diuina prouidentia
nobis currendum sit.

Ideo etiā cum vtilitati & saluti destinata
fuisset à Deo homini, illum ipsum postre-
mò Deus creauit, tanquā necessaria illi an-
te præmittens, more principum, qui ante-
quam ciuitatem ingrediantur aliquam eo
iubent prius parare quæ ad comitatum
necessaria sunt, vt & docet D. Chriosto-
mus. s

s homi. l.
2. in Ge-
nes. To-
mo. 1.

Rursum à dignitate luminis alia ratio.

C A P. I X.

Est & tertio loco, quæ dignitatem ho-
mini adferat scientia, quemadmodum
ignorantia ad eius ignominiam & dedecus
facit: hominis dignitas, inquit D. Chri-
stomus, n quòd animam acceperit, quòd pfa. 48.
artēs inuenit, quòd ad imaginem Dei fa- Tom. 1.

ctus,

ctus, quòd præsit omnibus in mundo. Item
 artes inuenire, quòd ex scientia & notitia
 & ratione qua cū Deo est homini societas
 vt idem Cic. ait. ^b

f. 1. de le-
 gibus.
 lib. 4.

Describit & Manilius: ^c

An quoque genitos nisi celo credere fas est
 Esse homines? projecta iacent animalia cuncta
 In terra, vel mersa vadis, vel aëre pendent,
 Omnibus vna quies, venter sensusque per arua
 Et quia consilium non est, & lingua remissa
 Vnus & inspectus rerum, viresque loquendi
 Ingeniumque capax, varias educit in artes
 Hic partus qui cuncta regit, secessit in orbem
 Et domuit terram ad fruges, animalia capite
 Imposuitque viam ponto: stetit vnus in aere
 Erebus capite, victorque ad sydera mittit
 Sydereos oculos, propiusque aspectat olympum
 Inquirisque Iouem, &c.

¶ in Aeth-
 na, versu
 120.

Et Virgilius: ^d

-Immensus labor est, sed fertilis idem
 Digna laborantis respondent præmia curis:
 Non oculis solum pecudum miranda fuerit
 Moxe: nec effusus in humum graue pascere co-
 pus:
 Nosse fidè rebus, dubiisque exquirere causas
 Sacra perurgentem, capique artollere celum
 Scire quot & quæ sint, cur magno talia mouent
 Principia, occasus metuumt, ad secula pergunt
 Et firma æterno relicta est machina mundo
 Solis scire modum, & quanto minor orbita
 naz est.

Cur illi breuior: cur isti peruolet orbis
 Annuus ille moner: quæ certo sydera currât
 Ordine, quæve sua careant incòdita cura, &c.

Vincimus certè hac cognitione & intelli-
 gentia genus omne mutorum, cum reliqua
 nobis communia cum illis sint, vt latè de-
 monstrat Arnobius. ^e Atque hæc propria
 natura hominum cognoscendi & intelli-
 gendi oritur ex vna proprietate illarum
 trum, quæ in anima exprinunt imaginem
 Dei. tres enim מידות midoth, id est, pro-
 prietates & potentias, Hebræi secretiores
 ponunt in homine, secundum quas factus
 est ad imaginem אלהים elohim, id est, tri-
 nitatis: nempe, vt antea diximus, memo-
 riam, intelligentiam, voluntatem. Ex me-
 moria singulorum, formatur intelligentia,
 quia memoria, est notitiam apud se habe-
 re. Intelligentia autem & notitia extendè
 se, & accipiente id quod verum est in ra-
 tione boni & conuenientis, statim ex me-
 moria, & intelligentia, formatur appetitus,
 qui est voluntas. Porrò sicuti ex memoria
 formatur intelligentia, sic ex patre in diui-
 nis generatur filius: & quemadmodum ex
 memoria & intelligentia extensis, & quasi
 spirantibus, bonum formatur, voluntas:
 sic ex patre & filio, tanquam ex vno spiran-
 ti principio, spiratur bonum, quod est
 Spiritus

lib. 2. cõ
 tra gētes.

f. lib. 2. in Spiritus sanctus. Et ita notat Galatinus
Iudæos c. & diuus Bernard. ⁸ & Beatus Ambrosius
8. per memoriam, inquit, patri Deo simili-
g. lib. me-
dit. in pri-
b. li. de di-
gni. huma
næ condi-
tionis ca. 2.
spiritui sancto, quia ex voluntate amoris
lectioque. Et per spiritum sanctum char-
tas diffusa est in cordibus nostris, vt sic
iad Rom. bit Paulus. ¹ Intelligentia & notitia in ho-
s. s. versi. minis itaque imagine insigne maximum
Quamquam nō ignorem etiam imaginem
Dei in homine ad alia posse extendi, quae
homini insunt & in quibus homo Dei quae-
dam profert in seipso, praestantem dignita-
tem similitudine, quam explicant Rabba
k. super c. in vaizra Rabba. ^k Nempe quod sicut
4. Leuit. anima replet & regit corpus: ita Deus man-
1 dista li. dum: Et sicut anima est vna in corpore,
2. de dign. Deus vnus in mundo: Et quemadmodum
hominis anima nec manducat nec bibit, sic
cap. Deus: & vt anima videt & non videtur
& Deus omnia conspicit & non videtur
Quos sequuntur Catholici interpretes
omnes, & potissimum D. Ambrosius,
similitudo, inquit, Dei in anima hominis
creati ad imaginem Dei est etiam, quod
cut Deus est vbique semper totus, omni-

viuificans, mouens, & gubernans: sic anima
in suo corpore, vbique tota viget, viuificat
illud, mouet & gubernat. Sed & D. Athana-
sius, ^m aliam Dei in homine imaginem
commemorat esse, nempe quod sicut Deus ^m lib. de
rex omnium est, ita & homo eorum quae ^{diner. que}
in terra sunt rex sit constitutus, & ad simili-
tudinem Dei, id est, vt quemadmodum ^{sio. que}
Deus bonus, misericors, iustus, longani-
mis, & talis sit homo imitatione. Ita & D.
Christostomus. ⁿ Est autem differentia ima-
ginis & similitudinis Dei. Imago namque ^{Tom. 1.}
in interiori homine, imago aeternitatis. ^{homilia 8.}
similitudo autem in moribus, vt ait Albi- ^{& 21. in}
nus quondam preceptor Caroli Magni. ^{Gene.}
Quod magna itaque prudentia & scientia ^{li. quest.}
egeant homines ad conseruandam digni- ^{3. Genes.}
tatem hanc, & ad agendas Deo gratias, ne- ^{Gene. 1.}
mo ignorat, quam & Deus cum consi- ^{lib. 2. cō}
derat. ^{tra Auto-}
quodam specie, vt ostenderet eius digni- ^{licum.}
tatem & excellentiam fecit, dum dixit, fa-
ctumus hominem ad imaginem &c. cum
tamen reliqua creauit nudo & simplici
instu, per fiat: vt legimus in mundi Gene-
si, ^p nulla vel adhibita diligentia, existi-
mans hominis creationem propriam, &
manibus suis adorandis solum dignum o-
pus, vt doctè Græcus, & disertus author
tradit Theophilus Theologus, ^q & Iuni-
1. 2. lius

incōmē- lius episcopus Africanus, ^r consilium an
 2. in Gen. te auocatam trinitatis in illo faciamus, in
 quit Deus, hominem, rursūmque alia
 opus ordinata: accepit, inquit Deus, de
 puluere, insūflauit post, ^o mysteria reco-
 dita, quæ hominis indicant dignitatem! De
 qua videndus D. August. ^s D. Chrisosto-
 mus, ^t D. Basilii, ^v ut certè qui ignoran-
 tiam conseruantur, & splendorem tanta
 ron c. 1. & præstantiæ non exhibent, potius pecudi-
 li. 22. de ci formam, quàm hominis ostendant. Cū
 uitate Dei scientia sit, vt ait Maxi. Tyrius, ^x flos qui-
 c. 1. dam, fructūque maturus ex animi semine
 i homilia ignorantia autem istius feminis cessatio
 11. i Gen. imo vt ait D. Marcus, γ πάντων τῶν κακῶν
 Tomo 1. v homilia προγαῖται ἡ ἀγνοία, δευτέρα δὲ αὐτῆς ἐστὶ ἡ
 11. examo- ψισία. Et rursus, ἀγνοία ἀντιλέγει πρὸς τὰ ἀφί-
 ron. λημα παρὰ σπουδαίαν ἢ δρασωμελὴν ἀνοξία τῆς κα-
 x sermo. μίας, id est, Omnium malorum dux est
 28. ignorantia: secunda post eam infidelitas
 7 li. περὶ Et ignorantia causa est, cur vtilibus conu-
 vόμις πνευ dicimus, quæ si comitem habet superbia
 ματινῆ, de auget malum. Et Isaias, ^z vā qui dicit
 lege spiri- bonum malum, & malum bonum, ponet
 tali. res tenebras lucem, & lucem tenebras: pro-
 7 cap. 5. pterea captius ductus est populus meus
 quia non habuit scientiam, & nobiles eius
 interierunt famæ, & multitudo eius sit
 exaruit: propterea dilatauit infernus ani-

Tomō 4. in fine 6. li. ex ame- ron c. 1. li. 22. de ci c. 1. i homilia 11. i Gen. Tomo 1. v homilia 11. examo- ron. x sermo. 28. 7 li. vόμις πνευ ματινῆ, de lege spiri- tali. 7 cap. 5.

mam suam & aperuit os suum absque vl-
 lo termino, & descenderunt populus eius,
 & fortes eius, & sublimes, &c. Quæ & po-
 nuntur à Gratiano alibi. ^a Et si quis acu-
 tius etiam omnia consideret, facile sine vl-
 la rationis probatione, & sola rei demonstra-
 tione compulsus, fatebitur ingenuè, sum-
 mum malorum esse ignorantiam gradū in
 omni vitæ genere. Nā istius malo sequimur
 aduersa, repellimus vtilia, obnoxia tenta-
 mus, fugimus meliora, otio, in dedecore,
 pædore putrescimus, dū quid profit ad pro-
 mouendum gradum ad altiora ignoramus.
 Et dum scientiam vtilium saltem abhorre-
 mus, hominis dignitatem non solū à nobis
 abiicimus, sed etiam viliores cunctis rebus
 etiam inanimatis reddimur. Ea namq; sin-
 gula, sibi conuenientia norunt, & quadam
 sympathia iungi his omni studio tentāt, &
 aduersatia naturali antipatia fugiētes, velu
 t sciēter auersatur: neque animalia vel plā-
 ta animalētū aliud cōueniēs suæ naturæ, na-
 tura ipsa admonita depascuntur. Et Menā-
 der, ^b huiusmodi homines ignorantia man-
 cipes, nec viuere censebat. verba eius sunt, ^b apud Sto-
 baum
 τυφλὸν τί ἀδεντὸν εἶναι μοι δλονῆ,
 ἢ ὄσων εἰ τί μὴ συνιέντες σφῶν. id est,
 Cæcū mihi videtur id esse quod nō cognoscit,
 Nec viuunt hi, qui vt expedit non intelligunt.

in cano- si quis ho- minem & cano. vā qui dicitur 11. q. 1.

cia homi- Et forsitan id voluit D. Chrysostom^o, Cūm
lia in 1° sal. scribit hominem eum qui se iugo ignoran-
48. Tomo 2. tia submiserit, deteriore[m] bruto esse. Nam
1. ut idē alibi, [†] dedit nobis intellectū Deū,
d' Tomo 2. ut ignorantiam fugemus ex mentibus, &
homil. 2. rectum teneamus, iustumque rerū iudiciū
in Math. atque ad alia huiusmodi dirigamur, & con-
tra diuersarum impugnationum varios in-
cursus, hoc quasi scuto vsi, ac lumine, me-
neamus innocui atq; muniti. Atque immu-
net vitium ingratitude[m] proximum, si co-
cessam à Deo cognoscendi facilitatē, rei-
ciamus vt inutilem. Suo enim quisq; vitio
ignorat, vt ait Tertullia. ^o Estque morbus
hic, non necessitatis, sed deprauatæ ac cor-
ruptæ voluntatis, qui viam parat lubricam
& omni ex parte ad mala declinantem, nō
minus ac si quis cineribus incedat dolosus
in recessu ignem ardentem continentibus
lib. 3. Po- Neque vsq; adeo ignorantia sterilis est, qui
lycrat. c. 1. in recessu ignem ardentem continentibus
g li. 3. de si- Neque vsq; adeo ignorantia sterilis est, qui
nib. bono. vel malo nō odibilem fructum & infelicem parat
circa finē. vt scribit Ioan. Salesberiensis, ^f & Cicero,
h li. 3. E- ignorantiam semper vitiosam esse ait re-
thi. ad Ni- bus in omnibus, & contra scientiam & no-
coma. c. 1. titiam, virtutē, atq; secundū Arist. ^h omnia
præaus ignorat quæ agere oportet, & à qui-
bus est abstinēdū, & ob huiusmodi erro-
rē, iniusti homines maliq; omnino sūt. Hi
vel de en- accedat Plato, qui ⁱ ignorantiam definit esse
demea

dementiā animæ quandā, quæ dum ad ve-
ritatē nititur, intelligentia ipsa præuarica-
tur: & duo malorū genera cōstituit, vnum
quod communiter improbitas nominatur,
animi proculdubio morbus: Aliud ignorā-
tia quæ ppriē animæ est turpitudine, aduer-
sus quā alexa pharmacū solūmodo præ-
stat doctrina, & idē ^k malū & stoliditatē di-
cit ignorātiā, interdū ridiculā, cū illa est
imbecillis: interdū terribillē & odiosam, cū
illa est valida: siue sit in bonis vel externis, bono.
siue animi siue corporis. Et ea magis illa
ignorantia grauior, quò crassior & nocen-
tior est: veluti quando scientiæ vel opinio-
ni vel rationi, quæ natura dominatur, ani-
mus aduersatur, vt idem Plat. tradit. ^l Quod
& Horatius ^m expressit,
Sed quod magis ad nos
Pertinet, & nescire malum est.
Neque existimem^o ignorantia delictū leuis
esse pōderis, cū quis scire possit & cōtēnit
nolle. Tale namque est, vt expiatione & ho-
stia egeat, cuius oblatione Deus optimus
placandus sit. ⁿ Cui iniuria per peccatum
græue irrogatur, quod contemptu tanti be-
nefici, quo nos animi ratiocinatione & le-
ge pectoribus nostris inscripta donauit, ab
illo munere cognitionis & à cura sciendi
vanifumus. Et refert etiam D. Paulus
i 4 ia

Tom. 2.
lib. de vir-
tutib. ve-
lan.

lib. 3. Po-
lycrat. c. 1.
g li. 3. de si-
nib. bono.
circa finē.
h li. 3. E-
thi. ad Ni-
coma. c. 1.

lib. 15. in
Sophia
vel de en-

k li. 10. si
ue in Phi-
lebo vel
de summo

li. 34. si-
ne dial. 3.
de legib.
m lib. 2. fa-
tyra. 6.
n Leuit. c.

4. & Num.
cap. 15. b.
ver. 26. &
seq.

o ad He-
bræos c. 9.
b. ver. 7.

In secundo tabernaculo templi, semel
 anno introisse solum pontificem, non sin-
 sanguine quem offerret pro sua & populi
 ignorantia. David quoque ^p Deum depre-
 cabatur ne ignorantias suas in memoria
 reuocaret. Et Salomō in oratione sua, ^q in-
 ter cetera quæ à Deo efflagitat, illud adie-
 cit, Ne crescant domine ignorantia me-
 & multiplicentur delicta mea, & pecca-
 mea abundant, & cadam in conspectu
 uersariorum meorum. Ita certè oppro-
 briatio voluntariè & cum culpa igno-
 rare. Sic enim propheta regius describit
 iniqui malitiam insignem, testatur, ^v Ver-
 oris eius, inquit, iniquitas & dolus: noluit
 intelligere vt bene ageret. Neque hinc
 iniqui spem veniæ, vel eam difficulter asse-
 qui qui veluti voluntariè peccantes, volun-
 tariè ignorauerūt, cōstare potest ex Pauli
^{à τὸ ἀγνοεῖν, ἀγνοεῖτω}, si quis ignoret, igno-
 retur. Patent namque viæ multæ discen-
 & cognoscendi, quæ quidem contemp-
 eximiam arguunt ignorantium culpa-
 Nec rectè dici potest, inquit Augustinus,
 si nescit homo non peccat: sunt enim pe-
 cata ignorantium, quamuis minora quædam
 scientium. Et si cum eodem D. Aurel. Augu-
 stino ^v loquamur, nulla ignorantia damna-

psal. 24.
 b.
 q quæ re.
 ferrur Ec-
 cle. ca. 21.
 l. verfic. 3.

Psal. 35.
 Versi. 3.

cap. 14.
 circa sine
 prioris ad
 Corinth.
 r lib. de a-
 dult. con-
 iug.
 v episto-
 105. scri-
 pta ad Six-
 tu Rom.
 pontif.

tionem immunis est: ac per hoc inexcusabilis
 est omnis, qui ex ea peccat, vel reatu origi-
 nis, vel additamento etiam propria volun-
 tatis, siue qui nouit, siue qui ignorat, siue
 qui iudicat, siue qui non iudicat: Quia &
 ipsa ignorantia in eis qui intelligere nolue-
 runt, sine dubitatione peccatum est: In eis
 autem qui intelligere non potuerunt, pec-
 na peccati. Ergo in vtrisque non est iusta
 excusatio, sed iusta damnatio. Et si quis tā
 alienus à ratione sit, vt hominis naturā ad
 sciendū & cognoscendum, à Deo optimo
 maximoque creatam non agnoscat, audiat
 saltem Ethnicorum prudentum auctorita-
 tem, qui examinatis naturæ simplicis pon-
 deribus, ignorantiam & iustitiam iuris sui,
 nocere cuique ignoranti dixerunt, vt Paul.
 Inriscon. scribit. ^v Quin & facti ignorantia
 si illa resupina sit, non esse ferendam volue-
 runt, quamquam scrupulosa eius inquisitio
 non exigatur. Scientia enim hoc modo a-
 nimāda est, vt neq; aut negligentia crassa,
 aut nimia securitas satis exculata sit, neque
 delatoria curiositas exigatur, vt scribit Vi-
 pia. ^v Atque in delictis, ignorantia etiā san-
 ctionis veritatis committis, nuncio vindictæ
 locum sibi vindicat: vt scribit Papinian.
 Tū quod naturaliter quisque satis
 que moueatur de rectitudine & ratione vi-

in l. 1. &
 1. regula l.
 9. Mart. in
 1. 2. de iur.
 & fac. igno-
 ran. li. 22.
 i and. ti. 6.
 cum simil.
 iurib⁹ ibi
 a glossa no
 in l. nec
 supina l. 6.
 cod. tit. de
 iur. & fac.
 ignor.
 in l. r. de
 legib. li. 1.
 Pand. ti. 3.

i s uendi,

tionem

nendi, rŭ quia leges omnibus cognitae et debent l. leges sacratissimae l. leges ut generales C. de legibus. lib. 1.

Scientiam nobis subministrare etiam conscientiam.

CAP. X.

Gerimus etiam continuo innatum nobiscum paedagogum, qui nos ad scientiae notitiam peruigili stimulo accendit etiam inuitos, & naturaliter, is est conscientia, quae, ut verè aureus Chrysostomus scribit, a incorruptus iudex, cum aduersus hominem insurgit, clamat, accusat, & ostendit, & quasi ante oculos scribit peccatorum multitudinem: eamque ob rem misericors Deus principio, cum formaret hominem conscientiam illi indidit, accensatricem peccati, quae deciperet deceptione ferre peccato, perpetratoque aliquo facinore illicito, omnes homines cœlet, illa tamen accensio non latet: Nam hanc intrinsecus habentes, ubique sumus circumferimus, ipsi nos circum, obturbat, laniat, flagellat, nunquam quiescit, sed & domi, & in foro, & in templis, & in mœliis, & dormientes, & surgentes adoritur, ratione delictorum exigit, ob-

oculo

oculos proponit, & delictorum grauitate, & subsecuturam poenam. Et rursus idem, loquens de exomologesi Lamech, qui occidit Caim, Misericors, inquit, Deus conscientiam eiusmodi accusatorem assistere voluit, ut nunquam soli relinquamur, sed ille nobis indefinenter cōgrediatur, clamet & poenam exigat delictorum. hocque satis per se apparet. Scortator enim vel adulter, & qui aliud tale quippiam admisit, quod omnes præter conscios latere queat, nunquam tamen sic in solitudine versatur, quin communitatis illo accusatore suspicionibus non abundet, umbras non extrepidat, & omnibus patere non credat tum conscios, & iis qui non sunt, perpetua in animo eius, furit tempestas, reciprocantes eum agitant & strarii fluctus, non somnus est suavis, sed horribilis & formidine plenus: non cibus nobis quantumuis conditus voluptatem nebet, amicorum colloquia, non musica, non aurum, non vxor, non liberi, non reliqua id genus: sed quasi carnificem circumstantem se lancinantem vel flagellantem continuo, ita post admissum facinus obambulat nullo conscio, intolerabiles luens poenas, iudex sui factus, & accusator. Exempla duo retulisse sufficiet principum Romanorum, qui cum fastigiū imperij obtulerent

ead. 10.
mo 1. ho.
20. in Ge-
nesim.

Tom. 1.
homil. 17.
in Genesim.

ferè totius tenerent, nec legibus superiorum
 constringerentur ob quas terreri possent
 ea tamen conscientia accusatrice, lege Di-
 altissimi & naturæ se offendisse. sed sero
 gnouerunt, & qui reuocantem à male ag-
 èo conscientiam, non fuerant secuti, eun-
 dem vindicantem acerrima iustificatione
 velut furis diuis, & Erynnibus, iam vi-
 agitari horribili pauore experti sunt. Ho-
 vnus insignis crudelitate Nero postquam
 Agrippinam matrem interfecit, nocturno
 tempore, tanto metu cõturbabatur, vt
 lecto repente profiliret, & interdium
 perterrefaciebant tibicines audiri, quo
 loco Agrippinæ ossa sepulta erant. Quam
 obrem aliò migrabat: cumque ibi idipsum
 accideret, perterritus aliò proficiscebatur.
 Et paulò post, morte iam illius ianuas per-
 fante, exorto tanto ac valido terræ motu
 terra concussa visa, vt animæ hominum
 ab eo interfectorum insultare putarentur.
 tunc fugiens omnia perhorrescebat. In-
 catulus paululum latraret, aut caneret
 lina, aut si virgultū aut ramus arboris
 ueretur, grauitur conturbabatur ex cau-
 sibus quiescere non poterat, vt scribitur
 in vita philinus ex Dion. Cassio. ^c Alius Antonius
 Neronis. Caracalla, ita conscientia criminum pat-
 torum, & parricidii torquebatur, vt vultu

retur agitari à patre & fratre gladiis nudis
 & districtis ab his gestatis, vt scribit idem
 Xiphilinus. ^d Sic & aliis impiis malorum
 conscientia pœna est: bonis autem & iustis
 conscientia nihil sibi cõscia, gloria, vt scri-
 bit D. Ambrosius. ^e Nec vllum virtuti maius
 theatrum, vt dicebat Cicero. ^f Sicuti enim
 theatrum quæ ibi imponuntur liquidò ma-
 nifestat: sic & conscientia, quæ & bona &
 mala veluti in teatro expõsita, aperta ma-
 nifestat. Nã vt testatur D. Mar. Heremita, ^g
 οὐκ ἔστι βίβλος ἔξω συνείδητος ἡ ἐπιπέρας ἀνα-
 γινώσκου αὐτῆν, λαμβάνει πᾶσαν θέλαν αὐτι-
 μύλων, id est, naturalis liber est conscien-
 tia, hanc quicumque strenuè & diligenter
 legerit, diuini auxiliij hand dubiè capiet ex-
 perientiam. Addendus est huic Thalassius
 monachus, ^h magistra, inquit, vera con-
 scientia est, quam si quis consultauerit, abs-
 que scrupuli offendiculo permanet. Habet chari-
 tatem in se cognatam quodammodo quæ
 quæ boni & mali cognitionem, & ideo cõ-
 scientia dicta, quasi in nobis conscientia. quæ
 si mala agere conemur, id malum esse co-
 gnoscens statim dissuadet, & irrationalem
 illam partem brutam & animaleam quodam-
 modo obiurgat & reicit. Et Horatius, ^a
 Hic murus aheneus esto
 Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Quò

^d ex Dio-
 ne in vita
 eius.
^e li. 1. offi-
 cio. c. 12.
^f lib. 2. Tu-
 scul. quest.
^g li. 1. peri-
 νόμος πνευ-
 ματικῆς.
^h heccatō-
 rade i. de
^a Horat. r.
 i. epist. e
 pist. 1.

Quò fit, vt qui in animo insidias aliis mo-
 fiuntur, qui scelus mente agitant, qui
 alienum à ratione & noxium versant me-
 te, turbulenti, inquieti, tristesve sint & ma-
 nimè colore constantes, ex duello intellu-
 no inter rationem & prauas concupiscen-
 tias, quod intra septa animæ & corporis
 acriter geritur, dum inferior animalis pas-
 sionem expellere conatur, vel dum vici-
 sim scientia mali, futuram mali perniti-
 æ & vindictam imminere, passionibus ob-
 cit. Considerare hinc licet faciem mentis in-
 quietæ indicem in Caino. Is enim iratus
 fratrem & inuidia exardescens in necem
 eius, cum eam animo volueret, concidit
 vultu, ad quem ideo Deus, Cur iratus es,
 cur concidit facies tua à nonne si bene egeris,
 recipies? sin autem male, statim in fontibus
 peccatum tuam. Et prudens Iacob videns
 immutatam faciem fuisse societatis
 Labam, optime coniecit fraudem aliquam
 contra se illum tractare, & cum vxoribus
 suis ab eo ideo recessit. ^k Sunt & his similia
 exempla & quæ experientia assidua huius-
 modii impiorum discuntur. Quia vt scribit
 Plutar. conscientia facinorosa, inuoluit
 est vlcis in corpore & vtpote quæ pœnitentiam
 relinquat lancinantem iugiter, velent
 lentæque animam. Nam cum alias omnes

i Genes. 4.
 ver. 5. & 6.

k vt scribitur
 Genes. cap. 31.

l li. de trā-
 quil. ani-
 mi.

tristitias tollere ratio solita fit, solum hæc
 eadem pœnitentiam facit sua sponte inci-
 tabilem præ pudore, quasiq; mordicus
 imperentem sese, atque excarnificantem.
 Digna certe Plutarcho sententia. Inicit
 namque mali scrupulum, ratio hominis
 pædagogica, nec patitur vestigia pœnitent-
 iæ & doloris ex malo longius mandari,
 vt ea veluti freno in lasciuiente natura
 vitetur: siquidem vt notat Cicero, ^m plurimè
 videntur adferre auctoritatem peccandi,
 nisi & virtutis & vitiorum, sine vlla diu-
 ina ratione, graue ipsius conscientie pon-
 dus esset, qua sublata iacerent omnia. Ad-
 mirabilis itaque vt in reliquis suis operi-
 bus Dei bonitas, prouidentia & super-
 sapientia, dum nobis tam fidelissimum comi-
 tem, conscientiam dico, atque inuolabi-
 lem, incorruptum & rerum necessariarum om-
 nium iudicem adiunxit, qui nusquam
 fallitur, nusquam malefactis consentiat,
 qui errantes & dementes in rectum iter
 nos reducat, cogatque ad bonum eli-
 gendum. Non grauaor sapientis verba
 hic transferre quæ aurea certe sunt ⁿ hu-
 iusmodi?

i Magna sunt iudicia tua domine, & in-
 narrabilia verba tua, propter hoc indi-
 sciplinatæ animæ errauerunt.

2. Du.

ⁿ scripta
 Sap. ca. 17.

- 2 Dū enim persuasum habēt iniqui, post dominari nationi sanctæ, vinculis nebrarum & longæ noctis compediti, inclusi sub tectis fugitivi perpetuæ pœnitentiæ iacuerunt.
- 3 Et dum putant se latere in obscuris peccatis, tenebroso obliuionis velamento, dispersi sunt pauentes horrendæ, & cum admiratione nimia perturbati.
- 4 Neque enim quæ continebat illos spelunca, sine timore custodiebat: quoniam sonitus descendens perturbabat illos, & personæ tristes illis, apparebant.
- 5 Et ignis quidem nulla vis poterat illum flumen præbere, nec siderum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam.
- 6 Apparebat autem illis subitaneus ignis timore plenus, & tremore: quæ non videbatur faciei, æstimabant deteriora: quæ videbantur. Et paulo post frequenter enim præoccupant pessima, redemptæ quære conscientia. cum sit enim timor nequitia, testimonium dat cõdemnationis: semper enim præsumit sæua perturbata conscientia.

Possumus etiam huiusmodi furiam agitationem annotare, apud Euripidem in Orestis

Orestis persona, pœb occisam matrem. Et in eisdem adactum ad consilium necis. Herminiones & Helenæ. Videnda etiam tragoedia Electræ eiusdem, vbi Orestis conscientia agitata videtur teterrimis diris, quod Ægylum & Clytemnestram necasset. Idque similiter in reliquis tragoediis eiusdem, & Senecæ, annotare facile erit. Et admiranda illa apud Plutar. q̄ vbi malos perpetuò horrore ostendit, vel somniorum terriculamentis agitato, diurnisque spectris & oraculis & portentis sibi semper conscios scelerum: vt Apollodorus aliquando se per somnium à Scythis excoriari, in frustra que concidi, & ex lebetæ cor loqui suum conspexit, & filias igni flagrantes. Et Hypparchus Pistrati filius, paulò ante obitum, Venerem ex quadam phiala faciem sibi aspergere vidit, Pausaniaque Bizantius, post stupratam virginem liberam Cleonicem, & cum terrore correptus forsan peremisset: phantasmate illius assiduis vbique terroribus fuit perturbatus, vt Heracleam ad animarum expiationem nauigaret: fuitque tota vita carcer, custos, & tortor. Siquidem conscientia exagitati, & propriam vitam execrantur. Hinc tot mortem sibi consciuerunt, impatientes iudicij conscientia. Sicuti enim ab initio ante scelus, dum illud cõcipiebatur,

Et p̄ In coma.
dia Orestis.

9 li. de terra
numin. via
dic.

o vers. 10.
& seq.

k timo

timores vndecunque scientia boni & mali naturalis deterret: Sic commissio facinorae eadem est reuerentis vltix, & suo primo pio finis responderet. Nam scelerati (vnde verbis Statij r)

v lib. 3. Thebaid. versu.

4

Inuigilant animo, scelerisq; parati
Supplicium exercent curae. Tunc plurima venae
Pessimus in dabiis augur timor.

Addit & Aul. Persus rationem, perquam elegantem, & quae nostram sciendi facultatem ex propria natura singulis, vt ita dicitur, atomis susurrat. Is enim dum respondet illis qui vindictae animo sibi licere pro voluntate omnia putant.

v Saty. 5. versu. 93.

Stat. inquit, contra ratio, & secretâ gannit in aurea
Nelicet facere id quod quis vitabit agendo.
Publica lex hominum naturâq; continet hoc fas,
Vt teneat vetitos inscitia debilis actus.

v ad Rom. c. 1. versu. 14. & 15.

Quod quidem etiâ D. Paul. scripserat. Cum enim gentes quae legem non habent naturaliter ea quae legis sunt, faciunt, etiam modo legem non habentes, ipsi sibi sunt leges qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium ipsis reddente conscientia ipsorum, & inter se inuicem accusationem accusantium, aut etiam defensionum. Porro in accusatione & defensionibus maxima, & consequenter perturbatio

Et qui huiusmodi mordentur iurgiis interioribus, sunt, vt plerumque vultuosi & ferè horribiles & inquieti, & per viscera merfus ignis ille & per venas meat, voratque quietis intimas medullas, feruetque malo miserabile pectus insanum, & vultus, luna ipsa, ad quaeq; mutabilior fit, sed magis scelere patrato. Describit id & perpulchrè Ouidius, vnde de suo crimine loquens:

Poenitet inquit, o si quid miserorum creditur vlli
Poenite: & factus torquetor ipse meo.
Cumq; sit exiliu magis est mihi culpa dolori,
Etq; pati poenam, quam meruisse, minus.
Vt mihi di faueant, quibus est manifestior ipse:
Poenâ potest demi, culpa perennis erit.
Mors facies certè ne sim, cum venerit, exul,
Ne non peccatim, mors quoque non facier.
Non igitur mirum est, si mens mea turbida facta,
Denique manantis more liquefit aquae:
Estur vt occulta vitata putredine nauis:
Aequorei scopulos vt cauat vnda salis:
Roditur vt scabra postum rubigine ferrum.
Conditus vt rinea carpiur ore liber:
Sic mea perpetuos curarum pectora morsus
Fiat quibus nullo conficiantur, habent.
Nec prius huiusmodi stimuli, quam vita relinquens
Quisq; doler citius, quam dolor ipse cadet.

v lib. 1. de Pseo eleg. 1. ad Brutu, versu. 59.

Mirum certè quod canit Ouidius, nec poenam impostam posse ex delinquentis animo culpae memoriam eradere, vt inde ab effectu sit manifestum ignorantiam illâ.

k. 2. hom.

hominum boni & mali obtusam, tanti esse
delicti vt perpetua poenitentia animum ex-
cruciet eius, qui noluit dignitate hominis
in eo agnoscere, quive Dei beneficium in-
oscuranter neglexit. Neque alius quam illi
liber conscientiae, vt existimo, erit, quin
generali & horribili Dei iudicio, palam
perietur, quive nostra ex ordine scelerum
omnibus insinuabit, cuiusve accusatione
incorruptissima, ab excusationibus que
præteximus peccatis, conuincemur. De iudicio enim extremo sic loquitur Daniel,
aspiciebam donec throni positi sunt & ante
quos dierum sedit, & vestimentum eius candidum, quasi nix, & capilli capitis eius quasi
lana munda, & thronus eius flammæ ignis
& thronus eius ignis accensus, flamma
igneus egrediebatur rapidusque à facie
eius millia milliū ministrabant ei, & decem
millies centena in illia assistebant ei in iudicium
sedit, & libri aperti sunt. Scripsit enim
in cordibus & rationis proprietate scientiam
illam Deus opt. maximus. Sicut enim corpus
nostrum sociam sibi vbique circumferunt
fert umbram, veluti negotiorum nostrorum
cōtestem, nunquam enim à nobis abest, sed
in luce clare nos prodit, sequens vel præcedens:
Sic sociam animæ cuique conscientia
quæ nusquam à nobis recedens, conscientiam

cap. 7. c.
versicu. 9. &
no.

nostrarum etiam interiorum cogitationū.
Et ita, vt ait Iuuenalis, y

y Saty. 13.
in princip.

Exemplo quod eunque malo committitur, ipsi
Displicet auctori, prima est hæc vltio, quod se
Iudice, nemo nocēs absoluitur, improba quāuis
Gratia fallacis prætoris vicerit vnam.

Et rursum: z

z ead. Sa-
ty. 13. versu.
191.

cur tamen hos tu

Præstasse putes, quos diri conscientia facti

Mens habet attonitos? Et surdo verbere cædit
Occultum quatiente animo torore flagellum?
Pena autem vehemens, ac multo scruior illis,
Quas & Cæditus grauis inuenit, aut Rhada-
manethus,

Nocte diēque suum gestare in pectore testem.

Sicut contra Thesaurus præstabilior nullus
optima conscientia, neque cor habere ex-
positum morsibus, veluti Promethei iecur
continuis renatis escis in cogitationū ini-
quarū monte, ab aquilæ corrosionibus ex-
positum, bonum namque societatis testimo-
nium, pax cōscientiæ & quies hominis cum
ea. Et bona, inquit Salomon, a est substantia,
cui non est peccatū in cōscientia, & nequiss-
ima paupertas in ore impij. Cor hominis,
immutat vestigium illius siue in bona siue
in mala. Et D. Paulus b à conscientiæ testi-
monio probationē veritatis ducit, dum ait,

a Eccl. 10.
17. d. versu.
30. & 31.

b epist. ad
Rom. c. 9
a. versu.

z 3 verita

veritatem dico in Christo Iesu, non me-
 tior, testimonium perhibente mihi con-
 scientia mea in spiritu sancto. Et D. Ioan-
 nes, charissimi si cor nostrum non repre-
 henderit nos, fiduciam habemus ad Deum.
 Et ex illa bona conscientia cognitionem
 haberi docet Paul. d dum auos à cōscientiā
 ignorantēs fieri dicit. Finis præcepti, in-
 quit, est charitas, de corde puro & con-
 scientiā bona, & fide non ficta: à quibus
 quidam aberrantes, conue. si sunt in vani-
 loquium, volentes esse legi doctores, non
 intelligentes, neque quæ loquuntur, neque
 de quibus affirmant. Quæ omnia com-
 muni & conueniente cæculo admonent,
 non inutiliter nos ad sciendum animos,
 tanquam ad propria perfequenda, excita-
 re oportere, quando & naturaliter digni-
 tas illa hominis seipsam intrinsecus, etiam
 in hominibus rudioribus tueatur, & do-
 ceat scientia cognata vel conscientia, quæ
 faciendā, quæ vitandā sint. Mens enim
 agend. rum rerum est domina, conscien-
 tiā verò eorū quæ menti videntur. Quam-
 obrem si mens opera bona eligit faciendā,
 conscientia applaudens, virum ubique lau-
 dat. Si autem ad aliqua delicta mens præ-
 labitur, non sinit conscientia talem homi-
 nem quemquam rectis oculis perspicere,
 nec

e 1. epist. c.
 3. d. ver. 21.

d epist. ad
 Thimoth. c.
 1. b. vers. 5.
 6. 7.

nec expedite verba proferre: à sacris quo-
 que, & precibus, votisque eisdem arcet, ne-
 que manus ad Deum attollere sinit, & attol-
 lentem increpat ac reicit, sicuti leges con-
 tra rebelles fieri iubent. Multaque alia ope-
 ratur quæ scribit Philostratus. e

*Rario alia, cur discere expediat, ducta
 ab eo quod se homo nosse debeat, &
 alia.*

CAP. XI.

Ortet & superioribus aliam addere
 rationem, quæ calcaria adhibeat ad
 discendum, & ad animæ per omnia excel-
 lendā aciem. Nempe quod homo seipsum
 cognoscere, vt ab initio delineauimus, de-
 beat. Nam, vt ait Aufonius, a Chilo, cui
 patria est Lacedæmon, noscere seipsum
 dixit, vbi Chiloni istud aureum tribuunt,
 sicut & aliqui antiquorum, quamquā An-
 tisthenes in successionebus, putet hoc præ-
 ceptum Nosce teipsum, Phæmonoës, &
 sibi vsurpasse Chilonem, & alij Thaleti ac-
 ceptum referant: b sed melius ex Dei ad-
 monitione nobis insinuatū dixit Plato,
 qui Delphico attribuit oraculo. c Et Iso-
 crates d, Cicero e, & Plutar f, qui ex-
 pressius

e lib. 7. de
 vita Apol-
 lo. c. 7.

a de septē
 sapient.

b vt legi-
 tur apud
 Diog. Laer.

lib. 1. de vi-
 ta Philoso-

in Thaletis
 Milesij vi-
 ta.

c lib. 5. in
 Alcibiade
 primo, siue
 de naturā
 hominis.

d oratio.

e 5. de fin-
 bus.

f in oratio,
 consolatio.

g in oratio,
 consolatio.

h in oratio,
 consolatio.

i in oratio,
 consolatio.

k 4 pressius

g lib. ilo
Christiano
de vilitate.
pienda ab
inimicis.
b. 1. 1. 1. 1.
versu. 27.

pressus alicubi g Deum præcepisse dixit
noſce teipſum. Quod & Iuuenalis ait, h

E caelo descendit *γρῦστὸν σκαρρίον*
Figendum & memori tractandum peccatore, seu
Coniugium quæras, vel sacri in parte senatus
Fſſe velis (nec enim loricam poſcit Achillis
Therſites, in qua se traducebat Vlyſſes
Ancipitem) seu tu magno discrimine causam
Protegere affectas, te conſule, &c.

Et certè Deo dignum præceptū hoc. Nulli
enim ſcientia melior eſt ea, qua homo co-
gnoscit ſeipſum, vt voluit D. Bernardus i il-
lud autem duplici ratione iniunctū eſt, vna
vt arrogantiam vitemus: alia vt bona noſtra
nouerimus, vt ſcribit Cicero; k vt ſumque
Perſius l complectitur, dum ait:

Dis iteq; o miferi, & cauſas cognoscite rerum.
Quid iunius aut quidnā victurū g gnimur, orbis
Quid datur, aut metæ quam mollis flexus, &c
vnde,

Qui: modus argento, quid ſas optare, quid aſper
Vile minus habet, patris, charit, que prop, in
Quantum elargiri deceat, quem te Deus eſſe
Iuſſit, & humana qua parte locatus es in te.

Cūm autem homo ſit mundus quidā pa-
nus, *μῆτρ' ἵκετο* Græcis, omnia ſimul in ſe
colleſta complectens, ſiue quæ in caelo
quæ in terra ſunt, is vt poſtremus ideò
creatus, ſi fieri poſſit omnia agnoſcat, que

intra ſe ſunt, & potiora quæ extra, oportet.
Nam homo omnis creatura eſt, imo &
Deus, cūm & nouiſſimè ad perfectionem
& colligationem cathenæ eximix & admi-
randæ rerum, ſtupendo, ſed nobis neces-
ſario & ſalutari modo Deus homo factus,
in vna hypotaſi domini noſtri Ieſu Chri-
ſti, dum diuinitas, filius nempe Dei, veram
hominis naturam dempto peccato, anima
& corpore conſtantiem, ad myſterij con-
ſummationem aſſumpſit. Cæterum in ho-
mine duo generaliter, aliarum rerum præ-
ſunt notionibus, anima, inquam, & corpus:
anima incorporalium ſubſtantiam cognos-
cendam ſuadet, dum per eam immortalita-
tem, intelligentias ſuperiores, Deum ipſum
& inuiſibilia reliqua, in noſtra illa ſupe-
riori parte reuoluimus, inquirimūſque,
& ſimilis eſſentiæ intelligentiis, delecta-
mur, dum animam noſtram ex digniori
quadam virtute affici ſentiamus. Item in
corporis conſideratione, & naturaliter ag-
noſcere cogimur, ſolutionem, compoſi-
tionem, incrementum, decrementum, mor-
bos, motus, corruptionem, temperiem &
diſcrasim, & per conſequens ſtatim elemen-
ta, & elementata, & nobis ipſis cognitum ſta-
tūm peruenimus ad rerum omnium cōtem-
plationem, cathena noſtræ conſtructionis

examinata, dumque prima nostra elementa inquirimus, sese nobis offert semen, quo prodiit corpus plantæ hominis, hinc protinus reliqua semina plantarum in se vim producendi continere nouimus. Et diu embrionem in vtero fieri, & incrementum sanguinis materni perfici audimus, statim & conuicimus, & docemur, & lapides in lapidicinis materiæ additione augmentum in seipere, & ex corporibus elementatis mixtiones fieri huiusmodi. Dehinc considerantes partum in vtero matris, non per os sed per umbilicum & eius canalem ad iecur delatum, ex matris visceribus alii. Docemur illud maximum mysterium Dei, omnes nos fuisse ante natiuitatem vnius carnis cum parentibus, & ideo iustum in nos iudicium Dei propter peccatum primæ matris, & Adami: peccante enim matre & cibum veritum gustante, iam nos qui in eius vtero eramus, & eius nutriti sumus venis, ab eo cibo alieni esse non possumus. Cognoscimus quoque vim quotidie vegetantem, modum vegetandi, attractionem alimenti per partes, ei rei deputatas, retentionem, expulsionem, idque communi experientia, ex qua antenatae sunt perfectiores. hinc statim doctus aliud quippiam præstantius in homine ex forma, ex sermone, ex commercio, operatione,

tionem, societate, prouidentia, & cautione. Idque vel nemine, & nisi natura doceat: quæ etiam & mores diuersos hominum per se insinuat cuique diligenter obseruanti, & ferè tot quot sunt passionem, & quot animantium omnium sunt ritus viuendi, vt Horat. non immerito dixerit in, in creatione hominis, à prouidentia diuina, quam vocat Prometheum, factum, vt omni ex animante partícula quædam accesserit.

Pertur, inquit, Prometheus addere principi Limo coactus, particulam vndique
D. flectam, & infans leonis
 vim stomacho appoluisse nostro.

Et Hesiodus n hanc imaginem ex terra aquaque, per Vulcanum siue ignem iussu Dei factam, forma & voce & robore hominis donatâ *πρὸς δὲ γέννην*, pandoræ dictâ fuisse dicit, eo quod omnium calitum, & deorum dono aliquo nobilitatâ eam referat. Quo circa Rabini Caballistæ in opere Miracana, in arbore numerationum siue Tipheret, ponunt magnum Adamum in medio Sephiroth suis mediis numerationibus, & quasi lignum vitæ in medio ideali paradiso: quia ad superiorum & inferiorum notitiam, ex sua ipsius cognitione peruenire potest. Et si bene in operibus Dei philosophemur, hominem reperiemus, veluti centrum rerum omnium

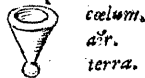
m li. i. Odar.
 ode. 16. ver.
 si. 13.

n li. opera
 & dies.

omnium creaturarum, à quo ad circumferentiam
 tiq̄as omnes pateat æqualis aditus. Animalia
 quippe quæ aqua teguntur in aqua sola vi-
 uunt præcipue: volatilia in aëre vt plu-
 mum: quadrupedia in terra, & ea omnia, &
 alia singularia quædam habent elementa
 at homo vtriusque fruitur, capite perpetuo
 cælum conspicit, & mente extra cælum ex-
 tollitur, duobus pedibus terræ possessionem
 custodit, & duabus manibus, inter vtraque
 elementa libratus auium more, ad quam par-
 tem placuerit, dirigit actus, & alia domat
 sursum attollit vel deprimit: oculus & cæ-
 lum, & terram & omnia contemplatur, &
 in centro mundi cum ratione positus, inco-
 la nempe terræ, vt quaque versus omnia in
 homine consentientia noscantur, ratione
 pro regula data. sic habet essentiam, vt cor-
 pora alia simplicia: producit, vt terra, & se-
 mina, & plantas, & animalia: producit namque
 que intra se lapides vt ossa, & animalia in-
 trinsecus vt vermes, herbas virêtes, stannum
 metalla, sanguinem, lac, spiritus animales
 vitales: vegetatur vt planta, vt arbor frons
 descit, cum sint pedes illi manusque & di-
 giti pro ramis, sicque homo planta inuenerit
 habens radices & basim in cælo, nempe ca-
 put & comam, traducens hinc formam py-
 ramidalem, vt corpora mundi elementaria

omnia

omnia Nam sicut pyramidem curtam faciunt
 cæli cum terra, si cælum pro basi, quia
 maioris spatij, & terra pro cuneo acci-
 pantur, hac figura:

Sic & homo pyramidis forma, habet humeros, & artus sursum in cælo pro basi, in terra pedes pro acumine, hoc modo:

Et sic in reliquis docere similitudinem mundi magni & hominis possumus. De quo & Deo iubente plura & latius docebimus, particulari de homine libro vel tractatu. Nunc sufficiat admonuisse Deum omnium creaturarum epitomen, anacephaleosin in homine vno, & vltimo omnium opere digniori posuisse, vt pote qui eius causam mundum creauit, ipsum, vt Deum cognosceret. Quamobrem, & sui notitia eximia & necessaria est homini, vt si rerum mutatione & anxietatibus miseris que seculi opprimatur, partem illam immortalem, & animæ suæ præstantiam considerans, ea veluti temporis exuuias, & momentanea & fluxa, animosè contemnat, meliorem excellentiorémque vitam expectet. Et contra si nimium sibi, anima illa ob suam nobilitatem arroget, & Dei creatoris, & superioris obliuiscatur, corporeum ergatulum è tanto splendore vi-

ta

ra separatam, in puluerem & fœtidam corruptionem, cito gradu currentem consideret: & si sepulchrorum cadauera fugitaerit, saltem in rebus corporalibus mutationem & corruptionem omnia immutantem consideret, & tantumdem sibi imminere coniecerit, & ad extremum, rerum discretione, & suam à Deo sibi datam agnoscens naturam, omnia in occasionem laudis & gloriae traducat summi opificis, qui facit mirabilia magna solus. Quamobrem & Rabinorum Iudæorum antiqui dixerunt, in libro cui titulus כפר חובת הליכות sepher chobat halenabor. i. liber peccati cordium, consideranda esse, & expetenda omnia quæ creauit Deus, dignitatẽque & substantiam eorum omnium, quæ in hæc vniuersitate continentur animaduertendam, à minutissimis quibusque creaturis, vsque ad maximas. Et Plato cum Polytcis in Pyreõ rem agens, circulares quaslibet disciplinas, vt sapiens in republica necessarias dicebat. Et per consequens & musicam & gymnasticam, & eius gratia vndecunque præceptores doctissimos requiri iubebat. Cui etiam subscribit Maximus Tyrius, o Sed & Deus, verus qui vnus est, per Iesaiam prophetam, maledicit iis qui ea non contemplantur. Sic enim is scribitur.

Væ.

Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem festantem & potandum vsque ad vespertinam vt vino arctuetis: cythara & lyra & tympanum, & tibia in conuiujs vestris, & opus domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis: propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & quæ sequuntur. Et ibi multa notat D. Chrysostomus. Addere huic non erit alienum, scientiam adhuc persuaderi saltem his qui præsumunt, vel iudiciorum clauum tenent, tum in ciuilibus vel criminum moderandis pœnis, & reb. militaribus, eò quod in his non liceat bis impunè peccare, adesseque debeat constantia dictorum factorumve, quæ maxime inimica est ignorantia, per quam veluti qualibet tempestate palantes deieci mutare sententiam in incognitis cogimur, & dum verum quaerimus, nunc in hanc nunc in aliam partem declinamus, Andebatarum, vt dicitur, more, in tenebris & mentis palpabili caligine cæcipientes, vt dilucidè ostendit Plato 9, fouetur & scientia commendatio necessaria à libero arbitrio hominis, quo præditus, vt bona eligat, mala vitet: quod sine cognitione præcedenti boni & mali fieri nequit. Iubet & ratio in homine, quæ cum voluntate non appetitu naturali, vt cætera

bruta.

• sermo. 27.

p cap. 5. c.
vers. 17. 12.
& 13.9 li. 5. dial.
Alcibiades
de nau.
hjm.

bruta, sed cum scientia velle & nolle debet. Suadet & philosophandi omnibus inditus amor, cuius studium omnino ignorantia exterminatur. Nemo enim ritè de aliquo philosophatur, qui illud prius non amet, nemo autem amat quod ignorat, vt docet Diotima fatidica mulier apud Platonem. r Inuitant, & virtutes ad eorum notitiam, quòd his in vitæ humanæ exercitiis egeamus, nempe iustitia, temperantia, fortitudo, & similes, quæ ignorantiam, vt viti-
 riorum, & errorum parentem, abhorreat. Ad extremum, & voluptas quæ ex scientiæ delitiis oritur, quæve iam incipientem discere à negotiis corporis & seculi quodammodo suffuratur, & ferè suo appl. usu supra hominis mentem rapit, nos amplius ad sciendum pellicit: vsque adeo, vt illi qui philosophati ritè fuerunt, pallio solo contenti omnia hæc caduca quæ apud ignorantés plurimi fiunt, vilia & spurcillima collatione cum scientia facta, iudicauerint, & contempserint, apud se & sibi ipsis reges, & monarchæ, & læti semper, & liberi. Quò enim præstantior est anima corpore, eò & multò magis animi contemplatio, in rerum scientia præstantior, & voluptas suauior, quàm sit in rebus quibus vitur sensuata pars & corporalis. Et anima liberior, quæ

7 li. 25. dialo. conuuii vel de amo 36.

sua agit, & cognoscit aliena magis, quàm ea quæ ignorantia plena, veluti scaldis conpedibus carnis oppressa, cæcam partem, nempe corpus animale sequi cogitur. Possent & alias & ferè ad fastigium voluminis integri subnectere rationes, quibus ducar necessariò hominem quemlibet ad scientiam assequendam. allici & cogi: verumtamen interpellat tempus, vt disposita lectoris mente secretiora aggrediar.

De medijs & modis discendi & sciendi, præter communem, & humanum ordinem.

CAP. XII.

Reliquum nunc est, de necessitate scientiæ satis sermocinati, proprius salutantes nostram omnium sciendi artem, vt modum, & ordinem, quibus hominis natura vitur ad discendum, explicemus, priusquàm artis lineas primas ducamus. Sciendum itaque est animam, quandiu vita hæc corporali, & temporali fruimur, aliquando sine corpore sed raro: in corpore aliquando, & tamen sine corporis ministerio, & sapius cum corporis instrumentis & organis cognoscere & discere. Et in summa, discit anima, vel siue sua industria, & absque ordi-

l. ne

ne medióve humano , vel cum ordine,
 opera & humana. Dixissem certè nunquam
 animam in hac præfenti vita extra corpus
 vel sine eo quicquam posse cognoscere, ni-
 me ab eo reuocassent, imprimis quæ apud
 D. Paulum de se loquentem, scripta compa-
 rio, *αὐτὸν αὐθιγῶν ἐν χορῶν πρὸ ἰσθμῶν*
πασάγου, ἕτε ἐν σώματι, ἢ οὐκ ἔστι ἐκτός τοῦ
σώματος, ἢ οὐκ ἔστι, ὁ δὲ οὐκ ἔστι, ἐξπαγίνα τὸ
τοῦτον ἕτε τρίτος ἔραυθ. καὶ διὰ τὴν τοῦτον
αὐθιγῶν, ἕτε ἐν σώματι ἕτε ἐκτός τοῦ σώματος,
ἢ οὐκ ἔστι, ἢ οὐκ ἔστι, ὅτι ἡπάγα ἐς τὸν παρ-
δεισκ, καὶ ἡπασθ ἀγρῖτα ῥήματα, ἢ ἡπ-
αὐθιγῶν λαλῶσαι, id est, scio hominem
 in Christo, ante annos quatuordecim, siue
 in corpore nescio', siue extra corpus nes-
 cio, Deus scit, raptum huiusmodi vique
 tertium cælum. Et scio huiusmodi homi-
 nem, siue in corpore siue extra corpus
 nescio, Deus scit, quoniam raptus est in pa-
 radisum, & audiuit arcana verba, quæ non
 licet homini loqui. Fuit in eo illud quod
 vocant Græci *ἕτε* vel *αὐθιγῶν* eccliam
 vel anagogen, cum supra meditatione
 humanarum viarum, anima raptur totū
 vt dicunt, neris & viribus, ad mediatio-
 nem vel contemplationem siue notionem
 Dei, vel eorum quæ à Deo alioz com-
 municantur. tota namque sit in illa in-
 citatione

a 2-ad Cor.
 epist. ca. 12.
 ca. vcr. 2. 3. 4.

ditione roboris animæ collectio, vt cor-
 pus anima destitutum putetur. cum tamen
 verè viuat, et si functiones eius interquies-
 cere putes. Et ita Philo Iudæus b ait im-
 mortalitatis candidatos, id est, iam cælo in-
 scriptos, veluti Mosem summo concen-
 tu & quadraginta diebus & totidem no-
 dibus cibo caruisse. item alibi, c animam
 non solum à corporeis sensibus ratiocina-
 tionibus Sophisticis, persuasionibusque,
 sed etiam à seipsa verè mente contemplan-
 tem, exire. Et sunt qui dicant quod anima
 corpus omnino relinquat, & per se vegetur,
 vt quidam rati sunt Hermetimi Clazome-
 nij animam, corpus in somno relinquere
 solitam, & vagantem per mundum spa-
 tiari, vt scribit Tertull. d fit enim quedam
 mentis alienatio à corpore, & maior quam
 in somno. Talis ecclias Adami, cum ab
 eius latere Cheua formata est, cumque
 prophetauit, Hoc nunc os ex ossibus meis,
 & caro de carne mea, quapropter relinquet
 homo patrem suum, & marrem, & adhare-
 bit vxori suæ. Genes. cap. 2. d. vbi in versu
 21. quo Latini habent, immisitque domi-
 nus Deus soporem in Adam, Hebraei legunt,
 ita in hebreis: *וַיִּשְׁן יְהוָה אֱלֹהִים מִן*
רוּחַ יְהוָה עַל הָאָדָם וַיִּחַרְחַר אֱדָמָה

b Tomo
 priore libr.
 de somniis.

c lib. leg. al-
 legor.

d lib. de ani-
 ma tom.
 2. Plinius.
 & alii.

וַיִּשְׁן יְהוָה עַל הָאָדָם וַיִּחַרְחַר אֱדָמָה
 1 2 Sic

fic lege, vaiapelichoua tardemah gnal hadam vaiifcham, id est, & fecit cadere domiaus Deustardemah, siue plu:quam grammilium somnum, super Adam & dormiuit: תרדמתא tardemah, namque Hebraeis significat נה חזקה scenach hazakah, id est somnum vel soporem fortem, qui scilicet maior est quam נה שינא scenach. Sicuti, & scenach maior est quam תנומתא tenumah, id est, quam dormitatio. Cum hac tardemah vei ecit: si, Abraham didicit feminis & posterorum suorum peregrinationem, sciuitatem, liberationem, imperium & benedictiones. e Sic enim Hebraea lectio habet in beresciuh, parte quae inscribitur דן לך c. טו. versu 12. ויקח השמש לבוא ותדרמה על-אבריו: ceme scilabo, vetardemah, naphia gnal Abram, id est, & factum est cum recederet sol & tardemah siue ecstasis cecidit super Abram. In Iob etiam e alia tradita doctrina per tardemah, sic enim ibi scribitur דרוגבה וותקם אונו שמן מנחו בשעפוחם מונו: ונות לילה בנפול תרדמת עלי אנשיים legas veclai dabar vegunab, vatikam, ozeni scemetz menehu, bi gnipim mechezionoth laielah, binphol tardemah gnal onacocim, id est ad me verbum reuelatum est in modum furis: & recepit auris mea murmurab ea in cogi-

cogitationibus per visiones noctis, dum caderet tardemah super homines. Et melius apud eundem Iob loquitur hac de re Elihu. כו-באחרני ירבר אל ובשתים לא ע ישרדמת: בחלום חזיון לילה בנפול תרדמת עלי אנשים בתנומת עלי משכב: און וגלי און אנשים יבמוסרם וחתום: וליחסור אדם מעשה: ובעטתאמ lo iescuranah: bacholoma chefeon laielah beniphol tardemah gnal onascim bitumoth gnolei miscab: az igale oxen onascim vbemoscaram iathom: leasir Adam magna sce ve geua migebar iecasse. id est, quia semel loquitur Deus, & secundo non explanat idem in somnio, visio nocte dum incidit tardemah super homines in dormitationibus (siue leui & non profundo somno, hoc enim significat תנומתא) super stratum, tunc reuelabit siue aperiet aures virorum, & instruens eos confirmat, & veluti sigillo obfirmabit eos (illud enim significat ויתרום), vt auertat hominem ab opere & superbiam viri occultet: his addere possumus quae in contemplatione habentur & visionibus mentis, reuelationibus diuinis, quae ve ex incorporalibus mententantum comprehenduntur, in quibus quodammodo anima extra corpus rapitur, intentione scilicet mentis & diuino quodam

* Genes. ca. 35.

f c. 4. vet. 22.

g Iob. c. 33. ver. 14.

auxilio cleuata. Existimo namque in his, verum illud non esse quod philosophi aliqui dixerunt: scilicet nihil prius esse in intellectu quin antea fuerit in sensibus corporis, quod inde falsum apparet: & multa nobis dormientibus à Deo manifestantur quiescentibus sensibus & alligatis, ut ait Aristot. h & Cicero, i veluti visu, auditu, odoratu, gustu, tactu. Idque vel intrase-ratiocinante anima, & hinc (veluti ex charilibis cum lapide concussionem elicitur ignis) quædam colligente, atque reuelationibus instillatis extorsum, multa notat de futuris vel præteritis, quæ quidem sub sensum non cadunt, cum non sunt præsentia, neque ex coniecturis, & causis obiectus. consequi possint. quanquam & interdum ex his quædam insomnia oriuntur. Dicimus namque causam insomniae aliam esse extrinsecam, aliam intrinsecam: intrinsecam aliam naturalem aliam animalem. Naturalis autem illa est, quæ ex disposita materia humorum quatuor corporis, vel aliquo eorum prædominante, nascitur. Sicuti in corpore cui uest abundantia sanguinis & bilis flauæ, insomnia apparent ut plerumque rubei coloris, nuptiarum, vel sponsaliorum phantasmata. Dulces tibi videntur, rubei flatus & huiusmodi, quæ etiam variari possunt

h li. de som.
& vigil. &
lib. de diuinat. per somnium.
i 5. de finibus.

sunt propter diuersum colorem, & mixtionem diuersam illius non naturalis humoris biliosi: interdum enim bilis flaua, ut scribit & Galenus, tenui mista humiditate, colore pallidior, consistentia humidior, interdum ouorum vitellis similior, interdum colori porraceo, interdum colorem isatides referens: pro quorum mutatione & diuersæ exhalationum species phantasmata obsident & opprimunt. Sic etiam atra bili melancholia laborantes, quia fuliginis instar exhalat & transmittunt vapores in cerebrum, agitantur in somniis rerum fuscæ, & tenebris, phantasmatis horridis, ut sepulchris infirmorum cadaverum, timorum tristium, portentorum lugubrium, fetidorum & demoniorum falsis spectris. Et idem Galenus non tantum in pueris, sed etiam in ætate perfectis, terribiles fieri per somnos aut imaginationes, quando multi & vitiosi humores grauant & mordent ventriculum, præsertim ipsius os. Et qui pituita onerantur vel phlegmate, concipiunt ut plurimum insomnia aquea, ut pluuiam, fontes, mare, puteos, lacus, & quæ his continentur, vel in his versantur, ut naues, pisces, retia lauantes, & alluentes, & omnia quæ colorem pituitæ referunt, ut album, calcem,

l Tomo 3.
li. de arta
bile, & alt
bi.

l li. 3. aphor.
m. Hippo.
apho. 24.

caseum, lac, lixiuum, sputum, vrinam, & similia, & quæ his fiunt. Qui etiã sicca sunt naturæ & vacuo cerebro, leuia se agere existimant, vt volare, aues capere, & huiusmodi: Sicuti contra infanti & repleti humoribus crassis putant se nimio oneri imposito succumbere, vel vi vel debilitate opprimi: & si putridi humores, vt in febris putrida, omnia turbulenta, foetida, & immunda apparent. Et ea omnia causam trahunt naturalem exdiescrafi & regurgitatione humorum; non ex sensibus orta natura sua, sed humoribus, de quibus Deo iuuante latius dicemus, in medicis. Quæ medicos in morborum crisis & præfagis maximè considerare par est, vt scribit Plutar. m & Hippocrates, n & Galen. o. & Themistius p. Alia est insomniorum ratio animalis, quæ ex causis externis precedentibus sensibus attractis ortum habuit. In quiete namque impressa vigilado euoluit anima in sensibus interius, in quibus pars est efformata, ibique interdum euolutione facta quorundam obliuiscitur, errore aliquando alia pro aliis inculcat: sicuti si multum ante dormitionem disputatum auditumve fuerit de aliqua re, si visa res quadam serio & cum affectione hæc statim inter insomniase exhibent & offerunt vel

m li. de re
da bona
valet.

n li. de in
som. & lib.
de læguen.
som.

o Tomo. 3.
lib. 3. com-
mentar. in
lib. Hippo-
de morb.
vulgar. &
alibi.

p li. de in-
somo. 2. 2.

luti retractanda, & ex præcedenti sensuum apprehensione pendent, si falso se exhibent ^{vbi vix} dicunt Græci & vanum, & ex præcedentibus pendens insomnium, vt scribit Macrobius, q & Herophilus voluit hæc somnia à natura confingi, cum animus rerum sibi vitilium aut futurarum etiam formas effingit, vt & illa à casu, quæ confusa sunt, & imaginum occurfu procreata, tunc enim ea spectamus quæ desideramus, vt scribit Galenus, r vnde non immerito à theologis damnantur si turpia & illecebrosa sint, vtpotè quia iam cogitatio turpis, & assensus animæ vititus qui præcesserit & dederit causam phantasmati, & quadam delectatione applaudente. s vnde & Christus circuncidit à Christiano cogitationes prauas, impudicos aspectus, & similia, ex quibus improbantur ^{vbi vix} vel pollutiones nocturnæ, quibus mederi scribit Nimpheæ primæ radices potionem Dioscorides, & Galenus. v Causa porro extrinseca omnino est quæ non ducitur ex obiecto ad intellectionem per sensus alia, sed aliunde: ea autè rursus duplex potest esse, corporalis vel spiritualis. Corporalis, vt plerumque est corpus celeste, ad mensuram namque corporum caelestium & humorum mensuram conueniunt, vel nimio calore vestigare, vel vili

q lib. 1. in
som. Scip.
c. 3.

r Tomo 8.
lib. de hist.
philos.

s canon. nō
est pecca-
rum 6. dist.
in 1. parte
decre. Bo-
nifa.

t lib. 3. c.
148.
v lib. 8. de
natur. fa-
cul.

cōstitutione. Et hæc causa potest esse apud Arist. x cur nonnulli ad columnas Herculis, vel ad Boristhenem futura præfagiunt: forsân quia ibi aër melior, & expeditiores à solitudinibus homines & ingeniosiores, vel quod ob situm cæli organa subtiliora habeant, vel quadam occulta intelligentia forsân gubernantur. Si credi quidem hac in parte debeat Aristoteli, vt contrà Ammianon Marcell. y apud Athlanticos somnia nus videri ait. Sunt & diuersa somnia, pro temporum anni qualitibus, cum vt in Aphorismis Hippocratis, & apud Galenum in eius commentariis, humores diuersi vi-geant, & concitentur hinc passiones & affectus varij, concurruntque in his externa cū internis, ad somnia procreanda. Nam sola externa sufficere non puto ad dormientibus mouenda simulachra cum errore Lucretij, qui ait, z

z li. 4. de
re. na. vcr.
34.

-quæ rerum simulachra vocamus,
Quæ quasi membrana summo de corpore rerum
Direptæ volitant, vltro citroque per auras.
Atque eadem nobis vigilantibus obuia, mentes
Terrificant, atque in somnis eam sepe figuras
Coniuntur nostras simulachræque luce carentum,
Quæ nos horridè languentes sepe sopore
terrunt, &c.

Sicut & paulò post errat, dum ait:
Dico igitur rerum effigies, cœnæque figuras

Mittit

Mittit à rebus summo de cortice earum,
Quæ quasi membrana vel cortex nominanda est,
Quod speciem ac formam similem gerit imago
Cuiuscumque luet de corpore sua vagari.

Duplex certè error, vnus quod decortici putet res, quasi ex omni parte simul & semel res corrumpantur, quod falsum natura ostendit. Et secudus quasi simulachrum decorticarum & corporeum, per cōsequens quiescentibus in somno sensibus possit ingredi mentem nullo medio. Et fuisse illam Democriti sententiam, quæ & Lucretij sicut Peripatericorum, vt motionibus quibusdam tribuerent somniorū causam scribit Themistius. a Potest tamen etiam extrinseca causa dari ab aliis corporibus aliquo modo nobis dormientibus sensibus nostris insinuatis, vt si quis nimis fragulis in lecto oppressus; æstuans & sidore debilitatus, putet se ab aliis vel domo vel hominibus opprimi: & si modicus tumultus interscipiens somnum dormientis, fulgura, tonitrua persuadet, & ita de similibus. Negotiatur namq; ex modico mens in sese tunc collecta: ex lapide montem, ex serinio domum componens, diuidens, & multiplicans. Nō secus ac vigilando aliquo, ex parte nobis cognito, mens coniecturis, rationationibus & infinitis additamentis rem
concluit

a libello de
insom. c. 7.

evoluit & murat priusquam quiescat. Spiritalis autem triplex constitui potest in somniorum externa causa, Deus, angelus, dæmon. Deus namque per somnium multa reuelat nobis, & ex eo multa discimus, cum is sit omniscius, & omnium humanarum actuum etiam prouidus, & sapientissimus dispensator. potest autem sine medio exterioris sensus reuelare & imprimere. Nam & D. Dionysius Areopag. b Inter caetera quæ annotat ad suscipiendam scientiã ex diuina & infinita sapientia Dei (quam vocat ob incomprehensibilem claritatem, diuinam cabginem, eò quod ad illius intuitum, vt oculi acies ad solis radios, sic ingenij humani acies in illius admiratione absorbeatur) illud necessarium ducit, vt ab animis nostris omnia humana, sensualia & intellectualia abdicentur, si ad illius caliginis agitionem peruenire velimus, veluti & Moyses in montem caligitis ascensus, vt cum Deo loqueretur, se ab omni populo unò & senioribus & sacerdotibus secreta. cluber & Plato & Pythagoras vt veritatem simplicissimam consequamur, multitudinem salentis exterioris & distrahentis populi, fugerent multò magis multitudinem interioris populi quæ magis distrahit. his signis canes lugendam multitudi-

b li. de my-
th. Theolo.
ca.

c Exod. ca.
24. d.

nem primò affectuum, secundò sensuum, tercio imaginationum, quartò opinionum inde pendentium, vt scribit Proclus. d. Et Plato e, ita ratiocinatur. Tunc animus, inquit, non cum veritatem cum corpore & sensibus attingit, quia tunc facile decipitur à corpore, sed quando cum horù nihil perturbat, nec auditus nec visus, nec dolor, nec voluptas: sed quammaximè seipsum in se recipiens, deserit corpus, neque quicquam quoad fieri potest, cum illo communicans, neque attingens ipsum quod verè est, affectat. Et ita intelligenda opinio multorum qui aliquid diuinitatis in somno esse dicebant, & ideo visa in eo occurrere prænuincia futurorum, vt scribit Themistius f. Nam tum maxime filij Dei sumus potestate nobis data, cum affectiones proprias exquiras, vt scribit Thalassius monachus g. Et Deus h, Si quis vult post me venire, abneget semetipsum. Tunc enim quiescunt passionès, quæ ex philautia oriuntur, quod somnus aliqua parte nempe sensuum, imitatur. Porro quia corpus in somno non distrahitur in obiectis per sensus, sed quiescit, nec in rebus mortalibus occupatur anima, sicut sit in Deum prona. Tunc Deus eo tempore secretorum multorù ei reuelat arcana: videtur enim somnus esse

d lib. dea-
ni. & dæm.
e lib. 29. in
phædone
vel de ani-
ma.

f lib. de di-
uinat. per
som. cap. 1.
& li. de cha-
rita. heca-
ront. 2.
h t. nec c. 9.
c. ver. 23.

vi.

viuendi, & non viuendi interliminium, vt non verè viuere, nec verè mori qui dormit videatur, vt scribit Aristot. i. Et antiqui somnum vocarunt fratrem mortis, vt etiam Hesiodus k.

lib. 5. de gener. animal. cap. 1. k. In Theologo versio. 1406.

ἢ Ἀδελφὸν μὲν τὰ χερσὶ καὶ σίγῃ τὸν ἀδελφόν, &c. Illa vero, inquit, in manibus somnum fratrem mortis, &c.

l. Illad. 14. versu. 231.

Et Homerus l ait Iunonem ex Olympo descendisse, & peruenisse ad Lemnum ciuitatem,

ὣν ὕπνῳ ξέρβλητῳ κασιγνήτῳ θανάτῳ.

Vbi obuiavit somno fratri mortis.

in trag. Hercul. furentis act. 4. ia sine Chorus versu. 16. Eliadū li. prio. vel lib. 5. ope. l. In Laco. n. lib. 3. p. 1. Tuscū. q. tomo. 1. homil. de Dauid & Saule.

Et Seneca m vocat, somnum fratrem durtum languidum mortis, veris miscentem falsam, futuri certum, & eundem pessimum authenticum. Et cogentem linguam discere mortem. Et Pausanias, n veteres vnica nutrice noctis pinxisse scribunt mortem & somnum, idque tāquam fratres: quod idem alibi repetit. o Et Virgil. describens vestibulū inferni, in quē descendit Aeneas. Ibi, inquit, & Terribiles vīsi formæ lachrimę, latōrque, Tum consanguineus lachi sopor, &c.

Cicero etiam imaginem mortis somnum dixit. p Nec id solum reū philosophi Ethnici, sed & Christiani, vt etiam D. Christoff.

nihil

nihil aliud esse somnum definiert, quā mortem temporariam, & vnius diei interitum. Et rursum, r imaginem mortis & con summationis dixit. Et Christus etiam dormitionis nomen ad mortem transtulit. s Et in scripturis sacris sapius dormitio pro morte ponitur. t Et ideo locus, vbi mortui sepeliuntur, dicitur cæmeterium, quasi dormitorium: eo enim nomine Cretenses vocabant domum, vbi conuix hospites dormire solent, vt scribit Athenæ. v quia in vtrisque quiescit sensoria facultas, vt & apud iuricons. & dormientis presentia pro nihilo reputetur, vt ait Vlpia. x Præsentia tutoris dormientis ad authoritatis præstationem nihil prodest, & apud Paulum, Adeprio possessionis nulla censetur eius, qui dormiendo naturaliter tangit. y Quò fit vt anima in somno quodammodo ab opere sensorio, (non dico vitali, quia & dormiente corpore perpetuò vitai spiritu fouetur, teste pulsu, & micatione arteriarum) ferians, liberius rerum contemplationi vacet, & disponitur ad radios diuinitatis recipiendos, purior enim in corporis quiete est anima, lenior subtiliorque, & tunc sublimia videt ac expedita est, vt scribit D. Christi

r tomo 3. in ca. 11. apostol. homil. 26. s Math. c. 9. c. Marci c. 5. d. Ioh. 11 b. t 2. Regum 7. b. 3. Reg. 2. c. & 11. g. & 14. c. & 15. a. Et 4. Reg. 24. a. Iob. 7. d. 12. d. 14. b. Et alis multis in locis. v li. 4. dipnosoph. c. 5. x in l. 1. §. sua. de author. toto. li. 26. Pand. tit. 8. y in l. 1. §. adipici. mur de acqui. posses. lib. 4. c. 7. titul. 2. & in l. una. quam tit. 3. z homil.

in vncapod. 3. §. si se. uis de vscu. eod. lib. 41. r.

hom. 26. fofit. 2 Sic. Strato cogitationem aliam quam
in ca. 12. a-
dam naturam inſomnis habere dixit: tunc
etu apoſt.
a to mo. 8.
lib. de hiſt. magis etiam cognoſcere, vt ſcribit Galen.
philo.

Nec ſuperfluum erit his Porphyrij verba
ſcribere, ex libro τῶν πρὸς τὰ νοητὰ ἀφ' οὗ
numero 23. πρὶ τῶ πικρῶν ὄντων καὶ μὴ εἶναι
ὡσθ' ἂν λέγεται: διηράται δὲ ἀνοησία καὶ πῆ-
νοήσια, ὅτι πρὸς τὴν τῶ καὶ νοητῶν, ἀλλὰ μὴ ἔχει
ἴδιον πολλα λέγεται: ἀλλὰ δὲ τῶ καὶ νοητῶν,
ἡρώσις ἡγεῖται ἀλλοφύη: τῶ γὰρ ὁμοίω τὸ ὁμοί-
ον ἴδιον, ὅτι πᾶσα ἡρώσις, ὅ γινώσκῃ, ὁ μόνος
id eſt, quod ſuprà mentem eſt, per intelli-
gentiam multa quidem dicuntur. confide-
rantur autem, ſine intelligentia, meliori in-
telligentia, ſicuti in dormiente. multa namq[ue]
per vigiliam dicuntur, ſed eorum per ſom-
num intelligentia, & compræhenſio. Simile

b epist. quã
ſcribit ad
Philoſtra-
monem de
inſomnio
ſuo, de De-
moſtrati cu-
ratione.
c episto. 2.
a l Dionyſi.
d lib. 2. de
vita Apol-
lo. c. 14.

namque ſimili cognoſci ſolet: quoniam o-
mnis cognitio, aſſimilatio quædam eſt rei
cognitæ. Hippocra. etiam, b Quæ, inquit,
ſomniata vera eſſe credo. & ſunt: etenim
ſomnia non cognoſco quæ præſertim orde-
nem ſeruant. Et quantò eſt purior ab illece-
bris & ſordibus & cibis, tantò ad id alacrior
eſt. Sic melius anima, quæ per ſe ad diui-
nandum prompta eſt; puriorum & ſaniorum
hominum, certius præuidet, vt ſcribit Plato.
Cum enim, vt ſcribit Philoſtratus, d vin-

optimi dormitum acceſſerint, anima pura
& quieta, ſomnium capiunt, neque pro-
ſperis ſucceſſibus elati, nec aduerſitatibus
viliſ oppreſſi ſine perturbatione, per ſom-
nia vaticinationem, quæ apud homines
diuiſiſſima exiſtimatur, multò facilius con-
ſpiciunt, anima vino non ſuffocata. ſed pu-
ra mundæque omnia quæ viderit; colligit
facilius, & diſcernit. Quapropter ſomnio-
rum interpretes, quos onoropolos appel-
lant poëtæ, de nulla vnquam viſione antea
conſultatoribus reſpondebant, quàm viſio-
nis horam ſciſcitari eſſent. Nam ſi matuti-
no tempore ſomnium apparuiſſet, tunc de
illo aliquid coniectari ſe poſſe arbitraban-
tur, quia tunc vaticinari rectè poſſet ani-
ma cum eſſet vino cibòque liberata. Sin ve-
rò primo ſomno aut media etiam nocte, cū
adhuc vino ſuffocata eſt, demerſaque ani-
ma, ſomnium dicerent apparuiſſe, ſapienter
quicquid dicere renebant. Sic ferunt
Amphiaræum cōſultum, oracula reddidiſſe
in Attica terra, nempe per ſomnia, iuſſis ſa-
cerdotibus qui oracula ſuſciperent, inte-
gra non diem à cibo, à vino autem triduo ab-
ſtinere, vt pura expurgatave anima oſten-
ſorum rationes melius cognoſcere poſſent.
abſtinebant & eius rei gratia Pythagorei à
certis cibis & leguminibus, cumq[ue] hiſ ſitū
m decu

de R. de anti-
ma Tomo
2.

g li. 3. de oc-
cul. casofo.
quam ipse
falsis inscri-
bit Philof.
c. 52.

g li. de my-
ster. Agy-
ptio contra
Porphyriū
h homilia
25. in Mat.
ex c. 7.

Mar. romo
2.

g c. 7. Mar.
1. Corint.
c. 12.

1. Mar. 9. 5.

decubitus obseruabant, ne resupini vel
dextrum latus iecur comprimerent, vel sta-
tio sensuum fluitaret: adhibita temporis
tiam verni expectatione, vt scribit Terra-
lia. Hinc ad superstitionem nimiam trad-
cti, putantes iis & similibus allicere ad-
numen, quibus etiam alia vana, dicam
impia, & demonum arte adiuucta sunt, ad
somnia vt mentiuntur propheticum se-
sciendum, nempe sufficit, inunctione
temporum, annuli, caelestes imagines, vt
melius idola, chartæ consecratae, & alia quæ
vanissimus ille Agrippa persuadet. f Cum
tamen Iamblicus g probauerit nõ animam
sed diuinitatem ipsam, causam diuinorum
operum. Et nos etiam Christiani dicimus
prophetiam donum esse Dei, non ex an-
titis nostris, & interdum non tam ad pro-
phetantis vtilitatem, vel propter bene ad-
ab eo vitam datum, quantum ad aliorum
commodum & doctrinam, vt & docet plu-
ribus D. Chrysost. h Multis namque dicit
Deus, non noui vos, etsi in eius nomine
prophetauerunt, si cum prophetia boni
operibus non abundauerint. Et D. Paulus
nihil esse scientiam, prophetiam vel fidem
sine charitate & bonis operibus docet. Et
Iudas I apostolus & propheta & rerum al-
tissimarum scius perijt. Prophetauit & Ba-
laam

laam, à fide & probitate vitæ prorsus alie-
nus, ad ædificationem & vtilitatem creditu-
rorum. m Et talis Pharaos, qui in somniis ta-
men futurorum præcognitionem à Deo
accepit. n Et iniquissimus Nabuchodonosor,
cui etiam, quæ in nouissimo erant futu-
ra, Deus reuelauit. o Et Abimelech rex
Gerare nouit per somnium diuinū, Saram
uxorem esse Abræ. p Atque etiam Aristo-
teles q, non ex persona insomnia recipien-
tium, somnia diuina esse colligi debere per-
rat quia, inquit, & bonis & malis interdum
apparent. Sicut enim Deus facit oriri solem
suum super iustos, & iniustos, sic & res in-
terdum impiis declarat saepe ad illorum
emendationem, illos territans vel castigans
vt dictum est diuiti, qui horrea multa in-
pleuerat, quæ ve opiparè viuere statuerat in
posterum. Hac nocte repetetur anima à te,
& quæ parasti cuius erunt? Sic facinorosis
seruis Pharaonis, reuelatum est in somniis
in carcere, mortis & absolutionis à vinculis
dies, si interprete Iosepho. r Et scribit
Homerus s *ἦναι γὰρ τὸ ὄνειρον ἐκ τοῦ θεοῦ*, Et som-
nium ex Deo, vel (vt ipse ait) ex Ioue est.
Quod & refert grauis vir Plinius Secundus, t
dum scribit Suetonio Tranquillo, qui se
perterritum dicebat fuisse antea somnio. Et
nec in parte videtur mihi lapsus à veritate

m num. 24.
n Gen. 40.

o Daniel. 1.

p Gen. c. 10.
q a. ver. 3.
r lib. de di-
uinat. per
soin.

r Gen. 40. c.
s illiade 1.
t lib. 1. c. epi-
stol.

Themistius peripateticus, qui in paraphr.
 v. c. 1. & ca. si de diuinatione per somnium v. existima-
 5. uit, somnia non inmitti à Deo, ductus cu-
 ratione, quam efficaciam explorata dicitur
 quod per absurdum est,figurationes futu-
 rarum rerum per somnia, non optimis
 sapientibus, sed sine vlla lege ac fere pessimis
 quibusque ac abiectissimis hominibus, e-
 uenire: Quasi verò Deus, quia bonus est
 & vtens suis pro libito creaturis, hinc in-
 dignitatis aliquam labem suscipiat. Certe
 non ideo is impurus. Nam & asinam Be-
 laami loqui fecit, & superiora exempla do-
 cent Deum vti impiis propter illorum con-
 uersionem, vel aliorum vilitatem. Cuius
 & dæmonibus veluti carnificibus, vel ad
 probationem constantiæ honorum, vtatur.
 Sed non ita, vt Themistius censet, D. Gre-
 gor. Papa, x qui cum enumerat sex spe-
 cies somniorum, Aliquando, inquit, som-
 nia ex ventris plenitudine vel inanitate
 aliquando illusionem, aliquando verò & il-
 lusione & cogitatione simul, aliquando
 reuelatione, aliquando cogitatione & re-
 uelatione simul. Duo prima experimemo
 nouimus. De hostis illusionem & ea que
 de sunt nascuntur, non sunt obseruanda.
 y c. 34. admonet Ecclesiastes, y Multos errare fe-
 cerunt somnia, & illusiones variaz. Etenim

Leuitic. 2 Non augurabimini, nec obserua-
 bitis somnia. De reuelatione in somniis
 Ioseph habetur Matthæi 2. De somniis ex
 cogitatione & reuelatione apud Daniele
 c. 2. ad Nabuchodonosor dixit Daniel, Tu
 rex cogitare cepisti in stratu tuo, quid es-
 set futurum posthæc, & qui reuelat myste-
 ria (audiat Themistius) ostendit tibi, quæ
 ventura sunt. Tractat & de his D. Gregor.
 Nyssenus. a Sed quid plura? & somnia im-
 mittuntur quam plurima & vera à diabo-
 lo, & plura oracula permittit Deus inter
 Ethnicos idololatrias edi, & aliquando vera.
 Atque Phitonissa ex Samuele suscitato, Sau-
 li mortem prædixit. b Et Phitonissa tem-
 pore D. Pauli ventriloqua: & angelus Sa-
 thanæ sæpe, vt ait D. Paulus, se transfigu-
 rat in angelum lucis. c Et cum sit substantia
 incorporalis, non dubium est quin nobis
 dormientibus possit commouere humores,
 & passiones, & simulachra phantasia antea
 compræhensa, & retenta, cum illi obediat
 materia corporalis quoad motum localem,
 ex quibus formari possunt diuersa infom-
 nia, quibusque concitabitur dormiens ad
 diuersas concupiscentias, veluti ad timorẽ
 vel vindictam: cui rei illud maximum alexi-
 pharmacum noui, Dei opem ante decubi-
 tum implorare, & se totum Dei custodiae

c. 19.

a Ibr. r. de
crea. hom.
c. 14.b r. Reg. c.
28. c.c 2. Collof.
cap. 13. ca.

& precibus cælitum, & tutela angelorum bonorum, commendare. Scriptum namque d Psal. 90. est d, qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur. &c. Non timebis tunc à timore nocturno, à sagitta volante in die, à negotio vel re ambulante in tenebris &c. Super aspidem basiliscum ambulabis, conculcabis leonem & draconem. Quæ certè verba, & totus ipse Psalmus: noctu ante somnum præcaturus cum pia & dominica oratione, Pater noster, & salutationis virginis Mariæ, tantam habet aduersus potestates tenebrarum auctoritatem, vt mens à peccatis libera, his pro amuleto vtens, longè Sathanæ altuta noctis molimina exterminet, & à nobis longius amandet. Cæterum quia ea quæ ad causas insomniorum extraneas, & incorporales pertinent, multa & vera & falsa concurrere possunt, & quia nos scientiam eodem modo aliquorum absque sensuum ministerio haberi posse dicimus, docere nos oportet, quæ sunt illa ex quibus discere vera possumus, & quæ sunt reiicienda, & quomodo distinguantur dæmoniaca à diuinis reuelationibus. Sed imprimis nosse necessarium, somniorum alia esse omnino falsa, alia omnino vera, alia ex his mixta. Et hæc est nostra diuisio. Omnino falsa sunt vana illa

illa spectra, & à Dæmone subministræ illusiones quæ turbati animi, quæ desiderantis, vt illius mycilli, qui aurum somnians, verè se aurum possidere arbitrabatur apud Lucianum in dialogo de somnio. Aliæque huiusmodi sunt *ætopia*. Quæ omnino vera sunt, ea reuelationes secretorū, & Dei admonitiones puræ. Mixta autem quæ cum inuolutionibus quibusdam habent veritatis imaginem, in quibus errari quidem in aliquibus potest, potissimum in determinationibus particularibus euentuum in vniuersum demonstrationem, vt D. Antonius visionem veram de futura proxima ecclesiastica Arriana persecutione, malè mundi ruinam futuram prænuntiare putabant, vt est apud Nicéphorum Cali. e Temporis enim non certitudinis euentus fuit, error. a lib. 10. c. 43. vera tamen apud optimos coniectores. Et si antiqui duo tantum somniorum genera ponant, & duas portas eorum, vnam corneam qua vera immittuntur: alteram eburneam qua falsa, vt est apud Homerum, f odissea. 2. Lucianum h apud cômētatores Homeris, Virgilium k, Macrobiū l. Est autem in antiquorum lectione, à vanis somniorum observationibus abstinendum, de quibus Artemidorus Græce 5. libros scripsit, & cap. 5.

m lib. 27.
cap. 14.

Syneſius epiſcopus; Dicimus igitur has re-
gulas hac de re retinendas. Prima, ſomni
ex cauſa animali & præcedentibus cogita-
tionibus vel ſenſibus perceptis, eſſe vana
nam mens humana quod optat, dum vige-
lat ſperans, per ſomnum cernit idipſum, vi-
dendūſque Cælius Rhodiginus in hac de
re. Secunda, quæ per humorum dominatio-
nem ſuſcitantur, vtilia ſunt præcognitioni
cræſis vel diſcræſis humanæ naturæ, & pe-
riſſimum obſeruanda à medicis. Tertia, ſi-
mnia, quæ animæ apparent, providentiam
vel cautionem, vel præcognitionem ratio-
ni conſentanea, ſuperſtitione procurata
nec Dei religioni aduerſantia obſeruanda
ſunt. nihil enim prohibet quin anima quæ
nobis vigilantibus quædam, etiam nunquã
nobis audita, vel nunquam intellecta, vno
impetu intelligit, eadem liberior ab actio-
nibus corporis, noua etiam dormientibus
non poſſit intelligere: nunquam enim ani-
ma noſtra quieſcit, quin in ſeiſa non mo-
ueatur, agat, conſideret, & meditetur, ſiue
corpus quieſcat, ſiue vigilet. Et hac in parte
laudo maximè victus honeſtatem & paci-
tatem, cum animalis homo non ſentiat ea
quæ ſunt ſpiritus, cumque tetra & putida
exhalationes, ex copioſa ſupra modum ci-
borum ingeſtione, cerebrum petentes il-

lud

lud offendere, & organa mentis obtunde-
re poſſint: in quibus probandis multus Por-
phyrius, alioquin impius libris quatuor de
abſtinentia animatorum. Laudo hic maxi-
mè ieiuniū, & eò amplius, quò religioſius,
& mens in Dei laudem & gloriam dirigitur.
decreſcentibus enim viribus corporis ve-
luti carcere animi & hoſte debilitato, forti-
ori armatur virtute anima. Sicut contra,
quandò corpus pingue, & cutis bene cu-
rata, tantò amplius langueſcit & profun-
diori carcere maceratur anima. Eo modo
Daniel & ſocij, diſciplinæ cæleſtis auidi, iei-
unabant, nec tamen ea ſuperſtitione, qua
Pythagorei: hi enim leguminibus nutrie-
bantur, regio apparatu reſuſato. n. Et Da-
niel etiam vt intellectum rerum altiſſima-
rum à Deo impetraret, trium hebdomada-
rum ſpatio ieiunauit, abſtinens quidem o-
mniò à pane, carne, & vino, ſed non ea ra-
tione qua impij Pythagorici abſtinebant à
carnibus, ſua metemplychoſi vel metamo-
rtoſi inhærentes, nec ea ratione qua hæ-
retici aliqui abſtinent: ſed ea tantum cauſa,
qua & nunc ſancta mater eccleſia, catholi-
ca orthodoxa vbique & ſemper indixit iei-
unia, vt maceratione carnis ſpiritus in-
Deum eſſet agilitior, & ad contemplandum
leuior. Docet id Angelus qui myſteria re-
uelauit

n Dan. i. b.
verſi. 12.
o vt legi-
tur Dan. c.
10.

m s uelauit

uelavit Danieli, p̄dum ille dixit, nolime-
tuere Daniel, quia & ex die primo, quo po-
suisti cor tuum ad intelligendum, vt te an-
geres in conspectu domini Dei tui, exau-
dita sunt verba tua, & ego veni propter ser-
mones tuos. Neque miram etiam esse de-
bet, si ob ieiunium sanctum, in quo ieiunat
anima & corpus, dum & à vitis & delictis
vnà & à cibis quis abstinet, Deus tum vigi-
lantibus, tum dormientibus per visiones
multa reuelat, si animam erudiat facilius;
facilius inquam, non ratione docentis, nam
is est semper omnipotens & æqualem ha-
bet potestatem, sed facilius ratione no-
stri, ratione in quâ subiecti, cum nos ipso-
probè disponimus ad Dei beneficium sus-
cipiendum. Neminem enim ille via ordi-
naria cogit, qui liberum electionis & pe-
tendi & obtinendi dedit arbitrium. Nam si
quis indiget sapientia, postulandi datur li-
bertas à domino, qui dat omnibus affluen-

æ Iaco. 1. ter, teste diuo Iacobo æ.

Postulet autem, nihil in fide dubitans
Postulet & pure, quia.

g lib. 1. e-
pist. 2.

r Ouidia-
na episto.

s Sap. a.

vers. 3. 4. 3.

5.

Casti placeat superis. pura cum veste veniat.
Et manibus parvis sumite fontis aquam.

Vt scribit Tib. 7. & vt Dido, r

Non bene cælestes impia dextra colit.

Et Salomô: s Peruersæ cogitationes sepa-
rant à

rant à Deo, in maleuolâ animam non in-
troibit sapientia, nec habitabit in corpore
subdito peccatis. Et spiri⁹ sanctus effugiet
fictum, & auferet se à cogitationibus. Ie-
iunium autem hoc & animam purgat, vel
ad meliora iuncta oratione mirum in mo-
dum disponit, & vt scopis mundatam do-
mum Deo exhibet: nec mirum, iterum
dico, vt qui aures habet audiat, si hoc ie-
iunio facile reparatur intellectus ab igno-
rantia, contrario veluti antidoto peccati,
protoparentum, qui in ignorantiam per-
esum veritæ arboris, inciderunt: & quia in
esca præcipiti fuit mortis sententia, ita &
facile tempore ieiunij veri, per paruam &
temporalem mortis imaginem per somnū,
Deus vt plerumque nos instrui curat. Et
ieiunium extra somnum, cum oratione
impetrat à Deo, vt nocturnis & quietis vi-
sionibus sæpius quis illuminetur vt non tã
somnia causam, quantum Dei placitam in
ieiunio annotes voluntatem, vel puritatis
mentis dilectionem. Quod si mens sine
ieiunio talis sit, qualis per ieiunium reddi
curatur, nempe pura & virilis (quæ enim
voluptatibus vacat mulierosa est) non ie-
iunij medium Deus exigit, cum finis, qui
ex ieiunij medio oritur, iam adsit. Ad eum
modum pura illa & à Deo pro thesauri in-
fuiti

finiti & matris custodia electa, beati Iosephi anima accepit scientiam à Deo per angelum in somniis dum dictum illi, Iosephi fili David noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum est de spiritu sancto est, & cætera quæ sequuntur. Sic edoctus in somniis v fugere Herodem, & de reditu. Et pari modo beata illa tres animæ Magorum orientalium, adoratione veri Christi Dei & hominis facta, repletæ intuitu veri Dei diuinitatis radiis, responso in somniis eruditæ vt aliud iter pro reditu eligerent. Sunt his alia exempla sacre scripturæ similia, quæ quisque facile delibare potest. Quarta autem somniorum regula hæc, somnia diuina, quæ à Deo per se vel per angelos bonos immissa sunt, digna obseruatione esse; imo & omnino sequenda. Et ne in lumine quis hæreat, repetat oportet ex proximè citatis in principio capituli locis sacre scripturæ, à Deo immissa quoque infomnia, siue visiones placuerit appellare. Quibus addi potest testimonium Dei, & audire sermones meos, dicit dominus, si quis fuerit inter vos propheta domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. Quod & docet Philo Iudæus, y & Herophilus partim à Deo summitti somnia dicit, quæ necessario

x numero. capit. 12. b. ver. 6.
y Tomo 2. lib. 9. quod à Deo mittantur somnia.

contin

contingere iudicat, vt scribit Galenus, z & Hippocrates; quæ, inquit, somnia diuina sunt, quidque boni, vel mali vel vrbibus vel priuatis eueniurum significant, & lib. de in fernè nunquam errant.

Docet & in somniis & per visiones Sathan vt dictum est; etiam vera aliquando, sed plerumque falsissima, & quandoque se transfigurant in angelum lucis, vt scribit D. Paulus. Et Iamblicus 2, & Proclus 3 vera insinuare potest quæ iam gesta sunt, ignota tamen nobis, item longinqua & existentia, item futura, quæ tamen ad causas certas naturales consequentem necessario habent effectum, non quæ extra causas naturales sunt, id enim solius Dei est: eo modo, & mortes principum & aliorum interdum prænuntiant dæmones, quod in rebus naturalibus propter diurnam vitæ experientiam exercitati, ex certis adeo in mortuorum corporibus signis, etiam hominibus in re medica peritis cognitis, id coniectare possunt; nec alia ratione tempestatæ prædicunt, quàm & coniectores rustici, quique similia experti & astrologi: interdum etiam rerum naturas miscere periti, quadam à se dicta ipsi conficiunt & formant, quamuis noua creare datum illis non fuerit, illo solo ex non ente & nihilo ad effectum pro-

z Tomo 2. lib. de historia Philo. 1. lib. de in somniis.

2 de myster. Aegyptio.
3 lib. de anima & demone.

se producere, Deo concesso. prævalent enim acuitate ingenij, malitia exquisita ad fraudes, & promptissima ad comprehendendum facilitate. Unde & *Augustinus* quasi scij vel scientes, dicti sunt: plerumque etiam illorum oracula astute falsa edita, vel in vtriusque partem ambigua, dum supra illa prædicta consuluntur, nam præscijs solus rerum ac cordium, verus & solus Deus: demones verò quæ præmonstrare putantur, versute indagantes prædicunt, vt scribit *Athanaf.* a Et nos forsitan alibi plura dicemus, de angelis cacodæmonibus agentes. Porro isti cacodæmones quia spiritus, nobis dormientibus, animæ se insinuant & phantasmata concitant, non secus ac vigilantibus, iniquissimas rerum cogitationes suggerunt, & ansas malorum præbent. cum enim perpetuum bellum inter semet mulieris, Christianos nempe, & semen serpentis, nempe dæmonum cateruas, indictum sit, infatigabili dolo semper potestas illa tenebrarum nos adoritur, vigilantes & dormientes hostis ille vigil circuit & obseruat, si quo modo nos imparatos à Deo seiungere possit, idque multis artibus, multis phantasmatibus, occasionibusve singulis abreptis, tentat, & perniciem nostram molitur, & quia in Deum nihil potest, insidiatur il-

lius

lius imagini, homini scilicet veluti & pardalis fera, quæ, quia odit homines, exhibitam sibi hominis imaginem maximo furore discerpit, ac laniat, vt annotauit *D. Basilus magnus b.* Quò fit vt oracula vel insomniæ & visiones istorum doloformum artificum, semper nobis suspecta sint, etsi quandam boni in fronte vel veri præ se ferre videantur. Latet enim virus semper illorum in cauda, & in rerum exitu, non minus ac in posterioribus partibus scorpionum. Quin & ob istorum insignem fraudem & subdolum animum, etiam quæ bona somnia aliunde immittuntur, nobis suspecta sunt: nunquam enim debilis hostis aperto Marte fortiolem se aggreditur, sed insidiis atque fucatis telis, & cibus sæpe melle conditis, & palato modo quodam obliuio diuinitatis simulachro, gratis venenis, pro cuiusque professione astute insillatis. Sic enim & asoletiis, qui cultu diuino maxime pollent prophetiæ nomine tanquàm illis applausurus, se insinuare. Hac arte *Philumenem*, & *priscam Helenam*, pseudo prophetas hæreticorum adortus, & magicis prestigijs *Simonem Sammaritem*, vt scribit *Irenæus c*, *Abdias Babilonicus d*, *D. Clemes*, *Augustinus*, & alij. Sic & decepit *Carpo-cruistas* & *Gnosticos*, qui vt in suam sententiam

b Sermone
in aliquot
scripturæ
locos.

c lib. 1. ad
uer. hæret.
cap. 20.
d 1. hñlo.
apost.

a lib. de di
uer. quæst.
quæst. 27.

tentiam, quam diuinam putabant, alios pel-
 licerent, scholas magiæ introduxerunt, &
 allefioribus dæmonibus utebantur ad ani-
 mos in errorem fascinationibus aduocan-
 dos, vt notat Epiphanius e. Fuerunt & ab
 his alij studiis impijs decepti, alij opi-
 nione suæ sanctitatis nimium sibi placentes
 per superbiam, ab illis expugnati, alij
 etiam pij homines, boni prætextu, à fraudu-
 lentis illis nequissimis spiritibus decepti.
 Cauent enim illi omni studio, ne quod sint
 videantur, neque prius cognoscantur quam
 deceperint, semper alio habitu quam sint
 verè, sese insinuantes. Vnde D. Bernardus f
 dæmonium meridianum, de quo apud Da-
 uidem g, existimat dictum genus spirituum
 obstinatissimum & perditissimum, quod
 quia tenebrosum torum, & noctis æternæ
 caligine est functuratum, ad decipiendum
 cautè se sub luce insinuat, & in meridie ne
 quis sit detegatur, operatur. Quocirca D.
 Ioannes h nos admonet, Charissimi, nolite
 omni spiritui credere, sed probate spiritus
 si ex Deo sint: quoniam multi pseudo-
 prophetæ exierunt in mūdum. Et sacra scri-
 ptura, quamuis somnia plura diuina cele-
 bret patriarcharum & prophetarum, quia
 tamen hinc sequuntur, vt plerunque abu-
 sus, superstitio, & innumerè errores ob-

VANAS

vanas hominum, leues & à dæmonibus fa-
 scinatas mentes, somniorum obseruatione
 vetat, potissimum Christianis & pijs homi-
 nibus. Sic enim canit Deus in Leuit. i. Non
 augurabimini, non obseruabitis somnia.
 Non enim omnibus data est discretio spi-
 rituum, neque omnes exercitatum habent
 in discernendis malis intellectum. Et sic Sa-
 lomon considerauit, k

h Eccle. 6.

- 1 Vana spes & mendaciū viro insensa-
 to, & somnia extollūt imprudentes. 34.2.
- 2 Quasi qui apprehendit vmbra, &
 persequitur ventum, sic & qui at-
 tendit ad visa mendacia.
- 3 Secundum hoc visio somniorū: ante
 faciē hominis similitudo alterius
 hominis.
- 4 Ab immundo, quid mundabitur? Et à
 mendace, quid verum dicitur?
- 5 Diuinatio erroris & auguria, menda-
 cia, & infomnia malefacientium
 vanitas est.
- 6 Et sicut parturientis, cor tuum phan-
 tasia patitur, nisi ab altissimo fue-
 rit emissā visitatio, ne dederis in
 illis cor tuum.
- 7 Multos enim errare fecerūt somnia,
 & exciderunt sperantes in illis.
- 8 Sine mendacio consummabitur ver-
 bum

e tom. 2. li.
 i. cōtra hæ-
 ret. hæres.
 27.

f sermo 33.
 super cant.
 g in Psal.
 90.

h episto. 1.
 ca. 4. versic.

bum legis & sapientia in ore fidelis complanabitur.

9 Qui non est tentatus, quid sciet viri multus expertus cogitabit multa, qui multa didicit, enarrabit intellectum.

10 Qui non est expertus, pauca recognoscit: qui autem in multis fatuus est, multiplicat malitiam, &c.

Inexpertis igitur & parum doctis, somnia obseruare valde periculosum est, multiscis autem utrunque permissum: dum modo superstitione magica, somnia exito pacto cum demonibus icto, non accersat, vel interpretetur: & si inter causas & regulas sapientes, iudicium adhibeat. Si nouerit etiam demonum praestigia detegere, & inter reuelationes Dei & demonis discrimen annotare. Ita permissam obseruationem scribit beatus Thomas, Archidiacono. m Et haec non tantum in his quae per somnia accidunt, sed etiam in aliis reuelationibus obseruanda, reuelat enim plura alijs modis quam per somnia, Deus, & infusione tacita, siue exteriori signo: vel cum spirita prophetico Adam locutus, Hoc nunc os &c. n Et Lamech, de vitione futura sui, & Iacob de futuro omnium rerum successu, & filiorum. o Et dum Balaam filius

l a. 2. quaestio.
m in cano.
torres. 26.
quasi. 5.

n Genes. 2.

o Gen. 47.

Beor

Beor de futuris, & natiuitate Christi praedixit p. cum Saul ex agasone factus propheta, repente immutatus fuit q. Rursum cum ipse Saul & eius lictores apprehendere vellet Dauid, subito in Naioth in Ramatha insulisse senserunt super se spiritum domini, & prophetarunt. Eadem de reliquis censenda prophetis. Interdum & reuelat spiritum suum omniscium, eamque communicat quibus illi placitum est, cum signo & medio visibili. Quod quidem medium fuit aliquando angelus forma humana apprensus, cum angelorum ministerio pleraque detexerit, & abdita edocuerit. Et ut non videatur absurda opinio Rabinorum secretiorum, qui in commentariis ad librum ietzira, Rabini Abraam scribunt שהאבות רבו של אדם ויועבן רבו של אדם רבואי: רבו של שבע ויפואל: רבו אברהם צדקואל: רבו של יצחק רפאל: רבו של ועקוב פליאל: רבו של משה מטטרון.

p num. 24.
q 1. Reg. 6.
10. b. c.

Idest dicunt, quod patrum praecipitores fuerunt angeli.

Adami,	praecipitor,	Raziel.
Semis filij Noachi,	angelus	Iophiel.
Abrahami,		Teadkief.
Isahaci,		Raphael.
Iagnakobi,		Piel.
Mosis,		Mitaron.

n 2 Quibus

⁊ Tob.c.3.
& 9.
⁊ Daniel.8.
9.10.

Quibus ex sacris addi potest:
Tobiæ ⁊, præceptor Raphael
Danielis in visione vel eruditor, Gabriel
de antichristo, s
Zachariæ, & beatissi-
mæ virginis Mariæ, Gabriel

⁊ Luc. 1.

Sed & alibi in plerisque scripturæ locis
inuenimus angelos, sed sine nomine, multi-
pluribus enuntiasse vel facienda vel dicen-
da, vel intelligenda, sic v angelus qui appa-
ruit Balaamo, & asinam eius gladio colu-
buit, benedictiones in populum Israël de-
cendas præscripsit. instruxit & Angelus
domini apparens ad fontem, Agar ancil-
lam Abrahæ, fugientem Sarai domina-
atque futura de Hamaele aperuit, a v. p. p.
angelos visibiles edoctus Abraham de ex-
cidio Sodomorum h, item Loth, & Ge-
deon de victoria Madianitarum d, edoctus
& ab angelo Manne, ex tribu Dan ex Sara
de natiuitate Sampsonis & victoria Phi-
listinorum. e doctus & Cornelius cen-
turio de his quæ oportebat illum facere
Scribitur etiam archangelum Michaëlem
fugientibus Argonautis à Colchide cū ve-
lere aureo, iisque latitantibus & fugatis
Amyto circa palustria loca Constantino-
polis, vbi imperabat Amytus, apparuisse

viri specie alis veluti aquilæ humeros in-
signitos habentem, & ad pugnam eos in A-
mytum excitasse, victoriam prædixisse, eamque eius consilio assecutos. Cuius bene-
ficij memores, ei numini illis incerto,
phanum dicarunt illo in loco, nempe in
traiecto Constantinopolis, quem ob rei
euentum & salutem consequutam Sosthe-
num nominarunt. Feruntque Constanti-
num Magnum à bellorum victoria redeun-
tem, eo in loco recubuisse, & eundem vi-
rum alarum ei apparuisse, qui se archan-
gelum Michaëlem, qui eum in bellis con-
ficiendis iuuasset, diceret. Qua de re ibi
duo templa Deo dicauit nomine D. Mi-
chaëlis archangeli, vt narrant Nicepho.
Calistus g, Sozomenus h. Refert & idem
Nicepho i: alium angelum habitu pastoris
apparuisse Asparo duci militiæ Theodosij
iunioris pij Cæsaris, persequenti rebellem
Ioannem vnum à commentariis suis, & co-
pijs Asparis præiisse, & eas per lacum qui
Rauenna, quo aufugerat Ioanes, subiectus
est, duxisse: vnde neminem vnquam pro-
diisse proditum est memoriæ, & eius indu-
stria Rauennam ex improuiso occupasse, &
tyrannum cepisse. Apparent etiam nobis.
& vt Dei mandata explicent angeli, alia
quam corporali hominis forma, vt cum ap-

g Itc. 7. ht-
sto. Eccl.
c. 50.
h li. 1. hist.
tripart. cap.
19
i lib. 14. hi-
sto. c. 7.

k Iesai. 6. paruerunt Seraphim Iesaiæ. k Et interdum
 voce Angelorum sola, Deus nos docet sen-
 sibili & auribus infuso eloquio, interdum
 insensibili. Exempla vtriusque, audiuit
 gar tantum angelum de celo loquentem
 & indicantem aquam, & pueri Ima. Ellis.
 eta & mores præuariantem, angelum au-
 tem non vidit. l Item Abraam cum iussa
 Dei immolare filium vellet, audiuit ange-
 lum loquentem, & eum interpellantem de
 celo, & repromissionem, benedictionis
 feminis edocentem. m Sic inuisibili modo
 Abacuk propheta, voce angeli edoctus de
 carcere & angustia Danielis, & eo per ca-
 pillum translatus ad eicas deferendas. n Sic
 locutus angelus cum Elia, vt descenderet
 ad Ochosiam sine timore cum quinquage-
 nario deprecanti. o Sic etiam Dominus
 per angelum locutus ad puerum Samue-
 lem voce dilucida ter, prædicens Heli &
 filiorum necem. p Sine voce autem angeli
 Dei annuntiant & insinuant voluntatē De-
 i sapienter & in somniis & alio modo. Na cum
 anima nostra spiritus sit, & angelus spi-
 ritus ad communicanda inuicem mandata
 non egent organo corporali, proportionem
 spirituali ad id sufficiente. D. Apollolus
 namque Paulus, duos loquendi modos ef-
 se censuit, dum scribit q, si linguis homi-

num

num loquar & angelorum. Et per conse-
 quens verbi duplex erit sensus, vnus per
 vocem prolatus & aërem verberans statim-
 que periens. Et alio modo intra nos positū
 verbum, & nostris cognitū cordibus, quod
 & commune cum angelis, cum prius non
 sit propriè angelorū, vt scribit D. Basilus. r
 Instruit etiam nos Deus extra ordinem na-
 turæ aliis mediis quibus ad capacitatis na-
 turæ humanæ captum, infirmitatūque nos-
 træ capacitatem vitur: visiones hæc dici
 possunt, veluti ex visione Cherubim, &
 gladij flammei versatilis, Adam intellexit
 adytum paradisi sibi præclusum. s Ita locu-
 tus est Deus per visionem ad Abraham, &
 per visionem eduxit eum foras vt suspiceret
 cælum & numeraret stellas: instruens
 ex his eius multiplicandum valde semen. t
 Et per visionem rubi ardentis & incombust-
 i admirabilia rerum abditarum secreta
 nouit Moses v. per visiones animalium &
 rotarum, prædixit multa Ezechiel x. Et Pe-
 trus per visionem mundorum & immun-
 dorum, intellexit reuelationem qua admo-
 nebatur ne salutem gentilium operari re-
 cusaret: Et D. Paulus per visionem per no-
 stem illi factam de Macedone, qui eum de-
 precabatur vt transfret in Macedoniam &
 eum iuaret, certus factus est, quod Deus

n 4 voca

r sermo in
 Ioan. 1. c. in
 principi. e-
 rat verbum.

s Gen. 22. 3.
 d. ver. 24.

t Gen. 15. 2.

v Ex. 3. 1.
 x. in c. 18.
 7.

y Actū c.
 16. ver. 10.
 & seq.

7. actus
16. l. ver. 9.
12. Macha.
15. vers.
11. & seq.

vocasset illum vt euangelizaret, in Maccodoniam z. Et Machabeus visionem suam explicans, qua Deus illi reuelauerat orationes Oniæ, iam ante mortui, summifacerdotis effusas, populum spe in Deum ad victoriã contra Nicanorem armavit. Hicque modus certè docendi homines Deo familiaris olim: sic enim per ea quæ cum corpora affinitatem habere videntur, homines maiori ex parte corporeis intentos excitabat, commiscens inter illa quædam quæ secundum admirabilem prudentiam artificis miscentis, certam præferrent incertorum cognitionem. Hæc; visiones non passim omnibus vel sine discrimine reuelatæ, sed apris & electis à Deo piis bonisq; hominibus qui dicti sunt prius Videntes, postea Prophetæ. a Nam & Deus ait, b Si fuerit inter vos Propheta domini, in visione apparebo ei, vel per somnum loquar ad illum. Et in Psalmis, c Locutus est Deus in visione sanctis suis. Et ideo in principio, Iesajas & Nahum, suas prophetias vocant visiones: sũntque visiones hæc compositæ ex spiritualibus & corporalibus, vt ferè omnes reuelationes D. Ioannis, & D. Hermæ, D. Pauli discipuli in tribus libris, & reuelationes S. Methodij. Quanquam & aliæ sint corporales solùm, quibus super natura

a 1. Reg. c.
9. b. ver. 9.
b Numero.
c. 12. b. ver.
6.
c Psal. 88.
c. ver. 19.

ram

ram nostram à Deo instruimur, vt sunt astrologicæ obseruationes, vbi signa potestatis Dei viuientis insculpta sunt, quæ & Deum omnipotentem demonstrant, & sapientiam eius incomprehensibilem, etiam barbaris vel cæcutientibus persuadent, vt suo loco dicemus Deo fauente. Porrò nouissimè, Deus optimus maximus locutus est nobis in filio, & per Messiam verum, Iesum Christum dominum nostrum, qui secretiora Dei reuelauit, vt scribit D. Paulus d. Ardua certè & inaccessibleia homini d ad Hebræos c. 1. a. mysteria diuinitatis, cum nemo nouerit filium nisi pater, nec patrem nisi filius & spiritus sanctus, & cui voluerit filius reuelare. Nam sicut, nec hominum quisquam nouit quæ sunt in homine, nisi spiritus qui est in homine: ita nec quæ sunt Dei, nisi spiritus ipse Dei. e Et docet la: d D. Damascenus. f Quamobrem & post Christi doctrinam, spiritus sanctus si pie inuocetur, omnibus scire cupidis sese manifestat, & admirabilia & imperscrutabilia philosophorum antiquorum disquisitionibus annuntiat & edocet. Et hoc vsque adeò tritum est, vt probatione non indigeat. Habemus namque tam admirandos Christi vbique terrarum breui spatio decantatos apostolos, vt qui antea piscatores viles, & ignari & anal-

d ad Hebræos c. 1. a.

e Ioan. 1.
f lib. 1. de ortho. fid.
c. 1. & 2.

a s phabe

phabeti omnino erant, coriarij & telonarij, & huiusmodi artificiorum mechanici, post receptum spiritum sanctum, variis linguis, usque ad admirationem loqui subito vultu sunt, & de obscuris ac profundissimis verbis disseruerunt, & tenebras ab oculis hominum discutientes à spiritu veritatis edocui, præter humanum ordinem omnigena doctrina abundarunt. g. Eaque tanta & eius efficacix, vt vniuerso orbi leges dederint, sublevis philosophorum & eorum qui ante à falso scientes habitati erant, legibus, sententiis & erroribus. Fuit enim miles dominus noster Iesus Christus eorum & noster præceptor, vt illuminaret omnem hominem, h. lux ipse mundi, & lumen ad reuelationem gentium. i. Porro ne quis decipiatur in Dæmonum præstigijs, qui, veluti simia homines, ita & opera Dei imitantur, ad monebo obiter fraudes & artes illorum detegi posse, & imposturas eius distingui tribus modis potissimum, vel ex principijs pijs vel medijs vel à fine ad quem res peruersa diriguntur: à principijs, si somnia, apparitiones, reuelationes, visiones veritum habeant exordium, nempe vel ex superstitione præcedente magica vetita, ex curiositate inutili, à superbia, auaritia, concupiscentia, à corrupta lubrica voluntate à medio,

g. actuum c.
2. a. b.

h. Ioan. c. 1.
i. Luc. c. 2.
E. ver. 32. c. i.
fimi. idus.

à medio, si per illicita eadem parentur, per cultus idolorum vel imaginum, per suspensiones annulorum, per impiorum demonum inuocationes, pactiones tacitas vel expressas, & huiusmodi: à fine, si hæc ipsa, vel ad damnum, incommodum, contumeliam, contemptum dilectionis Dei, vel proximi tendant, si successus rerum malus, & contra legem Dei sit. Nam si bene actus dolosi diaboli, ad Dei voluntatem & proximi dilectionem, velut aurum ad lapidem Lydium examinentur & conferantur, statim deteguntur & fuci, quibus mala ab impuris spiritibus inficiuntur & obumbrantur, & veluti ros matutinus, sole, in auras inuisibiles euanescent. Nec huiusmodi vaticinationibus, etsi veris, tantum est deferendum vt à bono ideo recedamus, & in Deum quippiam peccemus: quin & somnator ille cum vero somno, delendus de terra est, si ex somnio id persuadere velit, & à lege Dei velit homines auertere. k. Nā & falso propheta, inquit dominus, vaticinantur in nomine meo: non misi eos & non præcepi eis, neque locutus sum ad eos: visionem mendacem & diuinationem fraudulentam & seductionem cordis sui, proferant vobis, vt scribit Hieremias l. & m. c. 13. e. & f. Quare fraudem semper

k. Deutero.
c. 13. a.

l. cap. 14. c.
verf. 1. d. f.
m. c. 13. e. &
f.

per inesse immundorum spirituum actio-
nibus, tibi persuadeas: non enim mali ange-
li, essentia differunt à bonis, sed voluntate
mala, vt boni hominis animus à malo dif-
fert, vt scribit D. Athanasius. n Et in hoc
probari possunt spiritus, & discerni boni
à malis. Duo enim sunt genij singularum
hominum, vnus æquitatis, alius iniquita-
tis: æquitatis genius vel angelus bonus
est, lenis, verecundus, mansuetus, quie-
tus, continuò tecum loquitur de iustitia,
de prudentia, de castitate, de benignitate,
de venia, de charitate, de pietate: hæc
omnia cum ascendunt in cor tuum, scito
quòd genius æquitatis tecum est: huic ita-
que crede & operibus eius. Genij autem
iniquitatis notæ, vt is sit amarus, iracun-
dus, stolidus, & opera illius perniciosa,
quæ euertunt filios Dei. Cum ergo in
cor tuum ascenderit hæc, intellige ab o-
peribus eius hunc esse genium iniquitatis.
Cum iracundia apprehenderit aut amari-
tudo, cupiditas rerum alienarum, super-
bia, multiloquium, ambitio, & quæcun-
que his similia vitia, intellige eum esse in-
te. Et tunc caue ne credas illi, recedeque ab
omnibus operibus illius. Et hæc me do-
cuit Hermas D. Pauli apostoli discipulus. o
Possunt etiam verè prophetica & diuina
somnia

n lib. de di-
uer. quæst.
quæst. 3.

o li. 2. quæ
vocat pasto-
rem man-
dato, siue
o. 6. & 12.

somnia & visiones discerni à dæmoniis
& Phytonicis, quia qui agente Dei volun-
tate sciunt, & præsciunt, intelligunt quæ
dicunt, & hi verè vates: alij verò quod
dicunt videntur non intelligunt, & hos
vocatit vaticinatores Plato teste Ploti-
no, p vnde antiquitus de vatibus dæmo-
niis dictum fuit, *καὶ τῶν ἀρίστων ὄντων ἐπιμάχων*
καλῶν: vates optimus, qui benè coniectat,
apud Gregor. Magnum, q & Nicepho. Ca-
listi, r vnde coniecturis deficientibus, quæ
vanitatem possent dæmonum defendere,
oraculis Pythicis & insomniis quamplu-
rimi delusi sunt, & miserè perierunt, vs-
que adeo vt Oenomaus apud Græcos tam
eloquentia quàm philosophia nobills, o-
raculo Apollinis delphici deceptus, pluri-
ma & innumera responsa illius collegerit
& resellerit, vt quædam etiam ex ipso no-
tar Eusebius Pamphili. s Quocirca rogo o-
mnes optimos Christi assecclas, ne impostu-
ris Sathanæ sese committant, neque in ea
sint hæresi, vt plures. ô miser! istius seculi
iuvenes, qui s. dæmonibus obstringunt,
passive nephandis deuouent, vt possideât
spiritum, vt vocant, Scientiæ, sibi familia-
rem. Quos ego censeo omnibus lachry-
mis elugendos, si quando Deus misereat
illorum vt resipiscant ab impietate &
abyssu

p li. de ani-
ma & dæ-
mone.

q inuecti-
ua 2. contra
Iulian.

r li. 10. hist.
Ecul. c. 73.

s li. 5. de
prepara. E-
uang. c. 10.

abyſſo damnationis, ter certè atque quater
deplorandi, qui in primis hoſtem dololum
& bonarum rerum inſcium & expugnato-
rem eligūt dereliēto Deo, qui author ſcien-
tiarum & veritatis eſt, à quo ſi ſcientia indi-
gemus, non minus nobis quàm Salomon &
aliis præſtantiffimis viris adueniet, ſi ve-
limus. Exubeſcant & tandem quaſo, man-
cipia hæc ſathanz, qui ſibi perſuadent, in ſua
ditionem ſpiritum ſcientiæ exorcifmis, &
præcantationibus tranſtulile, quive eum
vtiliorum iuſſa obſeruientem, & vt ven-
narrantem venerantur. Agnoſcant quaſo
periculum in quo nauigant, agnoſcant hu-
iuſmodi ſpiritum nequam à ſathana eorum
principe obſeruatorem proprius iunctum,
ne caſſes illius vllomodo effugiant, ne Deū
quem ipſe ſed non impune contempſit, co-
gnoſcant. Ecce dum putant ſuis vaniſſimis
characteribus illum ocludere, ille ipſorum
lateri, perpetuò cathenas colligat fortius,
& in ſua iura trahit: dum perſcētant curioſè
reſponſa de nouis adferri, & aliis eaunciant,
veram ſui amittunt cognitionem, præcipi-
tes cæci ad ingētes tenebras voluntate
perducti. Similis namque dæmon eſt in ſ-
ſtuta proditoribus & laironibus itinerum,
qui, vt facultates quas perlequuntur & qui-
bus inſhiant, ſeratenrur, vt vires & arma que

veram

verentur in differentibus illas, nouerint, vt
itineri quibus viator oncuſus tranſiturus
eſt detegant, ſe perhumaniter vt putatur via-
toribus coniuugunt, & obſequiis, imo & ſer-
uiliſ incautos ſibi fidere perſuadent, nihil
tamen magis in animo habentes, quàm
cū tempus illis commodum aduenerit, il-
los jugulare, vt prædam ex illis colligant. Si
exempla adhuc melliti ſathaniſ doli deſi-
deres, conſidera quibus delinimentis & vo-
luptatibus demulceat adulteros & fornicato-
res, quibus auaros meditationibus paſ-
cat, & in ſumma quibus perſuafionibus à
longè petitis decipiat, & adiget volentes ad
malorum lucem, vt non niſi peccato com-
miſſo & poſtea iridente deceptore, quis
actum facile animaduertat. Nam præſentia
quæ offert, ſpeciem quidem boni habere vi-
dentur, ſed ſinis animæ exitioſus, atque ip-
ſe nunquam mercator ſtolidus, ſed lucrandi
arte per iter facile tibi exiguum quid dele-
ſtabue & quamplurima promittit, vt præ-
gioſam tuam ſuo miniſterio deputer ani-
mam, quod dat merces & ſalarium tuæ eſt
damnationis. Caueant itaque, quia initio
contractus ſunt voluntarij, ſed poſtea ne-
ceſſarij. Nihil certè eſt quod recipis vt re-
ipſum perdas, cū nullà homo dare poſſit
ſommutationem pro anima ſua, inquit

Deus

α. Matthei
16. & Mar-
c. 8.

Deus. α. Desinant ab infantium improvide
permutatione, qui malo vel piro præsentem
cedunt aureis & pretiosis margaritis. Vigila-
lemus quæso ne dominos seruos nostros
reddamus, ne siamus socij furum ac latro-
num, & ut ait Poëta:

Ut iugulent homines furgent de nocte latrones
Vt re ipsium serues non expergiferis?

Omittant hæc abominanda, & memine-
rint Deum, Deum esse, id est, omniscium &
omnipotentem, omnia ab eo pendere, & præ-
consequens, si putent dæmonas quicquam
scire & docere posse, putent & Deum illi
eadem & omnia alia quæ non sciunt ipsi
scire & posse docere, idque facilius. Dixit
enim & facta sunt, mandauit & creata sunt.
Petant ab illo & accipient: consulant reges
repellant tortorem & carnificem: memine-
rint quòd nec bonus ille habitus Socrati
cacodaemon, quicquam de salute docuerit
dominum suum, nullam esse participationem
lucis ad tenebras, Christi ad Belial, Christi-
anorum cum Sathana: vetitum esse vestimen-
tum textum lino & lana, iugum bouis &
asini, neminè duobus dominis seruire posse,
quin alterum oderit: periculosam esse cum
inimicis vigilantibus, debilis animi fami-
liaritatem & consortium. Et ad extremum
agnoscant,

agnoscant salutem, exemplumque ex simili-
bus capiant ex illa dæmonis familiari vo-
catione, non ideo veram alicui vel decan-
tata & permanentem doctrinæ famam
vntquam contigisse. Sunt enim dæmonum
tantum vana, insidiosa animæ scientiæ &
pollicitationes, & nascitur ridiculus scien-
tibus mus, qui corrodit animam incantato-
ris, qui que ad omnem ventum eam palles-
cere facit, qui in bonis ignorantissimam &
in vita hac corporali, iam tortoribus æter-
nis mancipat. Scio quòd vera loquor, &
Deus testis, & ipsi, qui ista magica pertent-
ant & experiuntur.

*De gradibus quibus perficitur via
ordinaria. CAP. XIII.*

IAm expedito sermone de scientiæ & co-
gnitione; cui nihil nos vel exiguum con-
ferimus, quæ sola largitione vel Dei vel na-
turæ nobis contingente: cumq; satis, vt exi-
stimo, apparuerit, nullam artem neque stu-
diorum opem humanorum ibi requiri, eò
quòd quæ Dei solius & naturæ ab eo præ-
ordinata sunt, nostra ope non indigeant:
Quia etiã hæc Dei beneficia, non nisi sum-
ma cum occasione & necessitate & dispen-
satiuè,

fatieté, vt ita loquar, conceduntur, ad ordi-
 nariam viam cognoscendi animum conueni-
 timus, que studio & labore & industria, Dei
 adiutorio, sine quo nec alia possumus, par-
 ratur, & parta augetur & conseruatur. Por-
 ró cum scientia omnis ex cognitione oritur,
 vt scribit Speusippus, Platonis discipulus.
 * Cognitionis autem è medijs & instru-
 menti corporis fiat, non simul, nec omni-
 no vnico actu, nec praposterè, operæ præ-
 tium est ordinem, quo notiones habentur, &
 perficiuntur, explicare. Dicimus itaque in
 scientia & cognitione, primum tria requiri
 præcipuè, quod intelligitur, intellectum, &
 intelligentem. quod dicunt Caballistæ esse
 summam decem Sephiroth, id est, omnium
 numerationum, vbi, vt ait Rabi Abraam in
 ietzirah, siue de creatione, est ספר ספר
 ספר sopher sopher sopher. .i. numerans,
 numerus, & numeratum. Nam si hæc tria
 simul consentiant, nec amplius in vno cor-
 porum quam in alio inueniatur, nullus error,
 sed certa inest scientia: sin minus, tãdiu est
 ratiocinandum, vt ait cõmentator arborum
 Sephiroth, ספר וחסכל וחסכל וחסכל וחסכל וחסכל
 gad haſceel vel haſceil vchamufcal e-
 chad, id est, donec intellectus, intelligens,
 & intellectum vniatur, hoc est eadem sen-
 tiant. Nam, vt ait Porphyrius, ^b , αἴσα γινώσκουσα

* lib. de
 diffinitio.
 Plat.

b lib. περὶ
 τῶν σφαιρῶν,
 τὰ πρῶτα
 ἀποφασίζουσα
 sent. 23.

αἴσα γινώσκουσα ἔστι, id est, omnis cognitio,
 est assimilatio eius quod cognoscitur. Idem
 erit in cognitione, quando cognoscens, co-
 gnoscibile, & cognitio vniuntur. Tres enim
 res sunt, duæ extremæ, altera mediū quod
 extrema vnit. intelligens vel cognoscens est
 vnum extremum, & primū, nempe anima;
 veluti si dicamus aptitudinem & facultatē
 intelligendi, sicut in Sephiroth, is qui nu-
 merat. Aliud extremum est intelligibile vel
 cognoscibile, id est, res quæ intelligi & co-
 gnosci debet, ac si dixeris in Sephiroth nu-
 meratum, vel quod numerati, vel cuius sci-
 re numerum expedit. Medium autem ex-
 tremorum est intellectus vel cognitio, quæ
 tandiu negotiatur, donec animam cogno-
 scentem vel intelligentem impleat vera ap-
 prehensione. Et sequitur aliud ex tribus his,
 resolutum, mens, & notitia, secundū produ-
 ctionem. Anima nãque, vt scribit Proclus
 per ipsam quidem scientiam euadit intelle-
 ctui similis, secundum actum ipsiū cogno-
 scibile comprehendens: abtrahit enim for-
 mas rei comprehensæ, vsque adeo vt intel-
 lectus formam & veluti eandem rem in a-
 nima transferat, non secus ac per visum
 rem corporalem comprehendimus, quod
 eius rei figura in oculis, veluti in speculo,
 perfectè appareat: perfectius autem in spe-
 culo

* lib. de a-
 nima & de
 mente.

culo animæ res sunt, eo quod & anima, quia incorporalis substantiæ, formas, & oculus corporalis, & speculum corporale, corporales figuras separat & abstrahit. Secundò sciendum est, cognitionem hominis via ordinaria aduenientem, à visibilibus & comprehensibilibus Dei operibus intrinsece, & usque ad invisibilia & incomprehensibilia, & per se tantum apparentia scandere. Verum neurrū horū hominis est, sed in medio homo suas operationes exhibet, & ut est liber homo in sentiendo, sic partes eius, & ad dubia & incerta terminanda, applicantur. Et communicat quidem hominem cum animalibus brutis, dehinc propriam naturam haberi insignitam ratione, qua ab his differt. Tertio in loco cum Deo etiam participat & communicat mente quæ à Deo illuminatur. Quapropter & primum, quæ corporea sunt ordine naturæ, ut animal: deinceps ut homo, dehinc ut participans cum Deo cognoscit. Sunt itaque tres hæc hierarchiæ in microcosmo hoc intellectuati, quæ à suprema illuminantur mente, veluti in caelesti intellectuati mundo tres sunt hierarchiæ spirituum, quorum novissimi à superioribus illuminantur & docentur, & omnes à suprema mente, nempe à Deo. Tres istas microcosmi hierarchiās vocant Caballitæ.

Caballitæ stationes & mutationum gradus, tres autem numero constituunt, primamque vocant desinentem in Sekel, siue in aliqua intelligentia. Secundam desinentem in Sandalphon, ut opinor, id est, in mediā, quæ utranque prospicit extremitatem, & utramque coniungit. Tertiam desinentem in mittarron, scilicet nuncium Dei, siue enim angelum vocabant nuncium Dei, quem Moyses dixerunt fuisse præceptorem Caballitæ, ut etiam scribit Franciscus Venetus ^{d.} & Tomo.

Rursum in singulis tres sunt ordines graduum, quorū omnium collectione fiunt novem gradus, unde mens perficitur, & lumē ipsum ab inferiori parte, ad se trahit rerum cognitionem. Quotū omnium accipe breuem tabulam, cum proprietate singulorum graduum.

Tabula purificationis notionum, & graduum ad notionem.

- 1 Res quæ est vel esse censetur, ubi diaphanum, siue *transparens* siue obiectū sillogizant philosophis. sed simpliciter apprehenditur.
- 2 Medium, quo substantia rei colligitur, siue diaphanum, apparens, id quod se insinuat sensibus. int.
- 3 Sensus exterior, ut auditus: visus &c.

Et viâ di-
scursus
præparât.

Sillogizât
hæc, & di-
scursum
admittit,
& argumē-
tationes.

Et hic statio prima, in qua ex simplici rerum existentia, transitus fit ad cognitionem animalem. incipitque animalis cuiusque vis dicta seichel ^{הוי}

4 Sensus interior, ad quem sensoria sensu transferunt, *ἰδῶν* Græcis.

5 Phantasia *φαντασία*, ibi fit firmatio imaginum, sensu comprehensarum, Est etiam hic primus gradus agnitionum intellectualium, quæ tantum consideratione definiuntur, siue propria imagine, corporali & visione.

6 Existimatio, qua imagines tales esse, vel aliquid esse, persuademus: vocat iudicium inferius animale, vel brutum: cum secundum apparentiam, simpliciter ex rerum collatione iudicamus.

Hæc in statione secunda cessat animal brutum, nec ultra progreditur, & incipit id quod hominis est.

Cogitatio, *διάνοια*, iudicium superius, qua percurruntur, & examinantur comprehensiones, & ex his formate opiniones. Hoc gradu fit præparatio & transitus, ad rationem: ex multo namque discursu rerum, & dum nunc una, postea alia res euoluitur, quod

quod conueniat inuenitur. Ex hæc opinio.

8 Ratio quæ confirmatione rationabili, omnia determinat: & inde sequitur per consultationem nonus gradus.

Dicebat & Plotinus lib. de felicitate cap. 2. quod iudicare de natura & ratione boni non sensus est, sed rationis.

Hæc ratio plura ad vnum stabilendum congruè adfert, & quæ obstat videntur, separat & reicit.

9 Gradus, nempe intellectus, consummatus & menti vnitus, qui quies & immobilis ex lumine mentis per singula hominem concomitantis, ad suum finem perductus. Hic tertio statio, qua definit homo varius, & incipit illa pars hominis nobilior, mens, quæ Deo assimilatur, intellectus aliqua in parte similitudine, & quam tantum Deus alloquitur, cum illi mirabilia & arcana sua citra naturæ ordinem manifestat.

Loquitur & de his gradibus Clemens Alexandrinus. Diuini & cælestis nutrimenti monumentum, inquit, in vna aurea. Exod. 17. consecrari iubebatur. Gomor, erat decima triana mensura: in nobis enim ignis, tres

mensura

o 4.

mensuræ tria significant iudicia: sensus quidem sensitum: eorum autem quæ dicuntur, nominum & verborum ratio: eorum autem quæ percipiuntur, intelligentia, nescit. Et paulo post, hæc est, ut existimo, quæ ex Deo est vera & iusta mensura, quæ nequitur ea quæ veniunt in dimensionem, ea quæ hominem continet, decas, quam in summatres prædictæ significarunt menturarum: Fuerit autem corpus & anima & quinque sensus, & vocis edendæ potestas, vniqueleminaria, & cogitandi seu spiritalis facultas, aut quocunque alio nomine vis vocare. Oportet autem, ut vno verbo dicam, alia omnia transcendent, in mente sistere. Sicut certè in mundo quoque, cum novem partes transfilièrimus, primam quidem quæ est per quatuor elementa, quæ in vno loco ponuntur propter mutationem, decimæ septem errantes, & nonam inerrantem, venire oportet ad perfectum numerum, qui est super deos, nempe decimam partem, & ut semel dicam, ad Dei cognitionem, post creaturam desiderando effectorem. Propterea offerebantur Dño decimæ aphi, & hostiarum: & paschæ dies festus incipiebat à decima: quæ est cuiusvis perturbationis & cuiusvis sensilis transitus. Fide ergo consistit is qui est potestate cogno-

cendi

cendi præditus. hæc Clemens Alexandrinus.

*De sensuali cognitione & unde error ex
ijs quæ per sensus cognoscimur.*

CAP. XIII.

VT autem superiora melius intelligantur, placet latius interpretari. Primum itaque gradum cognitionis, rem, quam obiectum dicunt, quod ea obiciatur ut cognoscatur, desideramus. Nam antequam quale quid sit cognoscamus, necessarium est ut prius res sit vel esse putetur, si de dubiis cognoscere aliquid velimus, ut Deo fauente decebimus in quæstionum vel disquisitionum principiis. Quamvis enim ipsum est, non similiter omnibus inest; nihilominus tamè ipsum est omnibus aliquo modo inuenitur, ut ait Aristot. ^f & ipsum ^f li. 7. metaph. ca. 4. scibile, necessariò sit oportet, ut idem ^g Aristot. scribit ^g, & Plato etiam ^h ea nos sci- ^g lib. 6. Ethic. c. 3. re posse negat, quæ essentiam non habent. ^h lib. 13. in Theæteto Primus enim gradus totius naturæ, esse ^h veluti quædam ianua substantiarum vel de scientia. ^h esse scilicet aliquo modo, & hinc differentia essentiarum sit, per diaphanum. nam res

o 5

Per

per se nusquam in substantia qua sunt, videntur: sed mediante quodam lumine, vel colore, vel accidente, distinguuntur à sensibus interpositione facta alicuius, inter
 2 li. 31. si-sensus & sensibile, vt scribit Plato quauis
 ne Dialo. intellectu & abstractione aliter possit con-
 6. derepu. tingere, non magis quam elemēta in sua pu-
 vel de iu- ra substantia videri non possunt, nec per
 40. consequens ex his corpora composita quæ
 ex eorum quibus vincuntur natura, parti-
 cipare nemo ambigit. Vnde & arcanum il-
 lud substantiæ hominis, quo mouetur, vi-
 uit, sentit, ratiocinatur, neque sensibus
 corporeis exponitur, cum neque aliarum
 minus rerum inferiorum substantiæ sensi-
 bus exponantur, quæ tamen esse nemo am-
 bigit. vnde non mirum si dixerim in capite
 præcedenti, ab incomprehensibilibus, hoc
 est ab essentiis inuisibilibus & minimè sen-
 sibus expositis, cognitionis ordinem per
 viam sensuum nos ordiri. Philosophentur
 enim quantum velint athei, & physici,
 nusquam certè alij earum substantiarum
 primariam & natiuam cognitionem quàm
 Deo creatori tribuendam inuenient, nobis
 tantùm ab effectibus visu & exteriori, vt
 ita loquar, cortice insinuatam. Et ideo di-
 cimus etiam ibi non syllogizare neque ratio-
 cinari mentem, effectus enim & vsus rerum,

apparentes, nos, velimus nolimúsve, cog-
 unt, ita vt sensibus se exhibent de his iud-
 dicare. Nam si reliqua indagare extra illa
 pergamus, intelligimus statur nostros con-
 natus à diuina ineffabili scientia, & imper-
 scrutabili sapientia eludi, vt & in minimis
 artificijs demergi cognoscamus, vt ex li-
 nea Apellem, super excellentiam. Sicuti
 & in exilioribus animalibus, suam admira-
 bilem & sapientiam & artem incomprehē-
 sibilem etiam in his quæ videri possunt o-
 stendit in tam paruis, tam nullis vim suam
 & inexplicabilem perfectionem exhibens.
 Qua enim parte quæso tot sensus, vt cum
 Phinio & loquar, collocavit in culice? Et lib. 1.
 sunt alia dicta minorā, sed vbi visum in eo. c. 2.
 præterdit? vbi gustum applicauit? vbi odo-
 rarum inservit? vbi verò truculentam illam
 & portione maximam vocem ingenerauit
 &c. Quos terebrari ad perforanda robora cū
 sono reite, dentes affixit? Mirabilia certè
 sunt Dei opera & impenetrabilia. Nec hu-
 mani etiam ingenij infirmitas ad puram
 rerum essentiam cognoscendam deduci
 potest: quia consequenter, si eam perfectè
 cognosceret, Dei artificis ingenium suo
 animo complecteretur. Ceterùm fieri ne-
 quit, vt quod minus est, nempe vt homo,
 qui finitus, comprehendat infinitè maius
 & in

& infinitè infinitum : finiti enim ad infinitum nulla est proportio. Neque id etiam angelis datum est nosse. Ideo velatas describuntur habere facies Spiritus illi digni. Thronum Dei perpetua veneratione adorantes, tanquam radiorum diuinitate deglutiti, & absorpti, & minimè comprehensionis illorum capaces, apud Ezechielem ¹. Scimus autem, quatenus Deus statuit, scire nos oportere. Et illud adhuc scribere nobis contingit actu, cum ad sciendum adiungimus, non solum corporis, sed etiam mentis operam. Nam in sensibus quidem exterioribus, nulla est scientia, sed scientia tantum sensibilium principium est & in quantum sensus enim hi propemodum corporales, per se supra naturalem constitutionem effectus producere nequeunt. Ideo Plato ² sensum non esse scientiam dixit. Scientiam autem diximus cognitionis corporeorum principium, quia sensus sunt veluti speculatores & interpretes rerum, in capite reclusi in arce constituti à Deo, ad usus necessarios, vt scribit Cicero ³ & alibi rursus ⁴, ipsum, inquit, hominem eadem natura non solum celeritate mentis ornauit, sed etiam sensus tanquam satellites attribuit ac nuncios, & rerum plurimarum obscuras & necessarias intelligentias enudauit,

16. 1.

² lib. 3. in Theæto.

³ de natura deor. li. 2.

⁴ lib. 1. de legibus.

dauit, quasi fundamenta quadam scientiæ, figuramque corporis habile, & aptam humano ingenio dedit. Et iterum ⁵ scribit tertiam philosophiæ partem, quæ erat in ratione, & differendo posita, sic tractatam ab Academicis & Peripateticis pariter, vt quàmquam à sensibus, non esset tamen iudicium veritatis in sensibus: mentem enim volebat esse rerum iudicem, & solam idoneam cui crederetur, quia sola cerneret id quod semper esset simplex & vnus modi, & tale quale esset; quam & ipsi idem appellabant. Sensus autem omnes hebetes & tardos esse arbitrabantur. Sed his adfenda est Stoicorum de cognitionibus per sensus sententia. Hinc namque, vt scribit Plutar. ⁶ constituunt notionem naturalem & prænotionem. Notiones naturaliter fieri per viam sensuum. Cum enim, inquit, nascitur homo, habet principalem animæ partem instar membranæ scriptoriæ, in qua singulas notionem annotat, & tanquam literis mandat. Duo autem annotandi modi, quorum est vnus per sensus. Illi enim quæ apprehendunt transferunt, & dicuntur notionem naturalem, siue vllò artis adminiculo, sed natura facta; ex quarum notionem eiusdem generis multiplicatione, sequitur usus & experimentum: Alius autem modus annotandi, disciplina, curaque adhibitis:

⁵ lib. 1. Academic. quæst.

⁶ constituant notionem naturalem & prænotionem. Notiones naturaliter fieri per viam sensuum. Cum enim, inquit, nascitur homo, habet principalem animæ partem instar membranæ scriptoriæ, in qua singulas notionem annotat, & tanquam literis mandat. Duo autem annotandi modi, quorum est vnus per sensus. Illi enim quæ apprehendunt transferunt, & dicuntur notionem naturalem, siue vllò artis adminiculo, sed natura facta; ex quarum notionem eiusdem generis multiplicatione, sequitur usus & experimentum: Alius autem modus annotandi, disciplina, curaque adhibitis:

bitis: cuius notiones, prænotiones dicuntur.
 Tomo. 2. Philo etiam Iudæus¹ ex sensibus ianitoribus notionum, mentem instrui scribit, dicit, ait, hos menti nunciare de colorum, figurarum, vocum, saporum, vaporumve proprietatibus, & in vniuersum de corporibus eorumve qualitatibus: Et eisdem esse animæ apparitores, ad quam quicquid videtur audiuntve deferunt, & si quid extrinsecus imminet noxium, præuident, præcauent.
 hom. 13. que ne quod improuisum & immedicabile in Math. dum interpretatur illud, cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & claude ostium.
 Tomo. ho. Cubiculum, inquit, est cor vel intellectus interior, id est, spiritualis, sicut scriptum est², quæ dicitis in cordibus vestris, & in de diuiti cubilibus vestris compungimini. ostium & Lazaro autem est sensus carnalis exterior, per quem
 * in li. 13. omnia bona vel mala ad animam intrant, in Teate. Vocat & quinque fratres animæ, verè scientia. quidem fratres, quia & in vno sensu interiori participat, & ab eo veluti ab vno patib. 7. de tre pendunt. Dicitur is à Platone ideo sensu Hippocrasus communis³: & à Galeno⁴, & Arist.⁵ & Plato. Vnum esse in anima indiuiduum, quod actu
 7 li. de sen per sensoria & sensus diuidatur, dixit, & su & sen-probauit: Et ita, quæ ab interiori sensu collecta sunt, constituunt initium phantasiarum:

siarum: estque ille sensus veluti radix phantasie, memoriæ, doloris & voluptatis, vt scribit Galenus⁶. Et necessarium certè fuit vnum numero sensum communem omnibus externis adfuisse. Nam oportet vt quod inter sensilia distinguit, velut inter dulcia, alba, lenia, ea vnica potestate complecti simul & semel, aliter differentiam eorum quæ non nouit adferre posset. Nec pariter pluribus sensibus participantem rem describere posset, nisi vtraque nosset: veluti si dicas Dionysium album, morbidum adnavigasse, ibi enim plures sensus ad iudicandum concurrunt externi, quos vnus interior simul colligit. Videmus & eum sensum communem contraria simul nosse, quod non accidit vbi vnicus & singularis est sensus: sic in libros oculos conuicentes, simul album papyri, & nigrum literarum concipimus. Est itaque sensus ille communis veluti punctus & centrum sensuum exteriorum, ad quem circumferentiæ rectas ducunt lineas, estque vt iudex & princeps inter consiliarios, solus sententiam, aliis referentibus, ferens, vt docet latè Themistius⁷, & Alexan. Aphrodiseus⁸. Et sic ritè dicuntur fieri per sensus notio & ignorantia. Vim autem hanc puto ex anima prodire, & aliunde, quæ ne.

ex corporeis instrumentis sensoriis, qua autē in parte corporis sit & quomodo extetur, causam nobis profiteor occultā, neque hominibus apertā: nō ideo tamē minus certā & verā. Nam sicuti idē Galenus scribit ea, in quibus nobis causa probabilis desicit, credere opus erit: alioquin & videre, & audire, & sentire omnino, & reminisci, & somnia per quietem cerneere prorsus negemus, quippe cum in singulis obtrusa causa sit, ut de existat. Vis autē scire facilius, exteriora sine interiori nihil per se posse? Propone ante oculos hominē meditantē & vigilatē, videbis eū neque iis que dicuntur obaudire nō tactu deprehēdere, eō quod animus à sensoriiis retractus sit, neque is vim illis submitret. Ideo & nos gradū exterioris & interioris sensus nectimus: iis enim mediis sit apprehētio. Sed & illud annotandū est, cognitionē quā ex sensibus pēdet, usum quē dā antē desiderare, si discrimen ex ea vellemus percipere, sensus nāque rem eo modo quo subicitur refert: sed an sit res eadē vel simiis ei quā aliās visa, illud certē non est solius sensus: nec absque frequenti usu & observatione & consuetudine, & visorū memoria. Siquidem ut Galenus ait, res nulla quæ sensibus nostris percipi potest, exquiruntur sitē & subito, nisi sæpius visa, cognoscuntur.

Tom. 1. li. 2. de se minc.

f Tomo. 1. lib. 3. de anat. ad. ministr.

Argumento sunt gemini, admodum sibi similes, qui ab insuetis nequeant dignosci: ab iis autem quibuscum habuerint consuetudinem, cōfestim agnoscantur. Et alibi eod. to. mo lib. 1. Earum, inquit, rerum memoria, quæ sensibus nostris patent assiduam requirit consuetudinem. Quam & Stoicorum etiā diximus fuisse sententiam, dum usu memoriam sensibus expositorum haberi dicebatur: tunc autem sensus in actu, repræsentatione rei, rem ipsam vel eandem, alterius nempe memoria: adiutorio, colligit. Sensus namque ab intellectu discernuntur. Quod intelligere, sit rectē vel malē iudicare: Sentire autē esse vel non esse tale, iudicare, ut colligitur ex Arist. h. Sensituum itaque semper cum corpore: at intellectus ab eodem separabilis, & inferiora intelligit & superiora. quare & mutatur apprehensionum in utroque nomen. Nam quod in sensu dolor vel voluptas est, in intellectu bonum vel malū est. Quibus addere licet plures alias differentias inter utrumque, de quibus tradit Arist. latē, qui & ibi plures antiquorum reprehendit merito: qui sensus & intellectū eadem putarunt, cum tamen longissimē inter illa interfit.

Quibus cognitris, nunc de sensuum notationibus statuenda est regula: sensui evidē-

p tia,

tia, demonstratione non indigere, quia
per se talia sunt, & indices. Sola sensum
sunt sine alia demonstratione: ut album
le est, quia hoc album, & ita nigrum illud.
Et ideo ex sensibus hauriunt initia præcep-
ta artium, etsi sensus præcepta artibus præ-
cedent: inter hæc enim magna differentia est
ut deprehensio sensuum alia in artifice, quæ
in artium imperito, ut annotat Galenus in
I. li. de o-
pima se-
ad thra-
sibulum.
I. 3. de ani-
ana cap. 3.
m li. reso-
lutio. po-
terior. I.
c. 14.

Itagogicis^k. Veræ igitur erunt sensuum
notiones, nec illæ decipiuntur, ut etiam scri-
bit Aristot.^l & ideo idem author Aristot.
scientias particulares, in singulis po-
nit sensibus naturæ: Et contra deficere na-
tura vnius sensus, & deficere illius scientiæ
necessario: Adfero exemplum in cæcis
enim scientiam distinguendi colores am-
ferunt, vulgò enim paræmia illa veritas, op-
cum minimè iudicare de colorib⁹. Sic quæ-
ri recens nati, ante euolutos quadraginta
dies, nec tracti rident, nec vellicati plorant.
Nam vires sensuum in mucò, humoribus
glurinoso hebetantur, ut scribit Hippocra-
tes. Sic dormientes nec quicquam sensibus pre-
prehendunt extrinsecus, nã functione pre-
vantur. Neque tamen inscius sum, diuersa
fuisse hæc in parte sententias, & variatum
præcis philosophis in quæstione, num sensus
fallaces sint. Nam falli & decipi posse
sensus

sensus externos, videlicet, visum, auditum,
odoratum, gustum, tactum, dixerunt Hera-
clit⁹, Diocles, Empedocles: & sensum abie-
ciebāt Xenophanes Colophonius, Parme-
nides Eleata, Zeno Milesius, ex antiquo-
ribus: ex nouis Stilpo, & Megaricus: verum
tantum rationi tribuentes, nimium in ra-
tionem declinantes. Sicuti & illi turpiter la-
psi, qui solis sensibus, nihil rationi & ani-
mo tribuunt, inter verūque nãque consistit
veritas: constat namque homo utroque: &
anima & corpore: anima, ut vehiculo, & ut
ministris sensibus utatur necesse est; quam-
diu vitam hanc agit corpoream. Et hæc ple-
nè disputat Eusebius Pamphili. Cæsariensis^o.
Sensuum etiam veritatem, repudiasse præpar. e-
videtur & Plato, qui fallax eorum esse a-
perrè dicit iudicium. Et ideo iustè veram
philosophiam suadere animæ, ne illis inhe-
reat, sed, ut in se collecta, in seipsam sese
reuolet neque credat illis, nec vlli præter-
quam sibi, quatenus videlicet ipsa per se ip-
sam intelligat quodlibet eorum quæ sunt
existens per seipsum. Addit & idem Plato
alibi, mirabiles sensus & ideo fallaces, &
alio modo gustare vel sentire sanum, alio
agrotū. Adiciunt alii facile visum decipi,
veluti dum videt in aqua remos vel infle-
xos vel infractos, dum iudicat de longinquo

turrim, quæ quadrata est, rotundam, quod æqualissimam porticum, augustinorem in ultima parte referat. Et quod cælum à terra ingenti spatio distantem, & mari & terra coniungi iudicet. Videmus & stellas, solē, & lunam visus nostri iudicio spherularum instar, cum tamen magnitudinem terræ superent. Fallimur & in aliis multis visu. Nec solum in visu, sed & in auditu maximi inascuntur errores. Nam audientes plausus vel alterius rei cadentis leue murmur existimamus tonitrua per ærem conuolui & reuici, ut sæpe aliud alterius vice dictū patamus, & aquarum in præcipitiis rapidos sonitos, vel timpana vel aliud quidpiã falso auditu conuicimus. Quantum etiam contactu fallamur, quis nõ scire se putet? Si quidem eadem planities, pauimenta, lapides, tacta pedibus asperiora, manibus leniora creduntur. Et si quis paludem, vel alias stagnantes siue fluentes aquas ingrediatur, ingressu, alterius temperaturæ, quam dum ibi consederit vel egredietur, censabit. Vt & in balneis, aquæ ingressu calidæ, postea tepidæ iudicantur: quibus & similibus adducti, semper fallaces dixere sensus. Stoici autem non ita absolute, nec semper medicii sensus arguunt. Epicurei ex diametro prioribus aduersantur: Et cum sensuales omnino

ART. MIRABIL. CAP. XLII. 229

minimo sunt, nunquam ex sensibus iudicium falsum sequi arbitrantur, sed ex animi opinione. Sic enim eorū sectator Lucretius

lib. 4. de rer. natura ver. 437.

Ne leuiter credas labefactari vndiq; sensus

Et rursum,

ver. 464.

Postquam pleraque fallere sensus, videntur

Concluditurque hoc modo,

Cetera de genere hoc mirando, multa videmus, quæ violare fidē quasi sensibus omnia querunt: Nec quicquam, quoniam pars horum maxima fallit.

Propter opinatus animi quos addimus ipsi, Pro visis ut sint quæ non sunt sensibus, visa.

Addit rationes quod sensus non decipiatur: primam ducens ab eo quod homini id tanquam non egregium conducatur, animus autem id abscondat. Deinde aliam inculcat, ut si nihil his sciatur, nec determinantē ita scire posse num id nesciatur, atque eius verba hæc,

Nā nihil egregium, quæ res discernere apertæ A dubiis, animus quas ab se protinus abdit. Denique, nihil sciri si quis putat, id quoque nescit, An sciri possit, quo se nihil scire fatetur.

Hæc incipitur contra, mittā, contendere causam Qui capite ipse suo instituit vestigia retro.

Et tamen hoc quoque uti concedam scire: apud id ipsum

Querā, cum in rebus veri nihil viderit ante,

Vnde sciat quid sit scire & nescire vicissim,
Notitiam veri, quæ res, falsive creavit:
Et dubium certo, quæ res differre probavit.

Ideo & resoluit statim, & alias rationes
addiditidem:

Inuenies primis ab sensibus esse creatam
Notitiam veri, neque sensus posse refelli.
Nam maiore fide debet reperier illud,
Sponte sua veris quod possit vincere falsa.
Quid maiore fide porro, quam sensus haberi
Debebit an ab sensu falso ratio orta valebit
Dicere eos cõtrã, quæ tota à sensibus orta est
Qui nisi sint veri, ratio quoq; falsa sit omnia.
An poterunt oculos aures reprehedere: an autem
Tactus? an huc porro tactu sapor arguet oris?
An confutabunt naris? oculive reuincent?
Non (vt opinor) ita est: Nemo seorsum cui-
que potestas
Diuisa est. sua cuique vis est. Et quæ sequitur.

In quibus in summa probat, non esse fal-
laces sensus hoc argumento. Aut à ratione,
inquit, aut à seipsis, si falsi sint, falsitatis re-
prehendantur necesse est: porro à ratione
reprehendi nequeunt, nã cum rationis di-
uersitas ab his oriatur, si hi sint falsi, ergo
& ratio omnis falsa erit: à seipsis minime
nam singuli sensus diuersa & separata mi-
nisteria habent, & seorsum tactus tactum,
auris auditum apprehendit, & sic reliqui.
Vnde sibi non communicantes in officio,
nec se

nec se mutuo reprehedere possunt. Et pau-
lo antè, animi & opinionis, nõ sensuũ, cau-
sam esse dicebat erroris & ex sensibus non
in ipsis sensibus, dum scribit, cum de dece-
ptione visus loquitur. cod. li. 4.
ver. 342.

Nec tamen hic oculos falli concedimus hilũ:
Nã quocunq; loco sit lux, atque umbrã, tueri
Illorum est: eadem verò sint lumina nec ne.
Umbrãque quæ fuit huc, num transcat illuc,
An potius fiat paulò quod diximus antè,
Hoc animi deinum ratio discernere debet:
Nec possunt oculi naturam noscere rerum.
Proinde animi vitium hoc oculis affingere noli.

Optimè certè Lucretius, verum non sa-
tis sufficienter: Quia & causæ erroris aliũ-
dè, quàm ex animo & sensibus contingere
possunt. Nam interdũ vt & secundum Lu-
cretium & Epicureos, animus & opinionis
causa erroris est qui contingat circa sen-
sus, non dico in sensibus, quia in his nullus
error, sed circa sensus, vel circa ea quæ à
sensibus percepta sunt. Quod accidit quã-
do anima ex perceptis antè, aliter quàm
oportet negotiatur: veluti si quæ pulchra
aspectu suat, quæ verè pulchra sunt in sua
natura & propria pulchritudine, alteri ma-
iorive pulchritudini visæ vel consideratæ
præferat, tunc enim animi censura labitur,
non sensus perceptio, nam in censura ni-

hil agit sensus. Et hæc electio, non rerum ipsarum naturæ, errorem faciunt. Sic etiam si in cōcentibus quis præferat timpani sonitum, harmoniæ & concentui multarum bene cōuenientium vocum, & cytharæ, nō decipitur quidē auditus, vtrunq; nanque refert, sed animi iudicium, quod vnum alteri male præferat. Sic si dulciora quæ non sunt, & leniora, & magis fragrantia à sensibus percepta, improbè diiudicat. Desinit namque sensus tunc: quocirca nec illi error ille imputandus. Et ita verè dixit Plato, v̄ animum credere non debere sensibus, in inquisitione quiditatis rerum scilicet, cum intelligere vult quid per seipsum quippiam est: excedit namque abstractum, omnē sensuum iurisdictionem: cum ij corporalibus apparentibus incumbant, non in inuisibilibus, in quibus si quis sensibus credat, decipitur ipse, non autem per sensus, sed tribuendo sensibus, quod illorum non est, & à quibus alieni illi sunt.

Atque in his aliunde causa erroris, quam ex ipsis sensibus annotanda, ex qua circa sensus quis fallitur: illa autem est, dum extra viam sensus, anima sensuum iudicio vitur in apprehendendo: & tunc nec est sensus, sed aliud, causa fallitatis. Quæ vt aperitius doceamus, expedit exempla iam proposita

posita errorum sensuum refellere. idq; cōmodius non fiet, quàm si iisdem exemplis vtamur: & si ostenderimus per ea nō mendacium ex parte sensus, nec ex re quæ pro obiecto est, sed ex medio inter vtrumque posito, oriri, dum hallucinatur circa abusum sensus, animus. In aqua namque infractionis & inflexionis remorum causa est, aqua, medium inter remum & visum. vtrūque autem per se extremorum perfectum & infractū, & remus extra aquam & visus. Et teneritas siue mollities & lenitas substantiæ, aquæ insidet, ex lumine speculum, prout icta & mota est, ita & imaginem vibrans, evertit lineam recti. Pariter, vt turris habitus nos eludat, inernali medium & conditio compellit in aperto: æqualitas enim circumfusi aëris, pari luce vestiens angulos, obliterat lineas, vel melius, quia eo vsque visus non dirigitur, ideo quia deficit sensus eo vsque non pertingens: nec ei error attributus, sed animo qui vult per sensum iudicare, de eo loco ad quem non potest peruenire sensus, aliter idem esse, ac si cæco quis adscribat quod bene non legat, vel videnti, quod quæ operiuntur non conspiciat nec diuinet. Sic & cecinit Lucreti: ^{lib. 4. ver.} 309.

Quadratasq; pulc. turres cū cernimus vrbis,
Propterea ut vū videantur saepe rotunda,
p i Angulus

v In Phi-
lebo.

Angulus obtusus quia longe cernitur omnibus,
Sicut etiam potius non cernitur, ac perit eius
Plaga, nec ad nostras acies illabitur istus:
Aëra per multum quia dum simulachra feruntur,
Cogit hebecere cum crebris offensibus aëris.
Hinc, ubi suffugit sensum ubi angulus omnis
Fit quasi ad torum saxorum strueta tuantur,
Non tamen ut corā qua sunt, vereq; rotunda,
Sed quasi adūbratim paulū simulata videtur.

11i. 4. Theo Extat & regula optima apud Vitellio-
nem y. Quod remotio rei visae ab ipso vi-
sitate 9. remate 9. su, non est comprehensibilis à solo sensu
visus, sed auxilio virtutis animæ cognos-
citiuæ & distinctiuæ. Item aliud theore-
ma 8. vnumquodque visorum longitudinem
habere spatii, ultra quod non videtur. Qui-
bus annotatis facilis oritur ratio, quod cæ-
lum mari vnitur, ubi visus absimitur. Sic
& vniformitas porticus acuitur in fine, dum
acies in ocluso stipata illic tenuatur quo
& extenditur. Plures & de his extraneæ
causæ tradi possunt, sed eas colligere facile
ex Vitellionis perspectiuâ. Et quod ad re-
liqua pertinet, causa deceptionis circa au-
ditum in sonitu, non auditus etiam est, nec
gustus in gustu, sed in gustante & audiente,
quod malè iudicat, hoc autem non sensuum
est, verè namque sonos defert auditus, &
gustus gustum, sed malè de his iudicatur
non tamen culpa sensuum. De reliquis
senti

sensibus idem dicendum esse existimo, vt
etiam optimè Plato 2 in patientem & gu-
stancem, & sentientem, causam erroris re-
iicit. & si in eo non sit, sed extrinsecis me-
diis, neque culpandi etiam sensus, sed cau-
sæ videntur: vt & Tertullia. examinat 3, v-3
bi agit de sensibus. 2 in Teo-
teto,
Tomo 2.
li. de ani-
ma.

De phantasia, cogitatione, ratione, mente.

CAP. XV.

Sed de sensibus hactenus, cum tractatū
satis superque sit, postulat præscriptus
ordo, de phantasia & reliquis vique ad mē-
tis periodum dicamus. Sensibus igitur ap-
prehensa, per sensum communem, ad ima-
ginationem vel phantasiam perueniunt. Nec
mirum, cum imaginandi vis, quæ phantasia
nominatur, eadem sit ad numerum cum
potentia sentiendi, quamuis essentia ratio-
nè differat. Est enim postrema, per illa
& ab illis, vt notat Themistius. ^a Ique ali-
bi ^b imaginationem esse definit, motum ^a si. de in-
tuitu, quem sensus in actu positus creat. ^b lib 3. de
Phantasia autem dici ex argumento lucis, anima ca.
sine qua cerni & videri non potest. quod ^c in lib 3.
omnino prodiit ex schola & traditione A-
ristot. ^c Et explicat optimè Simplicius in
c. 3. 60m

d in parti
cu. textus
Arist. 161.
& 162.

commentariis de anima d. Hæc autem sit
ex sensibus, vt si album respiciatur, illud
album in imaginationem transit. Quæ enim
accepta & comprehensa sensibus sunt, co-
rum spectris & simulachris imaginatio ex-
cituratur. Ita fit, vt quemadmodum sensile
cooperatur ad sensum, ita actio sensus ima-
ginationi respondeat. Dat exemplum The-
misti³, vt si fingamus anulum esse, qui
in cera ad imam vique partem signum im-
primat, rursus ambitu aeris signatam ita
ceram comprehendit, posthac & ceram & an-
nulum remoueri, & solam impressionem &
sigillationem in aere relinqui. hæc ad ima-
ginationem trāsferes vt sensile pro annulo
sit vicem cere sensus obtineat, imaginatio
aeri succedat. Et distinguit Alex. Aphrod.⁴
imaginationem à memoria, quod imagina-
tio sit actus quo imaginationes fiūt, vt in-
tellectus, quo intelligentia: memoria autē
referuatio earum figurarū & aliarum. ima-
ginatio phantasia dicta à sensuū præcipuo,
à visu inquam, quod sit mediante lumine, vt
etiam tradit Cicero⁵. Chrysippus autem
vocat phantasiā, affectionē in animo fi-
ctam, quæ sui quoc; efficiens, vt apprehen-
sionis tibi per visum affectio, albū subest.
Sic si per tactum vel odoratum, huiusmodi
affectio fiat; dictāque phantasiā à lumi-

3. de ani
ma ca. 14.

f lib. de a-
nima.

4. acad.
quæst.

ne, quia seipsam demonstrat, vt lumen ea
collustrat differre hanc à phantasto, phan-
tastico, & phāstasmate etiā insinuat: quod
phantaston sit, quicquid animam cire vel
mouere possit: phantasticon sit inanis attra-
ctus sine vlllo obiecto vel phantasto factus,
vt accedit in vimbratili pugna se exercenti-
bus. Phantasma autem sit, ad quod rapimur
phāstastico & inani attractu, qualia sunt in
mēte captis, & à furiis agitatis, vel furiosis.
Tradit & Plutar.^h Atque φαντασία, est ima-
ginatio vel visio eius rei quæ est, phāstasma
rei quæ nō est, vt notat Suidas, similiter D.
Aurel. Augustinus.ⁱ Aliter inquit, cogito
patrem meum quem sæpe vidi, aliter auam
quem nunquam vidi: horū primum phan-
tasia est, alterum phantasma. Et Hesi-
chius φαντασία, inquit, τὸ μὴ ὄν ἄλλοδὲς, ἀλλὰ σχήμα-
τι, est phantasia, eius quod quidem in ve-
ritate non est, sed in figura. φάσμα autem,
vel φαντάσμα dicitur, τέρας, ostentum, mon-
strum, signū. Et expressius Philo Iudæus,
φαντασία τῶν πραγμάτων ἐστὶν ἐν ψυχῇ, διὰ τὴν φαντασίαν
τις δὲ καὶ γὰρ εἰσάγει ἐν αὐτῇ τῶν ἀδύνατων ὄν-
των φαντασίαν ἢ σφραγίς, ἐκπεμφθεῖσα τὴν δι-
νήσαν φαντασίαν. ἀπὸ ἐπινοήσεων φαντασίαι παρ' ἑαυ-
τῶν, μέχρις ἂν ἢ ἀντίστατος τῆ μνήμης τύπου δεσπόσας
ἴδου ἀνυπόθετον ἐργασταίαν ἢ παντελῶς ἀφανίσθη, id
est, Phantasia est effiguratio in anima, quasi
visi

lib. 4. de
placi. phi-

ios. c. 12.

lib. 6. de
musica c.

11.

k li. de mū

do.

visi statio quedam existens. Quæ enim introduxit quisque sensuum, veluti annulus aliquis vel sigillum impressit eius similem characterem, custoditque imaginem in se, donec obliuio contraria memoria, formam deleat, vix conspicuam reddit, vel omnino tollit. Addendus D. Ioan. Damasc.

Hib. 2. de ortho. fi. *ἔστι δυνάμει τῆς ἀλλοῦ ψυχῆς, ἀπὸ τοῦ αἰδησιμίου*
C. 17. *περὶ ἐνεργείας, ἢ τῆς δυνάμεως διδασκῶν. φανταστικὴ δὲ ἡ ἐν τῇ φαντασίᾳ αἰδησιμίου τῆς φαντασίας ἡ ἐν τῇ αἰδησίᾳ ὑποκρίσθησι*
phantasti *τὸ ὑποκρίσθησι τῆς ἐργασίας, ἢ τῆς τῶν τοῦ τῶν φαντασίας δὲ ἐστὶ πάθος τῆς ἀλλοῦ ψυχῆς, ὅτι φανταστικὴ τινὸς γενόμενον.*
60

φανταστικὴ δὲ πάθος διδασκῶν ἐν τῇ αἰδησίᾳ τῆς ψυχῆς, ἀπὸ τῆς φαντασίας γενόμενον. id est.

Phantasticum siue vis imaginatrix, est virtus animæ rationis expertis, quæ sensuum adminiculo operatur, quæ & sensus dicitur.

Phantaston seu imaginabile vel sensibile, est quod phantasia vel sensui obicitur: visus quidem ipsa vicina virtus est, visibile verò visioni obiectum, vt fortè lapis, vel aliud simile.

Phantasia, est affectio irrationalis partis animæ, quæ ab aliquo phantasto vel imaginabili ducitur.

Phantasma autè, affectio est vana in partibus.

tibus irrationalis animæ, à nullo visibili, imaginabili, vel phantasto tracta.

Quæ omnia communia esse nobis cum brutis, intelligis velim, ex eo, quia animæ irrationalis partis hæc dixerit Damascen^o. Habent namque & animalia bruta sensus exteriores, & vim sentiendi, & per conseques imaginationem inde natam. Quibus enim Deus opt. maximusque vitam dedit, & naturalem inclinationem ad vtilia sibi, & contrariorum odium: necessariò & illis facultatem existimo eundem tribuisse imaginationis, qua & quæ contraria & vtilia sunt annotarent, saltem imaginatione & phantasia. Quæ in parte lubentissimè discedo à sententia philosophorum antiquorū quorundam, qui dixerunt quibusdam animalibus esse vim imaginationis, aliis nequaquam, quæ inquirunt quamuis sensibus instructa sint, imaginandi & affirmandi visa, ingenio carent: vt vermes, muscæ, & complura huius generis, quæ quâquam à sensibus mouentur, non tamen retinent notions aut species eas, quas sentiendo concipiunt, sed quicquid agunt, temerè agunt, & casu feruntur, nullis regentibus visis, quippe quæ in his mansurare aut scrutari non possunt. Et sic sentit Themistius^m, quæ alii sequuntur: ego tamè minime, nec quod ibi exprime.

lib. 3. de anima. c. 14.

exprimit, dum ait, Prouide sensus illorum per quam similis ictui perceleri est, quem quis summo tenus, & in trāscursu impigit, vnde nec cutis adliueſcat, nec vibices atollātur, in quibus exemplaria & imagines rerum ſenſitarum firmitus & ſtabilius hæſtant. Nunquam enim concedam vermes & muſcas & ſimilia quāuis minuta, nihil imaginari, vel etiā temerè ferri. Nam vltra Dei prouidentiam, qua omnia certum habēt vī vendi & agendi modū, etiam nos experientia docet, vermes nec muſcas temerè ferri, vel caſu: nam nec amaris, nec aquis ſe immergunt ſi præſerferint, & ad dulce ſemel guſtatum vel ſanguinē, vel aliud quod prægaſtauerint placens concurrunt. Quin & crabrones cognoscunt & perſequuntur qui alucaria effoderint, & regem ſuū apes norunt, & inſidiātes examinibus beſtiolas, quæ ſine imaginatione fieri nequeunt. forſan de vermibus illud quis recipiendū putaret, eò quòd nulli generi verminum oculi videntes inſiat, ſicuti nec oſtreis, talpis, & ſecūdam Nigidium nec locuſtis, nec cicadid, nec ſūbricis, vt ſcribit Plinius, Meminit & Ariſt. de aliquibus °, vnde & hæc in cōſulto ſeruntur, quia nec vbi dirigitur non proſpiciant. Ceterū cūm imaginatio & phantaſia non ex ſolo viſu oriatur, ſed

» li. 1. na-
tur. hiſto.
c. 37.
» lib. 1. de
hiſto. ani-
mal. c. 9.

& ex

& ex aliis ſenſibus, qui apprehenſa intrò reſerunt, vbi forma & lumen quoddam & figura efficitur, idcirco, non ideo quòd illa animalia non videant, dicendum eſt imaginatione carere: ſic enim & cōcludere poſſemus, cæcos imaginatione & ſimulachris phantaſiæ carere, quod falſum eſt, cūm nec ſimulachra ex lumine externo in imaginatione ſiant viſibilia, ſed ex proprietate quadam indita ſenſibus interioribus. Fatebor tamen quædam animalia, fortius imaginari, & phantaſia eſſe præſtantiori, & retineri in quibusdam diutius imagines, in aliis euanida cito fieri ſimulachra: ſed & illud aliunde & ex alia vi, nempe memoratiua nō imaginatiua, cūm tamen & *μνημὴ δ' ἐστὶ φαντασίῳ οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τῶν μετακινῶν προβάλλεται ἐν νίας πρεβλήματα.* id eſt, non eſt memoria phantaſiarū cōſeruatio, ſed id quod producit cogitatorū genita nouiter, vt ſcribit Porphyr. Est enim tantūm phantaſtica viſ ſimulachrorum magiſtra, vt ſcribit Plato. 9, qui & in duas partes & ſpecies phantaſticum diuidit, vt vnum ſit per inſtrumenta factum: alterum illius qui ſeſede inſtrumentum phantaſia efficientis exhibet. Nam vltima ſpecie ſine viſu, quoties quis figuram tuam uſurpans, corpus ſuum reddidit perſimile, ſeu vocem vocī, imitatio

» lib. τῶν
» πρὸς τὰ
» νοκτὰ δ'
» φαντασίῳ
» νῦ
» 4. id eſt.
» de cauſis
» 1. 1. s. in
» ſophiſta
» el de en-
» te.

9 tatio

ratio ista phantasticè nūcupatur, & possunt etiam simulachra in imaginatione concipi, quæ non imitatione aliorum visorum quia & non existentium, in ea imaginationis parte fiunt. veluti dum architectus ex partibus, sensibus extrinsecus aliàs oblati, & ex diuersis figurarum colligationibus, domus & ædificiū in se simulachrum cōstruit, ad cuius postea exemplar, materiale ædificiū excitat. Idem de pictorum ideis mente comprehensīs, forsā nunquam reportis & visīs, dicendum: vt si chimeram, hippocentaurum, montem aureum imaginentur, vel pulchritudinis cuiusdam singulararem & raram delineationem. Nam hæc imaginationi tribuit Plato, * et si phantasmata, id est, ex non apparentib, collecta, dicere fas sit. Et phantasiæ tribuit A-

* in sophista.

s lib. 6. de pollo. Tyaneus apud Philostr. * dum vltimæ eius vitæ imitationem, phantasiā, quæ nunquā videtur, imitatio. c. 9. dit, comprehendere demonstrat. Et D. Aug. in solutio. sexaginta quinta que quaestio. Oros. per corpus: spirituales, cum imaginem eorum quæ vidimus, in memoria condimus intellectualem, cum ea quæ corporaliter vidimus, & imaginaliter in memoria retinemus. Intellectuāliter discernimus, quod

illud

illud sit corpus, illud similitudo corporis: quem intellectum bestię & pecora atque volatilia nullatenus habent. Vident & ipsa per corpus, & eorum quæ videntur imaginaliter species formatur. Sic & pecora præsepia recognoscunt, & bos possessore suum, & aues ad nidos suos redeunt. Sed nec se ipsa intelligunt quæ sint, nec illa quæ oculis cernunt. Corporalis visio sine spiritali esse nō potest, potest tamen sine corporali spiritalis esse. Et ideo Mercurius Trismegistus in Pimandro *, Phantasia, inquit, solum circa ea quæ genita sunt, versatur, in qua præter generationem nihil existit: at vnicū id ingentium, Deus scilicet, incomprehensibile phantasiæ. Vnde & absentiam in tenebris recordamur, & in tenebris quæ vidimus imaginaliter cernimus. Intellectualis autē, sine vtroque potest esse. Nam per eā videtur iustitia, charitas, ipse Deus, ipsa mens hominis, quæ nullum corpus habet, neque ullam similitudinem corporis. Veruntamen quod pertinet ad nostrum notionum ordinem, tractatione præsentis contenti, loquimur tantum de illis imaginationibus quæ sensibus apprehenduntur, & gradum phantasiā inquam, alium à sensibus constituimus. Separantur namque sensus ab imaginatione, quamuis vna vi fiat. Quod si quis

v ferm. 5.

differentias inter hæc colligere velit, bre-
uiter accipiat ex Themistio^x, & Alex. A-
phroditeo y. In summa enim ostendo
sensum non esse imaginationem: primo
quia in somnis imaginamur, in somnis au-
tem non sentimus neque potentia, neque
actu. Secundo, cæci imaginantur & con-
gunt colores, qui tamen neque actu neque
potentia sensu visus videt. Tercio allucina-
mur circa imaginationem, circa sensus mo-
do quo supra docuimus, nequaquam, error
nâque circa obiectum vel tactum, ab ima-
ginatione est. Deinceps, & quarto sentire
in nostra potestate non est, absente ob-
iecto sensus: contra imaginari, sine rei præ-
sentia corporalis possumus. Communicat
autem cum sensu, quia vel ex eo vel ratio-
ne eius, effugit siue verè siue falsò: eò quod
occasione sensum verè vel malè simulachra
effingit, nò tamen eadem. Illud namque in-
sapientia admiranda Dei: obseruandum est,
vt semper per media pedetentim, ad altio-
ra gradus contruxerit, & superiora cum
inferioribus quodam participare medio
voluerit, vt fieret facilius transitus. Nam
quemadmodum cum imaginatione partici-
pat sensus, ita imaginatio, medium inter
sensum & cogitationem cum illa participat,
vt vtraque & vera & falsa esse possit. Cæte-
rùm

rùm dissenti ab imaginatione opinio: quod
opinionem consequatur assensus & fides,
neque vllò pacto fieri possit, vt qui opinat-
ur, non credat ita planè esse vt opinatur:
hinc statim annectitur persuasio, rursus
persuasioni ratio. Et sic opinio est quædam
cum ratione assensus. Differt & imaginatio
seiuuncto gradu ab intellectu, quod imagi-
natio fallatur, intellectus nunquam. Imagi-
natio autem fallax tunc, cum id quod appa-
ret ei non consentit nec coheret: cum ima-
ginario re apparente magis hebes vel obtu-
sior est: in vtroque namque extremorum &
nimio & insufficienti erratur, in medio cum
sit verum. Diximus autem imaginationi opi-
nionem accedere, vt assensum, quia ratione
forsan quis putaret septimum illum gradum
opinionis, cum imaginatione eundem esse,
cum tamen diuersus sit ab eo, quia per-
suasio quidem per discursum fit cum imagi-
nationis simulachro. Cæterum ex illo me-
dio aliud fit, opinio videlicet. Nam interdum
pedissequa est assensus simulachro & ima-
ginationi, interdum nequaquam, quam per
alia quæpiam accidentia fallax esse depre-
henditur: veluti cum astra non moueri ima-
ginamur: Et quando in optimè adumbratis
picturis, vel in speculis, eminentias & de-
pressiones inspicimus: non enim his p ima-
ginatione

ginationes fidem abrogamus: vehementes tamen ad id persuadendum sunt. Nā & his decipiuntur facile animalia, quæ intellectu & discursu carent: & ad eum modum homines qui brutis pares, sine discursu rationū, feuiter credūt. Sic scribunt, aues delusas ac currisse ad vuas pictas ab Zeuxide, tanquā ad veras. item & Zeuxim ipsum delusum à Parrhasio. Etenim Parrhasius in cōtentionē artis vocatus, delulit linteū pictum, ita veritate repræsentata, vt Zeuxis alitū iudicio tumens, flagigaret tandem reuocato linteo picturam ostendi, vt scribit Plinius. ^x Qui & alibi narrat ^a Polignotum Thasium, tabulam pinxisse, quæ erat in porticu Pompeii, in qua dubitabatur, ascēdentem ne cū clypeo depinxisset, an descendentem. Scribit & Gabrias Cræcus, deceptū canem ex imagine carnis, quam oleo gemitabat, lepidissimis his versiculis:

*πέραρ πάλαι ἠδ' ἄριστον νόον κρέας,
 νύλας ἐαυτοῦ, ἄλλοι ἐσὶ βλάται
 καὶ ὄνθ' ἐκ τοῦτοῦ τὸ νόστον λαβῆν κρέας
 ἀπιστοῦτο, ἤτοι τὸ βλεῖν ἐκπέρας, id est,*

Canis cū iuxta flumen carnes deferret, inclinans se ipsum alium in aqua vidit. Ore aperto inclinans, vt acciperet carnes que videbantur illi infra esse, priuatius est & his quas habebat.

Non

Non hæc igitur quæ videntur imaginationibus nos decipiunt vehementibus: sed quando per alia visa obscurantur, & non esse vera nobis persuademus, discursu percurrente singula, & alia suadente & demonstrante satque ex opinione vel existimatione concepta, sequitur cogitatio omnibus autem veluti ὑποβήδρα siue fundamentum est imaginatio, à qua transit omne animal ad existimationem siue veram siue falsam, & altius solus homo ad cogitationem: homo enim vnus inter animalia omnia vim obtinet cogitandi, vt scribit Aristot. nihil enim aliud est cogitatio, quàm motus animorum, qui in vero disquirendo maxime versatur, vt scribit Cicero. Et quando vt ait Philo Iudæus, mens est excita in seipsa, aut receptis à rebus, externis formis aliquibus eximiis, tunc concipit & parturit cogitationes, quas volens parere, non potest, donec per linguam cateraque instruat. menta sua, vox eas excipiens, obstetricis more producat in lucem. Quare Plato, Soph. vel cogitationem & orationem idem esse censuit, nisi quòd cogitatio dicitur illa sine strepitu vocis interior collocutio, qua sese animus noster colloquitur. Id facile quisque conuinciet, si similem putet vocem luminis, quo quæ in abditis cordis & mentis, velut

λ. lib. 35.
 hist. nat. c.
 10.
 a c. 9. eius
 libri

b lib. 1. de
 histo. am-
 mal. c. 1.
 c. 1. offic.
 lib.
 d Tomo
 priori. li.
 quod dete-
 rius potē-
 tiori insti-
 lib. 1. 5.
 Soph. vel
 & ente.

in tenebris sunt, delitescencia deteguntur.
Opinionem autem Platò tunc dicit, quòdo
& per affirmationem & negationem, illa
collocutio in anima fit silentio. Cæterum
illud obseruandum, in opinione non esse
contraria. Nam inquit idè Plato, ^f nūquid
alium quempiam siue prudentem siue in-
sanū a usurum existimas tecum loquendo
ex industria sibi persuadere bouem esse
necessario equum, vel duo vnum esse, mi-
nimè. & si secum loqui opinari est, ne-
mo dū vtraque dicit, opinatur, attingitque
animo, profert vnquam, opinaretur; al-
terum esse alterum. Sed certè, minus con-
trarii inhæret persuasio, cum ex sensibus
cogitationes euolutæ, opinionem generat:
via enim ea semper per sensus, noīstro or-
dine, ad mentē itur ab anima hominis, quæ
hui⁹ capax. Persuasio enim & cogitatio, vt
scribit Hippocrates, ^s memoria quædam,
commemoratiōe est, quæ ex rebus, sensu
comprehensis constat, componiturve: Nam
sensus imagine quædam clara & aperta di-
citur, qui præfectus præpariēsvē cogita-
tioni mentiue quæ subsunt nūtiat: quæ sus-
cipit sapèque quale, quantum, quibusque
eueniat, considerat: sæpèque secū cogitās,
mullitat & commemorat. Quam quidē cō-
gitationem, persuasionēve cōprobarem:

fl. 13. in
Theateto
vel de sciē
tia.

lib. de
præcep-
tis.

si tamen ex dubitatione principium faciat,
delationēve ex patentibus eadem via de-
ducat. Nam si cogitatio persuasiōe, ex re-
bus apertè factis principium sumat faciāt-
ve, deprehenditur & inuenitur in sensus,
mentisve vi inesse, quæ ab aliis singula sus-
cipit. Quamobrem putandum est, naturā,
multis variisque rebus moueri, & cogente
vi suscipi, misceriue: mens autem, sensusve,
quemadmodum antè dicebam, ab ea hau-
riens, postea ad lucem & veritatē deducit.
Hactenus Hippocrates. Arbitror & ego,
cogitationes hominum quæ in bonis ac
eximiis rebus fiunt, item quæ pro fine sibi
veritatem proponunt, similes esse ebulli-
tionibus & iactationibus vini recentis, qui-
bus sæx omnis, & quod alienum est, vt etiā
in maris fluctibus putridum omne, foras
proiciuntur, & pura & immixta ab alienis
redduntur interna: vt quanto continuè ma-
gis cogitationes, tanto existimare debeat-
mus animas fore ab errorib⁹ defeciores
& maiora scientes. Exemplo nobis sunt
pueri & discipuli: pueri namque non ita
sagaces ac viri, nondum enim sæculentam
illam vini recentis colluuiem, & inconsul-
tum sanguinis motum depurarunt. Sic dis-
cipientes, minutis cogitationibus semper cog-
itationes maiores motisque acriores ad-

dentis perfectione evadunt. Et mens sensu-
 fulve defæcati & puri, integræque animi a-
 ctus sententiã esse docent, nam si exercea-
 tur, crescunt: sin minus, marcescit, debilita-
 tur, minuiturque; animus, vt scribit Hippo, h
 In fragm. quodã lib. de mente sensuave. citatam, ex similibus probari potest, nempe
 ex aqua, quæ si non mouetur, contrahit fi-
 rum, inutilesque est & foetida vñibus huma-
 nis: contrã, quæ mouetur, salubris & vtilis,
 & ignis flabello vel foliis in flammam
 lucidam excitatur: contrã, si torpear, fau-
 las cõtrahit, seseq; in illis penitus occultit.
 Cum autem cogitatio nihil aliud sit, quã
 mentis agitatio, ea necessario supra imagi-
 nationem & existimationem homini exco-
 lenda, ei qui verè humanæ vitæ gradũ ve-
 lit supra bruta assequi notionum, nec in his
 quietem agere debet, vt ostendit etiam La-
 tantius Firmianus ¹. Nam quantò diutius
 quis cogitauerit, eò perfectius cognosceret.
 cum enim cuiusuis sit hominis errare, nul-
 lius tamen nisi insipientis perseverare in
 errore: quia posteriores cogitationes solent
 sapientiores esse, vt in veteri axiomate
 R. Philip. fuisse scribit Cicero ^k, quod & Græci vsur-
 12. in M. pãt, dum dicunt *διὺν παρὰ τὸν πρῶτον*.
 Anton. Et certè, cogitationibus crebris res exami-
 Leuit. 11. natur melius. Et leuit. 11. munda animalia
 repu-

reputantur, quibusq; liceat edere, quæ rumi-
 nant, & quæ habent vngulam fissam: per rumi-
 nationem, frequentè cogitationis exa-
 minationem intelligendo, & per vngulam
 fissam, cogitationum examinatorum sepa-
 rationem, & electionem à confusione, ma-
 la à bonis separantes, incerta & falsa à cer-
 tis & veris. Cæterùm nec ibi vltimum gra-
 dum figit homo sapiens, quia non omnes
 cogitationes quæ in nobis sunt, bonæ sunt,
 nec in potestate nostra cor nostrum, sed in
 Dei potestate qui dirigit illud: nos autem
 illum sequi debemus, gratia oblatum ducè
 optimum, aliquãdo quippe & ferè semper,
 cogitationes nostræ repenti nata, mentem
 animũque confundunt, aliõque trahunt,
 quàm tu proposueris, ad secularia reuocãt,
 mundana inferunt, voluptates ingerunt, il-
 lecebrosa intexunt. ipsõque tempore quo
 mentem eleuare paramus, inserti inanibus
 cogitationibus, ad terrena plerunque dei-
 cimur, vt scribit D. Augusti. ^l & D. Ambro-
 sius ^m. Porro à tribus cogitationes accipi-
 mus, vt scribit Thalassius Monachus ⁿ, nẽ-
 p, à memoria, sensibus, & habitudine. hinc
 malum vel bonum cogitationis, hinc illæ
 animi præstigix, hinc multa malitia homi-
 num est in terra, & cuncta cogitatio cor-
 dis intesa ad malum omni tempore, vt
 dixit

lib. 8. de
 vero cult.
 capi. 16.

R. Philip.
 12. in M.
 Anton.

Leuit. 11.

lib. 2. de
 bono per-
 seueran. c.
 3.
 ga se cu. c.
 1.
 hecatõt.
 1. de cha-
 ri.

v Genes. dixit Deus °, vel saltem vt idem dixit ali-
 6.a.ver. 5. bi, p̄ sensus & cogitatio humani cordis, in
 g Genes. 8. malū prona sunt ab adolescentia sua. Quo-
 d.ver. 21. circa sapiens q̄, qui bonus est, hauriet sibi
 p̄prouerb. gratiam à domino: qui autē confidit in co-
 12.a. gitationibus suis, impiē ager: & sunt cogi-
 ver. 2. tationes sine intellectu. Sunt autem illa
 v Sapien. 2.b.ver. 5. in triplici specie malæ, quasque vitare ex-
 pedir, scilicet cogitationes leues, otiosas,
 inutiles omni rei: aliæ & violentæ & magis
 adharētes, quæ ad necessitates naturæ per-
 tinent: quasi ex eodem assumptæ limo quo
 & nos facti sumus, quæ si paulo curiosius
 infederint, difficulter euelluntur. huiusmo-
 di cogitatio nimia de cibo, poru, vestimen-
 to, & huiusmodi, quæ certe oriri dum in-
 cipiunt, clamandum nobis cum Iacobo ad
 3 Gen. 49. Rubem s̄: Rubem primogenitus meus nō
 crescas: ascendisti enim cubile patris tui.
 Nam & hæ primogeniti nomine dicuntur,
 eō quod in initio vitæ nostræ in nobis
 pullulant, cū cætera vitia ex processu tem-
 poris, ex malitia mūdi huius, variisque oc-
 casionibus contrahantur. Aliæ dehinc cogi-
 tationes sunt immundæ & frætidæ, quas
 nec admittere quidem vlla ratione debe-
 mus, sed à lōge præsentito fetore tota vir-
 cogit. no- tute repellere, vt annotauit D. Bernardus
 tra. Et quia mala vitanda sunt, sic & cogitatio-
 nes

nes malæ tanquam malorum radices, ante-
 quam alæ radiceat, in nobis circunciden-
 dæ. quod & innuit propheta Dauid v, Bea-
 tus qui tenebit & allidet paruulos suos ad
 petram, hoc est, qui peruerfas & lubricas
 cogitationes. allidet ad Christū, qui petra
 est, vt & interpretatur D. Ambrosius x, di-
 citurque verè, eas esse allidendas ad Chri-
 stum, quia vt scribit Eusebius Pamphili. y 21.
 per disciplinam Christi, non solum à faci-
 nose turpi, verum etiam à cogitationibus
 abstinere inhonestis, ventrem & quæ sub
 ventre sunt domare, docemur. Cogitatio-
 nibus itaque primò est prouidendum, vt
 bonæ sint, malæ statim antequam pepere-
 rint, extrudantur. Quare & Deus dominus
 noster Iesus Christus, suis præceptis, eam
 maximè partem curare iussit, & nō tantum
 malè facere, sed & malè cogitare p̄hibuit.
 Nam qui malum non cogitat, consequēter
 imo & multò magis, à mali illatione absti-
 net. Huc pertinet præcepta illa, Non cō-
 cupifces, Non desiderabis vxorem proximi
 tui, & Non odio habebis inimicum, &
 Ex corde exeunt cogitationes malæ & re-
 liqua similia. Et ita D. Basilius Magnus z
 vestales sacras admonet: Oportet, inquit, de vera
 ante omnia virginē cogitationes suas pu-
 ras inuolatâsq̄ seruare: anima quippe
 perdu-

v Psal.

136. ver.

9.

lib. 2. de

pœnit. c.

y 21.

lib. 1. de

præpara. e

uang c. 3.

z sermone

de vera

virginit.

perdurante incorrupta, corpus quoque impollutum immaculatūque seruat. porro si pessimis cogitationibus cōtaminetur anima, quantumlibet corpus incorruptum remanere videatur, non tamen munda eius censeatur integritas, cum sordibus cogitationum inquinata videtur. Erat etiam in Thebaidē in finibus Hermipolis degens Abbas Apollo nomine, sanctus eremita, qui quotidie docebat monachos suos, ornari virtutibus, & machinationes diaboli in cogitationibus in principio protinus propulsare, dicens, contrito capite serpētis, mortuum fore totum corpus. Et iussit, inquit dominus, vt obseruetis caput serpentis, id autem est, ne in principio admittamus malas & turpes cogitationes prout refert Palladius Euagrii discipulus. Porro vt præcaueamus facilius cogitationes malas, causæ illarum effectrices euitandæ sunt. Sicuti in bonis asciscendis, bonæ sectandæ sunt: bonorum autem cogitationum causæ sunt vitutes: virtutum autem præcepta: vt autem in effectum prodeant, est propositū. Malarum cōtrā cogitationum sunt vitia, vitiosarum inobedientia, inobedientiæ & b hecaton ex sensibus deceptio, vt deceptiones mentade 3. de tē negligentia circa sui securitatem parit, charitate. sicuti notat Thalassius Monachus b: non enim

a in histo.
Lausi. uel
sanctorum
patrum, hi
sto. 52.

b hecaton

enim per se concitantur cogitationes, sed ex re alia occasionem sumentes, vel malæ vel bonæ creantur. Et vt scribit D. Chrysostomus c. Quemadmodum mulieres ex cōgressione pariunt, & si sint sana quidē corpora, talia etiam sunt quæ nascitur, vt quæ parentum naturam imitantur: ita etiam in cogitationibus, vt si cum bonis verferis, tales sint quoque tui fœtus: sin autem cum malis & nō attendas, magnum quoque illinc damnum accipias. Remanet igitur cogitationes alio adminiculo egere, neque oportere hominē, qui verē vir est, illis fiderē, sed ad alium gradum puocare, aliūque iudicem inter illas constituere. Hunc autē nos constituimus rationem discernentem bona à malis octauo ordine, & colligatur eo modo cogitationes rationi immediatē, sicut cogitationes sensib⁹ Nā, inquit Epicurus, vt scribit Diog. Laërtius d, & cogitationes ē sensibus manant secundū incidentiam, proportionem, similitudinem, & compositionem, cooperante etiam aliquid ratione ipsa. Et ita docebat idem Epicurus, omnē rationem, quamuis nimum generatim loquatur, à sensibus dictam esse, & si contineat amplius ratio, nempe discretionem bonarum & malarum cogitationum, vt Plato optimē dixerit e, nos debere nos ipsos

c homilia
in Psal. 7.
Tomo 1.

d in eius
vita li. 10.
de vitis.
philoso.

e lib. 24. in
Gorgia vel
de Rhetor.

ipſos committere rationi tanquam medi-
 co, ille enim morbos & diſcrasias corporis
 ſolet vel auertere, præuidere, vel tollere;
 hæc autē animi. Sic maximus Tyrius, ^f lo-
 f. fermo. quēs de alteratione multiformi hai⁹ vitæ.
 37. At huic, inquit, præſidet ratio, quæ præſen-
 tem rem ſemper exornet, hæud ſecus quā
 medici ars, corpori natura minimē ſtabili,
 quinimo. ſurſum ac deorſum euacuationi-
 bus ac repletionibus verſato, ſtudioſum præ-
 bet indigentia ac ſatietatis regēdæ. Ratio-
 nis eximia vis eſt. Et, vt cum Cicerone lo-
 quar, ⁸ homines cum multis aliis, tū hoc
 g 2. de fi- vno à beſtiis plurimū differunt, quōd ra-
 nibus. tionem habeant à natura menti datam &
 acrem & vigentem, celerrimēque multa
 ſimul agitantē, & vt ita dicam, ſagacē, quæ
 & cauſas rerum & conſecutiones videat, &
 ſimilitudines tranſferat, & diſiuncta con-
 iungat, & cum præſentibus futura copulet,
 omnēmq; cōprehendat vitæ ſtatū. Et ver-
 bū λογος, quo rationē ſignificāt Græci, apud
 eoſdē tria ſignificat, primum cogitationis
 ἐπιδήλιū, quod voce exprimitur, dehinc ipſam
 vocē vel cōplexionē orationis, quæ eſt ve-
 luti cogitationū ſpeculum à principio ad
 calcem vſque faciēdi vel nō faciēdi com-
 prehenſum, nō ſecus quā verbum ex ſyl-
 labis & literis compoſitum, certum quid ſi-
 gnificare

gnificare demonſtratur, cum tamen nihil
 ſignificent literæ vel ſyllabæ ſeparatæ, vt ^{h b} in Theſt.
 Plato docet. Poſtremo logos, dicitur quod tecto.
 quandam notam adfert, qua id de quo agi-
 tur, ab aliis omnibus differat, & eius ad-
 feratur recta opinio, vt ſcribit Plato ⁱ, atq; ^{lib. 13. in}
 ea ratio cum maior ſit, ideo ſe, & per infe- ^{Theſt.}
 riores gradus diffundere poteſt, vt ex infe- ^{ſiue de ſciē-}
 rioribus deligat mens per rationem, veluti ^{tia.}
 per manus, quæ deligi conuenit, idque cum
 certa ſciētia nec temerē nec caſu, nec na-
 tura, ſed arte rationis, operans. Et hoc ho-
 mini ſpeciale, vnum ratione vti, additque
 naturæ eius, vt omnes ſciētiās adipiſci
 poſſit. Nam cætera animantia ſingula, à na-
 tura innata ſecum artificia deferunt: vt no-
 runt natura apes plaſmare, ſingerēve alueo-
 los: theſauros verò quosdam, & labyrin-
 thos formicæ fabricari: nere autem & texe-
 re araneæ: ſed homo ſicut corpore nudo,
 ita & animam artibus actu deſtitutam, dum
 naſcitur, habet. Proinde pro corporis nu-
 ditate, manus, pro animæ inertia, imperi-
 tiæque rationem accepit. Et ſicut manus,
 quanquam nullum ſint eorum quæ particu-
 laria ſunt organa, quia tamen omnia rectē
 manus poteſt recipere, eſt organum ante
 omnia organa: ita & ratio nulla quidem ex
 artibus eſt particularibus, omnes autem in
 ſeiſam

seipſam recipere nata eſt, ob id ars ante ar-
tes fuit, vt philoſophatur Galen. ^k Et Plu-
tar. ait, τὸ δὲ ἀνευ λογισμῶν ποιεῖσθαι πάντων, ἀπε-
ρὴν τε καὶ ἀνὴρ διὰ τὴν ἀμελείαν, id eſt, omne abſque
ratione factū, inartificioſum eſt, & peruer-
ſum. Maximūſque Tyrius. ^l. Sed age, in-
quit, opus habeas aliquo, qui te manu quo-
dammodo in vniuerſam hanc notitiam de-
ducat, ipſam ſequere rationem. hancq; , idē
ſermo. Tyrius. alibi rationem, artem dicit. ^m, & fi-
mle obſequium animæ ab illa ferri, ac par-
turiens ab obſetricibus, vt enim hæc
eruditas adhibent manus, ſuſcipiunt foetū,
dolores mulcent, maturum partum in lucē
educunt, puerpera diſcunt periculum,
ſimiliter ratio prægnantem animum dolo-
ribuſve plenum, obſetricatur. In quibus
plurimi vel obſetricis imperitia, vel dolo-
rum vehemētia, vel etiam ignauia ſemina,
abortum emittunt, pauci admodum rariq;
animi abſolute pariunt. Ex quibus ſi ſuſci-
pitur proles, ea nimirū legitima integræque
eſt, & patrem apertiffimè reſtat. Proinde
animi conceptio dicitur mens, dolores ſen-
ſus, partus remiſcētia. animoſque omnes
intellige natura concipere, ſenſū ſuſtinere
dolores, parere ratione. Cūque ad hanc
uſque diſcurſus peruenit, iam incipit anima
apud ſeipſam ſpatiari, hæc enim illi propria
eſt.

eſt ex Dei dono conceſſa, vnde ſummis vi-
ribus eniti debemus, vt nos totos ipſius cen-
ſuræ ſubdamus, & liberè eam in nos impe-
rare permittamus. Statim enim illa nos ad
altiora ſubducet, vehiculo à mente diuina
illuſtrato, & veluti quodam curru igneo.
Eliæ, in caeleſtia, & ſuperiora nos tranſfe-
ret. Sic & Seneca ⁿ, ſi vis, inquit, tibi om-
nia ſubiicere, ſubiice te rationi, multos re-
ges, ſi ratio te rexerit ab illa diſces, quid
& quemadmodum aggredi debeas. Sicque
affatus Socrates Critonem, Ego non modo
nunc, ſed ſemper talis eſſe percipio, qui
nulli quidem meorum magis parendum
eſſe, quàm rationi exiſtimem, quæ conſul-
tanti mihi optima videatur, vt annotauit, lib. i. de
Theodoritus ^o, Et Plato ^p, ego, inquit, nūc eni ratio-
nantium hoc magnus ſum. dumtaxat, quòd ne
Græci ipſum præſto rationi meæ obedientem. ca. aſſe-
rator Anton. Pius, vt omnium quæ geſſit ^q episto.
in ſenatu, & per edicta rationem reddiderit, ^{2. ad Dio.}
vt author eſt Iul. Capitolinus ^q. Atq; Deus ^r in eius
omnium conditor, nihil non ratione prou-
dit, diſpoſuit, & ordinauit, nihil non ratione
tractari intelligitque voluit, vt ſcribit Ter-
tullianus ^r, & veræ filia rationis ſcientiæ
ſunt & virtutes, vt ſcribit Philo Iudaus ^s li. de gi-
gātibus. ^{10.} Et ideo ſi ſcientiæ non poſſint rationem, & no-

matrem demonstrare, statim mihi sunt sus-
pectæ, tanto amplius consuetudines vul-
gares & sine ratione. Pars namque est illa
irrationalis muliebris in anima, virilis au-
tem ratio. Nā, vt admonet Philo Iudæus¹,
videtur satis manifestè docere scriptura,
quòd consuetudines magis mulieribus quàm
uiris curæ sint, & per verba Rachelis mi-
rantis sola sensibilia. Sic enim patrem suum
alloquitur: Ne molestè feras domine, non
possum tibi assurgere, quia iuxta consuetu-
dinem mulierum mihi est. Ergo mulierum
est sequi vulgares consuetudines. Certum
est enim consuetudinem pertinere ad infir-
miores effeminatiore sive animas: quando-
de bon. dā quidem virilis, robustæ, verèque masculæ
nat. li. 48. rationis officium est, naturā ducem sequi,
tit. 20. Nemo est etiam qui ignoret iuriconsultos
§. quod Romanorum, & aliarum gentium nom-
verò de iu- thetas, alias leges neque iubere nec recipere
natur. re, quàm rationi coniunctas, vel quæ sul-
ge. & ciu. cipi ea possint. Et ita Paulus², rationē na-
li. 1. instit. turalem vocat, legem quandam, & secundū
iur. ciu. ti. 2. cam, & legitimam liberis in bonis partem
7 in l. om- etiam damnatorum lege ciuili conceden-
nes popu- dam: quòdque ratio naturalis inter omnes
li. 1. 9. de gentes cōstituit, ius gentium dicitur: quasi
iust. & iu. iust. quo iure omnes gentes vtantur apud Iusti-
li. 1. 7. tit. nianum³, & Caium⁴, vt ratio illa sepa-
rat

rat ius gentium à iure naturali: quòd na-
turale ius sine ratione obseruetur, & ideo
commune sit brutis, quæ rationis expertia
sunt: hoc autem gentium, proprium huma-
næ sit naturæ quæ ratione vtitur Vlpiano
teste⁵, vt ratio legem commendat⁶. Et
D. Hieron. Nec putemus in verbis scriptu-
rarum esse euangelium, sed in sensu: non in
superficie, sed in medulla, non in sermonū
foliis, sed in radice rationis⁷. Qua in par-
te nullus est, qui nostram artem magnā non
admiretur, vel potius Deum eius principē,
cū ea tot rationes, vt vix quis earū multi-
tudinem, non minus quàm. solis radios fe-
rat, doceantur, vt etiā per se vera his adhuc
clariori face illuminentur. Et ideo Hebræi
præcipuè Rabini, vocant rationem חכמה
ragnam, id est, gustum, saporem, velut rerū
condimentum. Et forsā apud Latinos ratio
dicta, quasi aliquid ratum, & firmum exhi-
bens: Vt non immeritò Cicero⁸ dicat, ratio-
nem esse causam quæ demonstrat verum ren.
esse id quòd intendimus breui subiectione.
Porro cū hic præstantissima incipiat glo-
ria hominis, nempe in optima ratione præ-
benda, cauendum, ne sub specie rationis,
quædam à ratione aliena serpent, dum mi-
nor interdum rationis effectus vtiliori, &
maiori præponitur, vel, vt clarius loquar,

minor ratio maiori anteponitur, in eo namque peccatur, & plerumque inmedicabiliter. Nā vt scribit Euripides ^d, & Theodoritus ^e, ἡ δ' ἀλυστοὶ λόγος νοσῶν ἐν ἀνθρώποις, ἡ δ' ἀλυστοὶ λόγος νοσῶν ἐν ἀνθρώποις, id est, iniqua ratio existens in morbis in ipsa, pharmacis eget. Ratio etenim, vt scribit Marcellus Ficinus ^f cum inter intellectum & opinionem media sit, quoties ad inferiora se deicit, opinionis 1 est erroribus, & diuina cogitare desinit. Cum verò ad mentem sui ducem conuertitur, diuinorum cognitionem haurit, quam proprio nomine in mente sapientiam, in ratione reminiscantiam Plato nominat. Et Cicero ^g, cum adoleuit, perfectam sapientiam dici ait: & hac nihil in Deo, nihil in homine melius, eamque cum Deo hominem, si recta sit, societatem habere. Accedit D. Cyrillus archiepiscopus, & patriarcha Alexand. ^h Humana mens, inquit, si quieta fuerit & secum habitans. atque phantasia frivolis, & abominabilibus abscedere solita, acutè & perspicuè perspicier, citràque errorem rerum cognitione percipiet: quod si perturbationibus crassior facta fuerit, nūquam diuinam pulchritudinem contuebitur, & in his quæ magis terrena sunt residebit, similis passeris cuius complutis madefactione à subuolando prohiberis. omnēque

ferē

ferē Platonici dicunt, animum nostrum, quasi quoddam tetrachordum, intellectu, ratione, phantasia, ac sensibus constare. intellectum diuinum, in quo nihil est nisi simplex ac purum ac vniiforme: imaginationem & sensus, mortales partes esse, proinde mutationibus, varietatibusque refertas. Mediā, rationem, propriam humanæ naturæ, quam habere arbitrium anceps dicunt inclinandi & ad mortalia, & ad diuina. Vnde si ratio, veluti in lira neruus, qui dicitur mese, cum diuina parte se temperauerit, admirabiles morum concentus, simplices videlicet, graues, decoros creabit: si se confociauerit cum mortalibus, varios, molles, indecoros pariet. hac in sede nos Christianè oonimus arbitrium liberum. nam & vt scribit Aristot. ⁱ si. 6. Ethic in ratione ponunt duas partes, τὸ ἐπισημο-
νικόν, καὶ τὸ λογιστικόν, vim sciendi, & vim ra-
tiosinandi, καὶ τὸ βουλευτικόν, καὶ λογιστικόν τῶν-
των. i. & idem consultare & ratiocinari: esse
demum in consultatione electioni locum, quòdque si electio sit. studiose, appetitum rectum esse, & rationem veram. Et illam rationem id dictare, appetitum autem perfectum, & hinc mentem & veritatem sequi actiuam: quod post consultationem fit. nam ante actionem, sicut in vtramque partem: consultatio. arguebat negotium declinare
I 4 posse,

d in Phæniciis.
e lib. 7. de curat. Greg. affectio.

f in Epit. Theocti.

g r. de II.

h Xomo 2. i. 7. dialogorum de san. & i. rri-njate.

co. c. 1. &

posse, sic & actionem posse in vtramque partem vergere demonstratur, *ἄλλως δὲ βολέται καὶ περὶ τῶν μὴ ἐνδεχομένων ἄλλως ἔχειν*, nemo, enim, inquit, consultit de rebus quæ aliter

k lib. πρὶ se habere nequeunt: sic, & Nemesius^k, o-
φυσίως αὐ- stendit re ipsa non posse actiones aliquas,
δρῶντες de aliis, quàm hominis voluntati adscribi, si-
 natu. ho- cuti turpes vel iniquas actiones, quæ nec
 mi. c. 39. necessitati tribuuntur, eo quòd quæ illius
 necessitatis sunt, semper eodem modo se
 habent: nec fato, quia eius actiones sunt ne-
 cessariæ non contingentes: minus Deo, quia
 nihil turpe, & iniuste agit: nec naturæ, quia
 eius opera sunt animalia, stirpes: neque for-
 tunæ, quia eius raræ sunt præter expectatio-
 nem hominum actiones: neque casui, quia
 casus est euentus inanimatorum aut bestia-
 rum, vt per consequens principium suorum
 operum homo addit *ἔτι ἐν μὲν ἀμείνων ἐστὶν ἀγ-
 χὴ πρὸς τὸν ἀνθρώπου, περὶ τῶν ἔχει τὰ βολέωντα*,
 deinde si nullius actionis homo principium
 est, frustra possidet vim consultandi. Sed
 & Epicæteus dicebat, nostra esse, & in no-
 bis, opinionem, conatum, appetitum, decii-
 nationem, & nostra opera, eaque, vt om-
 nia quæ in nobis sunt esse natura libera, vt
 scribit Arius^l & Cebeus^m hominem in bi-
 uio positum describit, virtutis & vitij: in
 cuiusque potestate quam velit viam ingredi.
 Hæcque

l in Enchi-
 ridio Epi-
 cæti c. 1.
 m in pina-
 ce vel ta-
 bula.

Hæcque eadem sentit Pythagoras per li-
 teram bicornem: hoc & suader voluntatis
 liber motus. ex motu autem animæ & vo-
 luntatis, actiones vtriusque & corporis &
 animæ: vnde & necessariò concludamus
 oportet & ipsas actiones libera. s. afflus & id
 Lucretiusⁿ:

Vnde est hæc inquam fati auulsa voluptas?
 Per quam progredimur, quò ducit quæque vo-
 luntas:
 Declinamus item motus, nec tempore certo,
 Nec regione loci certa, sed vbi ipsa tulit mens.
 Nam dubio procul his rebus sua cuique voluntas
 Principium dat. Et hinc motus per membra
 tignantur.

n lib. 2. de
 Ter. natu.
 ver. 257.

Et paulò post.

Vt videas initium motus à corde creati:
 Ex animisque voluntate id procedere primum,
 Inde dari porro, per totum corpus, & artus.
 Nec similis est, vt cū impulsus concedimus ictu,
 Viribus alterius magnis, magnòque coactu:
 Nam tum materiam totius corporis omnem,
 Perspiciunt nobis inuitis ire, rapique
 Donec eam refrenauit per membra voluntas,
 Iamne vides igitur, quanquam vis extrema
 multos
 Pellat, & multos cogat procedere sæpè,
 Principitesque rapit, tamen esse in pectore nostro
 Quiddam, quod contra pugnare, obstatæque
 possit.

Cuius ad arbitrium quoque copia material

k s Cogit

Cogitur interdū flecti per membra, per artus,
Et congesta refrenatur, retróque recidit.

Omirto quæ Plato, Plutar, Arist. Proclus,
Iamblichus, & alij de hac libertate volunta-
tis dixerunt: Prætereo & iurisprudentiæ Ce-
fareæ, & Pontificiæ autoritarem, qua con-
stat & negotia ex voluntate tantum libera,
non coacta, merūve impellente facta, rata
tantum esse. Item & delicta tantum volun-
taria puniri, & alia, quæ, cum de voluntate
agemus, Deo iuuante explicabimus. Suffi-
ciat in præsentiarum rationem homini à
Deo datam, vt in vtramque partem bonam
& malā itinere proposito, & proposita vita
& morte, quod bonum est eligat. Sic enim
& Sibylla scribit ^o, *αὐτὸς ἰσχυρὸς ὁ θεὸς ἀποφασίζουσα*
ἡμῶν δὲ δυνάμει, καὶ ἡμῶν ἀποφασίζουσα
ἡμῶν δὲ δυνάμει, καὶ ἡμῶν ἀποφασίζουσα
ἡμῶν δὲ δυνάμει, καὶ ἡμῶν ἀποφασίζουσα
id est, ipse, scilicet Deus, duas vias propo-
suit, vitæ & mortis: & proposuit ex scientia
eligere vitam bonam, sed ipse in mortem
& ignem æternum se coniecit. Imago mea
est homo rectam rationem habens. Homo
quippe rationalis, inquit Irenæus ^p. & per
hoc similis Deo, liber in arbitrio factus &
sua potestatis, ipse sibi causa est, vt aliquan-
do quidem frumentum, aliquando autem
palea fiat. Quapropter & iustè condemna-
bitur,

o li. 8. ora-
culo. apud
Castellio. *ἡμῶν δὲ δυνάμει*
versū . p.
235.

p li. 4. cō-
tra hære-
ses c. 9.

bitur, quoniam rationalis factus, amisit
veram rationem, & irrationabiliter viuens
aduersatus est iustitiæ Dei, tradens se omni
terreno spiritui, & omnibus seruens volu-
tariis, quemadmodum propheta ait, Ho-
mo cum in honore esset, cōparatus est iu-
uentis insipientibus, & similis factus est
illis. Et rursum ^q non natura alios bonos ^{c. 72. e-}
alios malos creatos esse dicit, sed omnes ^{ius libri.}
cum libero arbitrio eligendi boni, & non
tantum in actibus, sed etiam in fide. Sed &
beatus Cyprianus ^r vitia affectus carnis, in prolo-
proprie animæ sunt, quæ sentit, & mouet, ^{go sermo.}
& viuit, cui imputatur peccatum, quia ipsi ^{2. tomi.}
datum est arbitrium & iudicium & scientia
& potentia, per quæ possit improbare ma-
lum, & eligere bonum. Et rursum idem ^s, lib. 3. ad
Credendi & non credendi potestas, liber-
tasque in arbitrio posita est. Ecce, dedi an-
te faciem tuam, vitam & mortem, ait do-
Deute-
maius, bonum & malum: elige vitam & vi-
ues. ^{ro. ca. 30.} Et Ephiphanius ^t contra Pharisæos, d. ver. 19.
qui farum ponebat, disputans, ait, Omnibus ^{Tomo 1.}
manifestum est, clarumque, ac minime am-
biguum, quod liberum arbitrium exhibuit ^{li. 1. cōtra}
nobis Deus per seipsum, locutus, si volue-
ritis & nolueritis. Quare circa hominē ^{hære. hæ-}
bona operari, aut malas res appetere. Adde ^{te. 16.}
Terrullianum ^x, qui & nos & Adamum ^{lib. ex-}
ipsum ^{hortatio.} ^{ad Castit.} ^{Tomo 2.}

ipsum propria, & libera voluntate peccate
 oitendit, Deique bonæ voluntati & præce-
 ptis obfistere, nec diabolum voluntatē de-
 linquendi sed materiam subministrare. Do-
 cet, & latissimè alibi 7 liberum & sui arbi-
 trij, & suæ potestatis. Inuenio inquit, homi-
 nem à Deo institutum, nullam imaginem
 & similitudinem Dei in eo animaduertens
 quam eiusmodi status formā. Accedit huic
 7 sermo. D. Bernardi celebre dictum 2, Arbitrij li-
 81. super bertas, inquit, hæc est, diuinum quiddā præ-
 cant. can- fulgens in anima tanquam gemma in auro,
 uicorum. ex hac namque inest illi inter bonum, & ma-
 lum, necnon inter vitam, & mortem, sed &
 nihilominus inter lucem, & tenebras, & a-
 gnitio iudicij, & optio eligendi, & si quæ
 sint alia quæ similiter circa habitum animi
 sese è regione respicere videantur. Nihilo-
 minus inter ipsa censor animus diiudicat
 ac discernit. Is arbiter, is animæ oculus. Si-
 cut arbiter in discernendo, ita in eligendo
 liber. Vnde & liberum nominatur arbitrij,
 quod liceat versari in his pro arbitrio vo-
 luntatis: inde homo ad promerendum po-
 tens. omne enim quod feceris bonum ma-
 lumve, quod quidem non facere liberū sit,
 merito ad meritum reputatur. Consentiant
 his antiqui facti patres omnes, quorum ego
 alibi plusquam centum testimonia collegi,
 nempe

nempe Augustini, Ambrosij, Rabani, Hi-
 larii, Hieronymi, Basilij Magni, vtriusque
 Cyrilli & Hierosolymitani, & Alexandrini,
 Chrysostomi, Albini, & aliorum, qui multis
 rationibus adstruunt nobis inditum, vt
 possimus liberè vel ad malū declinare, vel
 bonum nobis gratia diuina sine nostra o-
 pera oblatum, persequi: nunquam enim
 Deus, eo quod nulli inuidus, suam gratiam
 volentibus operari benè, subtrahit, sed infini-
 titis occasionibus nobis arripendam exhibet.
 Nam & quod possimus per liberam po-
 testatem malas nobis subicere cogitatio-
 nes, voluntatésque, id Deo acceptum fe-
 rendum est, sicuti & quod sumus, & quod
 potius homines quàm bruta simus, quod-
 que rationis capaces facti. Deus enim
 ab initio, vt scribitur in Ecclesiast. 1. con-
 stituit hominem, & reliquit eum in ma-
 nu consilij sui. Adiecit mandata, & præce-
 pta sua, si volueris mandata seruare, cõser-
 uabunt te. Apposui tibi ignem, & aquam: ad
 quod volueris porrige manum. Ante homi-
 nem vita, & mors, bonum, & malum, quod
 placuerit ei, dabitur illi: Quæ verba nõ tan-
 tum ad Adamum diriguntur, (in cuius per-
 sona quidam impiè & hostiliter erga homi-
 nis naturam contendunt sublatam libertatē
 arbitrij ad bonum) sed & ad reliquos homi-
 nes:

nes: siquidem ibi loquitur generaliter au-
thor, & de presentibus hominibus, cum ait
indefinitè, ante hominem mors &c. Inde-
finita autem propositio tantum effert, quàm-
tum vniuersalis: vniuersalem autem omnes
ròtinere nemo ambigit. Deinde adicit tex-
tus, appofuit tibi ignem & aquam, ad quod
volueris porrigere manum. Scribit tibi non
Adamo, & te habere potestatem etiam bo-
na accipiendi indicat etiam post lapsum
Adami, quod multis confirmare possem, vel
verbo Dei, qui ad Cain post lapsum Ada-
mi, ^a ait, nonne si benè egeris recipies, sin-
autem malè, statim in foribus peccatù tuū
aderit, sed sub te erit appetitus illius, & tu
dominaberis illius? Quid est sub te erit ap-
petitus illius, quàm quod peccandi vel non
peccandi libertas in nobis sit, & nobis sub-
ditos esse peccandi appetitus? Reserua sunt
facta biblia testimoniis aliis, quibus Deus
semper inculcat, Si timueritis dominum, &
voluntatem eius volueritis facere, bona ter-
ræ comedetis, si nolueritis &c. ^b Er n r r-
30. 31. 1. sum, Quoties volui congregare vos, & no-
Reg. 12. iuistis ^c, Et rursus ^d, ego adito, inquit
Isaia. 1. dominus, ad ostium & puiso, si quis ape-
cum simi- ruerit &c in similibus, in quibus Deus nul-
lib. los ad bona cogit potestate ordinaria, sed
Luce. 15. voluntates hominum liberas exigit & alli-
& Apoc. 3. cit,

^a Gene. c.
^{cap.} 4. 2.
ver. 7.

^b Deuter.
30. 31. 1.
Reg. 12.
Isaia. 1.
cum simi-
lib.

Luce. 15.
& Apoc. 3.

cit, vt voluntati suæ liberè cooperantes, a-
liquid nostri addamus, vnde nostra obe-
dientia, & gratitudo illucescat & colligatur,
mercesque adiiciatur. Nam; vt inquit D.
Paulus. ^e Si euangelizauero, non est mihi ^{1. Cor.}
gloria: necessitas enim mihi incumbit: vñ ^{c. 9. c. ver.}
enim mihi est, si non euangelizauero. Si e-
nim volens hoc ago, mercedem habeo. Sed
& extra potestatem inditam, alius modus:
traditus bene agendi per gratiam nobis in
baptismo inditam. Et quàmquam multa sint,
quæ obnubilant in arbitrio libero, electio-
nem, non ideo tamen minus est arbitrium.
Et si non per se validū, vt prius in Adamo:
meliusque dixissent qui illud negant, faci-
lius deceptioni obnoxium, potius quàm
sublatum. Nam ratione peccati, & à lapsu
prioris parentis, verum. certè est quibusdā
qualitatibus eum fuisse obtenebratum, &
ea ratione non tale quale prius, & ideo in-
firmum, cum non acumine præualeat iudi-
candi: verum eadem est subitãtia eius quod
nunc est post peccatum, ac prius, sed in exe-
cutione electionis, infirma, & debilis vis
etiam post baptismum: non se cus ac in ho-
mine, qui est à morbo solvatur, & sanus sit
& curatus, nihilominus tamen membra,
quamuis functionem eãdem, ac ante mor-
bum habeant, non tamen eam vsque aded.
habent.

habent vt prius validam. Notanda namque sunt quatuor tempora in libero arbitrio, in quibus exequendi, & operandi voluntas gradus accipit. primum fuit tempus ante peccatum, in quo ad bonum, hominē nihil impediēbat, ad malum verò nihil impellebat: non enim habuit in illo statu homo infirmitatem ad mali declinationem: habuit autem adiutorium ad bonum agendum, nempe legem & prohibitionem Dei, & intellectum non obscuratum, vt tunc sine errore ratio diiudicare, & voluntas sine difficultate bonū appetere potuerit. Aliud tempus post lapsum & ante reparationē gratiæ deperdi æ, cuius statu hominis arbitrium premebatur, & vincebatur à concupiscentia, & infirmitatem habebat in malum, sed non adiutorium ad bonum, scilicet gratiæ: ægrèque liberum arbitrium, bonū exquebatur. Tertium tempus, post reparationem gratiæ, oblatione facta domini nostri Iesu Christi, & applicatione eius mortis per sanctum lauacrū regenerationis: in quo quidem statu arbitrium premitur, & oppugnatur à concupiscentia, sed non expugnatur vel vincitur, nisi voluntate: habens quidem illam infirmitatem in malum, sed habens adiutorium auxiliūve eximum in bonum, nempe gratiam Dei. Sic, habens liber-

tatem

tatem vt possit peccare suadente infirmitate, quæ à peccati radice nobis relicta est, & non possit peccare saltem ad mortem propter auxiliū gratiæ iuuans. Adhuc tamen homo libertatē vt non possit omnino peccare non recepit: eo quòd infirmitas quæ à peccato à parente primo nobis inuista est, non planè sublata est, etsi omnis morbus per sanctum baptisma à nobis fugatus sit, cum nec etiam plenè fruamur & integrè restitutione, qua Christus nos sufficienter natalibus restituit & ingenuitati, quam habebat proropater. Adam: oportet enim corpus hoc mortale induere immortalitatem, & corruptibile incorruptionem. Quod fieri nequaquam potest ordine iustitiæ Dei, nisi prius soluerimus debitū & satisfecerimus sententiæ Dei, qua dictū, Morte morieris. *f. Gen. 2.* Et rursum, statutum est hominibus semel mori; postea namque quia dēpositi erimus ad suscipiendā penam gratiam nobis à Christi passione & gratia quæsitam, & tunc ab infirmitate peccandi liberabimur, qua & restituti erimus meliori paradiso, quàm quo fuerit Adam priuatus, & à terra hac peregrinationis, Dei beneficio restituemur statui innocentia & naturæ impeccabili: & hinc gratia consummata & bono affecto, desinet illa infirmitas peccandi. Et per con-

s.

sequens

sequens omne peccatum, voluntate firma, ta ad bonum liberè agendum, & erit tunc æternum & sine fine. Quartum tempus status libertatis arbitrij ad bonum tantū, gratia, liberalitate, & beneficio Dei quem velit & dignetur nobis elargiri Deus. Interim tamen quandiu in hac mortali vita peregrinamur, eniti debemus omni studio, ne liberi arbitrij electio siue ratio intercipiatur in nobis, & ne aurum pretiosum tenebris affectionum crapulæ, invidiæ, odij, commodi proprii, & philautiæ caligine obscureretur: caueatur præceps iudicium. Et ut omnia semel admoneam sufficienter, ad Deum tanquam ad polare sydus, arcticum immobile, dirigantur: omnia in illius voluntate, honore, & gloria veluti aurum in lapide Lydio probentur. nam quæ illi consentiunt & placent, quæ illius autoritate succiuntur, quæve ad illum ut finem, veluti ad summum bonum prospiciunt, certè omnino sequenda sunt tanquam ab errore omni aliena: contraria fugienda, omittenda, & cavenda. Accedit huic rationi postremus gradus, nempe mens vel intellectus, ex defecatione vel purificatione cogitationum & rationis nascens, incerta hæc nobis interdum, quia rationem contingit aberrare ab optima suppositione, & similes per mores

duci,

duci, cum tamen certa mens sit, utraq; autè naturæ finis, ut scribit Aristoteles ^g, hæc ^{lib. 7. po} mens, sicut corporearū rerum notitias per ^{lytic. c. 13.} sensus colligit corporis: sic incorporearum rerum per semetipsam, ut scribit D. Aug. ^{lib. 8. de} hanc Deus nobiscum nasci non voluit, sed ^{trinita. c.} adipiscendam proposuit. Nam quemadmodum Mercurius Trimeg. scribit ¹, rationi in Pimā- nationem quidem vel rationē singulis ho- dro fermi, minibus Deus impartivit, mentem verò ⁴ nequaquam. Non quod inviderit, quibus nec utique invidet (liuor quippe ab eo non provenit) sed quoniā voluit eam in medio, tanquam certamen præmiūque animarū proponere. Et Demosthenes ^k, mentē, quæ ^k in ora- humanarum rerum moderatrix est, rectè ^{io. ama-} sola philosophia erudiri & exerceri dicit, ^{to. si qui-} quia ab ea suscipit exercitia officij sui, quod ^{de ea De-} verifatur in dicendo & deliberando. Et quæ est. admodum gradus inferiores intellectus, & mens illustrat, sic etiam & rationem: & quò magis ratio, illius habet lumen, eò certior: dictūque est illā gigni in animæ solo intellectu, ab Aristotele, quia ut ait Epichar- ^{li. i. ma-} mus ^{vīs ὁρατα ἡγεῖ τὴν ἀνοία, τὰ δ' ἀλλὰ νοῦσα ἡγεῖ} ^{gno. mo-} τυρλῶ, id est, mens videt, mens audit, reli- ^{ra. c. i.} qua sunt surda cæcāque, ut scribit Theodo- ^{lib. 1.} ritus ^m. Et quamvis sensus quasdam facul- ^{de curat.} tates peculiare habere videantur, mens ta- ^{Græca. af-} factio.

men prodest, ornat, & denique vincit, præ-
 # li. de for stat, imperat, ex sententia Plutar. " & Plato °
 tu. vel de mentē, & sapientiam purissima esse nomina
 virtut. A- dixit: & mentē vel esse veritatem, vel simi-
 lex. limam veritati. Atq; Anaxagoras, teste eo-
 ° li. 10. in dem Platone °, voluit ad *divinam*, id est, iusti-
 philebo vel de sū- esse, illam mentem dominam suapte natu-
 mo bono- ra, nec alicui mixtam, quæ omnia exornat,
 § li. 23 in & per omnia penetrat, quod & scribit Ari-
 Cratylō, stoteles °. Vocat & mentē Philo Iudæus °
 vel de re- caput animæ, quod Aristot. ° explicat, dum
 sta nomi- finem putat post scientiam: neque eam per-
 tatione. fici quin scientia præcedat. Quò fit, inquit,
 § 1. de ani ma. c. 2. quia iuvenes scientiam non habēt, serui-
 r li. de som illis mens contingat, & in senectute mens
 niis tomo- perficiatur. Est namque animi princeps, &
 2. quod est præstantissimum & perfectius, in
 3. proble- ma. sectio. Cicero annotavit t, & idē ipso eodem Ci-
 30. quæst. cerone teste ° philosophi Peripatetici, &
 4. Academicis, mentem volebant, esse rerum
 r 5. de fini- indicem, & solam censebant idoneam cre-
 bus. dēderetur, quia sola cerneret id quod
 ° li. 1. aca- semper esset simplex, & vnus modi, & te-
 quæst. le quale esset: hancque illi ideam appella-
 bant, iam autē ita à Platone appellatam.
 Hanc & intellectum propriē dixerunt phi-
 4 lib. de losophi, aut vim quæ potestatem forma-
 anima ca. suscipiēdi à materia habet, vt scribit Alex-
 de phan- der Aphrodi °. Itaque in hac desinit homi-
 nasia.

nis facultas, estque mens summitas scalæ
 quæ innixa terræ est, vbi corporalium ap-
 prehensiones, & gradus ex quibus cogni-
 tio ad cælum vsque conscendit, vel ad por-
 tam cæli quæ est mens: nam per eam cœle-
 stia inquirimus. Cuius scalæ cognitionis
 typus fuit scala à Iacobo visa °, per cuius Gen. 28
 gradus angeli Dei sunt ascendentes & des-
 cendentes, id est, nuntij operum Dei, & no-
 tiones. Capiti eius scalæ, verè Deus innixus,
 ad quem cum notio peruenerit, homo su-
 pra se diuino quodam furore rapitur. Est
 autem furor ille diuinus, illustratio animæ,
 per quā Deus animam à superis delapsam
 ad infera, ab inferis ad supera retrahit, idq;
 ordine graduum. Nam lapsus animæ ab
 ipso rerum omnium principio, per qua-
 tuor summam gradus efficitur: per men-
 tem, rationem, opinionem, & naturā, quos
 concludunt, superius ipsum vnū, inferius
 corpus. Per hæc descendit anima, per hæc
 & ascendit. Mens & multitudo quidem, sed
 stabilis & æterna ratio, multitudo mobilis
 sed finita: opinio, multitudo mobilis infini-
 ta, sed substantia punctis que vnita, natura
 similiter, nisi quod per corporis puncta dif-
 funditur. Corpus autem infinita multitudo
 subiecta motui, & substantia punctis que,
 momentisque diuisa. Et ita ab illo vno, Deo
 nempe,

sempe, descendit anima vsque ad infinita nobis numero: & rursus lumine diuino, ab infinitis & minimis ad vnum rursus ascendit, mentis ductu, vt explicat Marsil. Ficinus ^c. Dixerunt & aliqui diuinitate mentis cōmori, ex superabundantia maiestatis, fecunditate mentē diuinam de se creasse hanc mentem, quā vs̄ vocatur: qua patrem inspicit similitudinem seruare authoris, animam verō de se creare posteriora respicientem: hinc rationem & eam mentem ex sua natura præbere & sensuum & prehensionis seminarium. Et sic mentem vnā in omnibus partibus animæ, non secus ac idē vnūque vultus, in pluribus speculis ordine dispositis, in quibus cūm omnia se continuis successione generant per ordinem, diuersis locis conspicitur. Atque si quis obseruet diligentius, cognoscat à summo Deo vsque ad vitam rerum faciem, vnā se mutuis vinculis religatam & nūquam interruptam connexionem esse. Hæcque est illa cathena d' iliad. 8. Homericæ aureæ d' de qua & scribit Macrobius ^e. Ea ratione forsan Cicero, Dei naturam communicat & menti, ex qua omnia in corpore & anima illustrentur ^f. Et mentem subdit, in capite velut omnibus imperantem, sensibusque, vt inuistris, vt entem, esse positam. In hoc Aristoteli subscribens, dum

^c in argumento ad 10. Platonis vel de furore poetico.

^d iliad. 8. Homericæ aureæ d' de qua & scribit Macrobius ^e. Ea ratione forsan Cicero, Dei naturam communicat & menti, ex qua omnia in corpore & anima illustrentur ^f. Et mentem subdit, in capite velut omnibus imperantem, sensibusque, vt inuistris, vt entem, esse positam. In hoc Aristoteli subscribens, dum

dum ait ^g, Restat igitur, vt mens sola extrinsecus accedat, eaque sola diuina sit: nisi enim cum ea communicat actio corporalis. Sic functiones mentis & intellectus, puræ sunt & sine corpore: & quemadmodū se habēt sensibilia ad sensus, ita intelligibilia ad intellectum, vt ipse Aristot. annotauit alibi ^h, sedque cūm propriam functionem ⁱ exercerent. Nam alias illuminatione veritatis ad omnes extenditur gradus, & per illā docti solent semper altiora petere: mali verō inferiorum specus intimos, meditatores autem inter extremos, medijs sūisque deque per scalam feruntur, vt scribit Philo Iudeus. ^j In hac nusquam fundus: hæc, vt Deus mundi, parui mūdi domina. Deus in vtroque mundo. mens agit molem & toto se corpore miscet. Et mens diuina omnia regit, continet in omni parte, & nulli miscetur, vt aliquo contineatur, sic mens in suo paruo mūdo, vbique & nullibi mixta & comprehensa. Quorum & aliam præstantissimam proportionem Porphyrius libello insinuat: ^k dū ait, δ θεος πανταρχὸς ἐστὶ θεολαμῶν καὶ ἡ ψυχή πανταρχὸς ἐστὶ θεολαμῶν. ἄλλ' ὁ θεὸς μὴ πανταρχὸς καὶ θεολαμῶν τοῦ σώματος ἀντὶ πάντων. αὐτὸ δὲ ἐστὶ μόνον αὐτὸ ἐστὶ κατὰ τὰ καὶ ἐδάρα. ὅς ἐστι θεὸς μὴ πανταρχὸς τε καὶ θεολαμῶν κατὰ τὸ σώμα ἀντὶ πάντων, καὶ ψυχῆς ἑνὸς τε καὶ θεολαμῶν κατὰ τὸ σώμα ἀντὶ πάντων.

lib. 2. de nat. animæ. c. 3.

3. de animæ. c. 4.

li. de somniis.

ταρχῆς καὶ ἐδολαμῆς ἐν σώματι: σῶμα δὲ καὶ ἐν ψυ-
 χῇ καὶ ἐν νόῳ καὶ ἐν δὴῳ καὶ ἐν ὅσῳ πάντα τὰ ὄντα καὶ
 μὴ ὄντα ἐκ τῶ δὴῳ καὶ ἐν δὴῳ, καὶ ἐν αὐτοῖς τὰ ὄντα
 καὶ ἐν ὄντα, καὶ ἐν αὐτοῖς. ἐ μὲν γὰρ μόνον ἢ παρῶ-
 χῆς, αὐτὸς ἐν ἡμῶν τὰ πάσης καὶ ἐν πάσι. ἐπεὶ δὲ ἡ
 ἐδολαμῆς τὰ πάντα γινέσθαι δι: αὐτὸς καὶ ἐν αὐτῷ ἐν
 πάντα καὶ ἐν ἑαυτῷ. ἕξαστα δὲ αὐτῶν, ὅτι αὐτὸς ἐδολαμῆς.
 ὅσα καὶ νῦν. παρῶχῆς ὡμ καὶ ἐδολαμῆς, ἀλλοῖος ψυχῶν
 καὶ τῶν μετ' αὐτῶν καὶ ἐν αὐτῶν ψυχῶν, ὅτε μετὰ ψυ-
 χῶν, ἐδολαμῆς ἐν τῶν: ὅτι ἐν ἡμῶν μόνον παρῶχῆς τῶν
 μετ' αὐτῶν. ἀλλὰ καὶ ἐδολαμῆς, καὶ ἡ ψυχὴ ἐ σῶμα
 ὅτε ἐν σώματι: ἀλλὰ αἰτία σώματος: ὅτι παρῶχῆς
 ἐξαστα τῶ σώματος, ἐστὶ ἐδολαμῆς. καὶ ἐστὶ γὰρ ἡ πρῶτος
 τῶ παρῶχῆς, ἐκ τῶ μὲν παρῶχῆς αἴμα: μὴτε μεδολαμῆς
 εἶναι ἀνάμνησιν, ἀλλὰ εἶναι μέγος ἐνατέρον μετῶχον.
 id est, Deus vbiq̄ue est, quia nullibi esse in-
 telligitur, mens vbiq̄ue, quia nullibi esse in-
 telligitur: & anima vbiq̄ue, quia & nullibi
 esse intelligitur. Sed Deus quidem vbiq̄ue
 & nullibi, eorum omnium quæ sunt post
 ipsum: nam ipse solum est, vt sit vt volue-
 rit. Mens quidem in Deo vbiq̄ue est, & nul-
 libi, in his quæ sunt post ipsum. Et anima in
 mente & Deo vbiq̄ue & nullibi in corpore.
 Corpus autem & in anima & in Deo & in
 mente: omnia namque cum entia tum non
 entia ex Deo sunt & in Deo, & tamen ipse
 non est existentia vel non existentia, nec
 in ipsis. Siquidem quia ipse est vbiq̄ue: rit

vtrique

vtrique omnia & in omnibus: postquã autẽ
 & nullibi est, omnia erunt per ipsam & in
 ipso, quia vbiq̄ue ipse. diuersa autẽ ab ipso,
 quia ipse in nullo. Sic & mens vbiq̄ue exi-
 stit & nullibi, causa est animarum & animas
 sequentium, & tamẽ non ipsa anima, neque
 post animam, neque in ipsis. Eò quod
 non solum sit vbiq̄ue eorum quæ post ipsam
 scilicet, mentem, sed & nullibi. Et anima
 nec corpus nec in corpore, sed causa cor-
 poris, quoniam vbiq̄ue in corpore existens
 alicubi non est. Et denique processus vni-
 uersi in illud desinit, quod neque vbiq̄ue si-
 mul neque nullibi esse valet, sed pro parte
 diuersorum participat. Hactenus Porphy-
 rius, cui ex nostra familia alia quam plu-
 rima subnectere possem: verum ista de
 mente dicta sufficient pro explicatione gra-
 dus vltimi. Nam forsã de intellectu & de
 mente dicemus alibi quæ desiderantur à
 curiosis, nempe qua in parte corporis mens
 vel pars animæ præcipua sit, item phantasia
 & cogitatio, quæ nunc tractatio longẽ ab-
 esse ab instituto nostro videtur, nempe vbi
 de cognitionis gradu summo agimus. Illud
 tamen in summa non alienum erit annota-
 re, quædam ex mediis inferioribus, nempe
 sensibus, mentem nosse: quædam etiam per
 se sine ijs, vt intellectualia. Vnde breuiter

s f

colligo

colligo sensum maximè ab intellectu abesse, & errasse eos qui eadem existimant, nisi quod accidentaliter homini ob meliorem corporis dispositionem supra animalia aduenisse dicbant. De quibus D. Thomas¹, qui illud improbat quinque ratio-

in 4. dist.
44. q. 1.
art. 1. q. 1.
m li. 2. c. 5.
tra gentil.
c. 66.

Primò, quia animalia certas actiones ex sensibus habeant, nullas tamen ex intellectu, ideo similia semper faciunt, vt semper eodem modo hirundo nidum.

Secundò, sensus cognitio est indiuiduorum potentia sensitua recipiente formas indiuiduales: intellectus autè vniuersalium.

Tertiò, sensus cognitio tantùm extendit se ad corporalia, sine quibus nihil cognoscit: intellectus incorporalia cognoscit, sicut sapientiam, veritatè, relationes rerù.

Quartò, nullus sensus cognoscit seipsum nec suam operationem: visus non videt seipsum, nec videt se videre: sed hoc superioris potentia est, vt probatur lib. 2. de anima. Intellectus autem cognoscit seipsum & se intelligere.

Quintò, sensus corrumpitur ab excellentia sensibili: intellectus autem non corrumpitur ab intelligibili, quinimo qui intelligit maiora, potest postmodum minora intelligere. Hactenus D. Thomas, Igitur à Deo infusa

infusa vltra hanc mentem non progreditur natura humana. Verùm in hac vltima intelligentia, participat cum angelis creaturis intellectualibus, & cum ipso Deo. Vnde & mens vocata est puritas, & כתר, id est, corona numerationum vel sephiroth, sic enim Abraham in lib. sephiroth putat, per illas ni fallor numerationes. Et sephiroth nouem, peruenit ad decimam sephiroth, id est rerum auctorem, dum scribit עשר

ספירות בלי מדה וללא טו וזו וללא א: הכן בהכמה והב ט כבצה: בהון בהם וחקור מהם והעמר רקר על כורון והשב ויצר מכוננו id est, decè sunt numerationes præter quid (id est sine re ipsa) decem & non nouem, decem & non vndecim. Intellige in sapientia, & sape in intellectu: inuestiga in eis, & proba in eis, & statue rem super puritates suas, & repone creatori locum suum. Et

Rabi Isaac ben schola, in cõmentariis Theilim, siue Psalmorum, "interiorem hanc" Super inquit proprietatem intelligentia, plures versu psal. mi. 111. dixerunt, & qui enumerarunt proprietates, posuerunt tanquam principem sapientium, & principium numeri omnis: hæc sapientia est Deus, alij nominauerunt eam coronam, quod singulae proprietates coronentur ab illa, & illa à singulis: alij nominauerunt eam אין, quod nullus sit qui eam imaginatione

natione apprehendere possit: est namq; solo intellectu attingibilis. Et huc alludit quod dictum est מאין יבוא meain labo &c. vnde veniet auxilium meum à domino. meain siquidem, significare videtur quiddam incorporeum, abstractum, secretum, & intelligibile: & si fueris fortunatus in dictis meis, secreta montium altissimorum scies, quoniam hæc proprietas, est veluti lux, qua coronantur omnes aliæ proprietates in via lucis. Sic statuerūt certe sed abstrusè sapientes Iudæorum mekubalim siue Caballista, dicti Iudæis חכמי האמת sapientes veritatis. Et vt abstrusiora illorum communicem, ij tres numerationes suppremas, in nostro scheme mate tres gradus vltimi, iuncto numine Dei, qui omnia fouet adnixus vt diximus est summitati scalæ, dixerunt tres luces, de quibus sic scribit שלוש גאון רבו האו גאון אורות הם: אור קדמון אור צה אור מצחצה ועיס כל זה הכל אלה אחד אין שם רבו id est, tres luces sunt: lux orientalis, lux clara, lux clarificata vel purificata. Et cum omnibus his & omnium Deus vnus. nec est ibi multiplicitas abitenim hoc. Et hæc sunt in capite Sephiroth. Scio ego quoque quosdam Rabinorum potissimum neotericorum, mysteriorum etiam trium sephiroth postremorum, retu

retulisse ad sanctissimam vnus diuinitatis trinitatem, & ad substantiæ vnitatem, idque per quam oprime vt cum illis & ego sentiam. Caterum & nobis idipsum conuenire non est ambigendum aliquo modo, qui ad imaginem & similitudinem Dei à Deo facti sumus, & in anima gerimus ipsius prototypi trinitatis similitudinem. Nam sicuti in Genes. cap. 1. super verba בראשית ברא אלהים berescit bara elohim, per אלהים elohim intelligūt tres proprietates quas vocant מדות midoth, nempe. patrem, filium & spiritum sanctum: Sic in anima per imaginem אלהים intelligunt memoriam, intelligentiam, & voluntatem. vt & authores etiā nostri. Sed & legimus in vaikra rabba, super cap. 4. Leuit. & in midras tehilim ita: רבוכן אמרו מה הנפש ממלאה את אגוף כן הקדוש ברוך הוא טובר את העולם: מה נפש ותורה כגוף כן הקדוש ברוך הוא וחיה בעולם: ומה הנפש אוכלה ואיננה שותה כן הקדוש ברוך הוא אונו אוכל ואינו שותה: ומה הנפש שחורה כגוף כן הקברה שהוצא למעלה מעולם: מה הנפש יואה ואיננה נראית כן הקברה רואה ואיננה נראית: דויד שבא הנפש שיש בה כל המדות הללו ותהלה להקבה שיש בו כל המידות הללו id est, magistri dixerunt. Quemadmodum anima replet corpus, ita Deus sanctus benedi

nedictus ipse, replet, & sustinet mundum. Sicut anima vnica in corpore, sic sanctus benedictus ille, vnicus in mundo. Et sicut anima non comedit nec bibit, sic nec Deus benedictus ipse non manducat nec bibit. Et sicut anima ponitur pura in corpore, sic Deus qui est ipse aeternitas, & sicut anima videt & ipsa non videtur, videt & Deus & non videtur, Dixit ergo Dauid, accedat anima mea in qua sunt omnes proprietates, & laudabo Deum sanctum, benedictus ille, & vos quæ estis in anima proprietates, laudate eum. Hactenus Rabini ibi. Sed & alibi, illas tres proprietates Dei & animæ larius explicant. Verumtamen oculis hominum subiici posse vel planè cognosci quæ & quales sunt, negant. Sic enim scribit Rabi Mosce B ban iodeh כתיבית פרשת כי תישא הגו קרשיתא id est, in interpretatione capituli citiffa, siue plagarum, & capituli ge kiziliah, siue vallis occisionis הו ספירות העליונות עין לא ראתה ועיני דח אין הכרל וקיצוץ חלילת id est, has tres numerationes supremas oculus non vidit, non tamen ideo in his est dissensio vel defectus, ad enim dicere abominamur. Nolo etiã hac in parte suspendere ingenia optima lectorum, quin ex eorundem Rabinorum & Caballistarum fontibus, illis non communiçic nomina

nomina quæ illis tribus superioribus sephi roth siue numerationibus, imposuerunt. illa autem habentur in libro הזהר hazzohar de illuminatione vel splendore, quem scripsit Simeon Beniohai.

א און סוף הראשונה בלי התחלה ור אשית
אב חכך ראת:

ב חכ מה והשורה הנקראת אצל המק
כלים הכמה שבה נכרא העולם
שנ משלו ג יהוה כחכם יסה
אדן ונקראת ראשית שנ
כראשית א כראשית כרא
אלהים על כן תרגו ונתן
כחכמת כרא יהוה נקראת אצל
הנזארים ככר יהוה והכל אלה
שהרו כתוב כדכר יהוה שמים
נקשו:

ג ויהושע ויהושע הנקראת אצל
המקבלים נקראת אצל
הנזארים וזה קדוש כי הוא
יהב מנהגא ליה עיבינה ככתוב
ויהי כנה עלוהם הרות ויתכבאו

ג צינה

Cuius

תמפירח
היא scri-
bit & hæc
Ludoui-
cus Car-
retus Iu-
daus in
ספר
סדאית
אלהים
in lib. vi-
sionu di-
uinaru.

Cuius tabula hæc explicatio.

1. en soph. si-
ne finito &
termino. Sephira prima. sine aliqua
insimulatione doloris vel in-
firmitatis: & principio patet
dicitur.
2. hocma siue
sapientiã. Secunda dicta apud Cabal-
listas hocma sapientiã, quia
in ea creatus est mundus, vt
scriptum est in Proverb. c. 3.
Dominus in sapientiã funda-
uit terram. Dicitur & princi-
pium, quia scriptum est Ge-
nes. 1. In principio creauit
Deus cælum & terram. Ideo
id verit Ionatas, in sapien-
tia creauit dominus. vocatur
apud Christianos verbũ Dei,
quod idem est, quoniam scri-
bitur, Verbo domini cæli fa-
cti sunt.
3. Binah. id.
intelligen-
tia. Tertia quæ à Caballistis
vocatur Binah. 1. intelligen-
tia vocatur à Christianis spi-
ritus sanctus. Quoniam ipse
dat scientiã cognoscentibus
intelligentiam, vt scriptũ est:
Et factum est, simul ac quieuit
super eos spiritus, & prophe-
tarunt.

His

His alia addere secretiora possemus, de
Enieph, de iethon, de Phra & amon, quæ
Iamblicus ponit ex schola Ægyptiorum
& Chaldæorum^a. Sed locus nos admonet,
vt finem huic libro imponamus, si primũ
de his quæ non exigunt ratiocinationem
in docendo vel cognitione, regulas qua-
tuor annotemus ex Rabino habent Tybbon
in libro qui inscribitur רון הין Rouach
achen, siue spiritus gratiæ, & ex aliis.

Quarum prima, sensibus subiecta & sup-
posita, alia demonstratione quàm sensuum
cõprehensione non egent. Nam quod nix
sit alba, gelu frigidum, ignis calidus, & simi-
lia, sensibus tantũ sufficienter cognoscũ-
tur. Quod autem circa eorum naturam di-
sputatur: alterius est controuersiæ: vt quare
album, quare nigrum, frigidum, & illud ca-
lidum, hæc enim intellectu, non sensibus
comprehenduntur.

Secundaregula, manifesta, superflue pro-
batione onerantur, nisi alterius rei causa
probentur. Exempli causa sit, non occidere,
non furtum facere, non rapere, iam mani-
festè sine alia probatione inter homines
iusta censentur, contraria iniusta. Et impe-
rator Gordianus etiam solemnitatem: pro-
bationis quæ sit in accusatione, in notoriis
remittit, nec exigi statuit, & solum coatro-
ueri, num notorium sit^b. Nec in mani-

^a li. de my-
sticis Æ-
gypt.

^b in l. ea
quidem l.
7. de accu-
sation. li.
p. C. ti. 2.

Trium Sep-
hiroth su-
periorum
Sephira.

in cano. festis testes requiruntur. Manifestum e.
manifesta, nim dicitur, quod perse apparet, & potest
& cano. de facile probari: sed tam id fieret superflue,
manifesta causa 2. q. Nam quicquid rei adicitur satis demon-
strata, frustra est, vt notat Vlpia. ^d Et non
videtur esse celarius qui scit, nec certiorari
debit qui non ignorauit, vt idem Vlpia. tra-
fi. de dot. dit. ^c Quin & illud verum est, iniuria eum
male. lib. affici, cui negatur id quod euentissimum
§ 3. m. ti. 4. est. Sic & datur actio iniuriarum in eo qui
in l. 1. §. fideiussores negat locupletem eum, qui
fin. de act. euentissimè talis est, & approbatur huius
empr. & uidentissimè talis est, & approbatur huius
vend. lib. modi, vt scribit Caius iurisc. ^f Si tamen ille
rum rationes proferantur, alterius sit causa
19. m. ti. 1. nempe ratione potest, rationeque: circumstanti-
f in l. si ve tiarum, quæ inveniuntur & concurrunt in
ad pro nõ committis aduersus hæc decreta, vel alre-
cõdenato. 1. §. qui rius rei gratia, huius generis possunt esse
pro rei qualitate quæ naturalis iuris sunt.
qui satisd. Tertia, à maioribus tradita & recepta
negotibus, non egent probatione: quia ea
negun. li. immititur cognitioni maiorum, apud quos
m. tit. 8. summa & diligenti inquisitione iam deter-
minata fuerunt. Et credendum potius quàm
disputandam. singulis: ne dum quisque, situs
proprio ingenio, dumve veritatem debili-
bus rationibus suffulcire tentat, in nega-
tionè veritatis turpiter prolatur. Et hæc
in parte, intelligentia ex facultate in actum
non egreditur, sic credebant Synagoga. ^g

dari, & Ecclesiæ Christiani credunt. De fide
namque ita simpliciter credendum est: im-
becillia namque sunt hominum ingenia, ad
reddendam rationem operum & præcepto-
rum Dei. Nec potest quis prius intelligere
quàm crediderit: nisi enim credideritis, in-
quit Iesaias ^h, non intelligetis, & Dauid ⁱ, ^g ^h
Credidi propter quod locutus sum. & Dauid ^h ⁱ ^g
uid alibi expressius ⁱ אוריה הככלי לב כסוף. ^h ⁱ ^g
אוריה הככלי לב כסוף. Confitebor domino in toto ^h ⁱ ^g
corde meo, in secreto rectorum & congre- ^h ⁱ ^g
gatione. Et D. Cyprianus ^h scribit, subli- ^h ⁱ ^g
mes materias, sublimium ingeniorum exi- ^h ⁱ ^g
gere tractatores, cum nec facile de artibus ^h ⁱ ^g
iudicet, qui artes ignorat: ideo inquit, tam ^h ⁱ ^g
in diuinis quàm in philosophorum doctri- ^h ⁱ ^g
nis, nec tutum est nec honestum in eruditos- ^h ⁱ ^g
sentium ad literas illas, pertinentium, pro- ^h ⁱ ^g
filire ad discussionem eorum, quæ nesciunt, ^h ⁱ ^g
& de his sibi vsurpare magisterium, quæ igno- ^h ⁱ ^g
rant. Potest itaque facile homo in abditarum ^h ⁱ ^g
causarum inspectionibus & secretis naturæ ^h ⁱ ^g
errare & decipi: quia non per omnia à fine ^h ⁱ ^g
vsque ad finem intellectus humanus attrin- ^h ⁱ ^g
git. Scribit & D. Dionysius Areopagita ^h ⁱ ^g
Nullus mihi imperfectus in contemplatio- ^h ⁱ ^g
ne veniat. Etenim non solares fulgores in- ^h ⁱ ^g
firmis pupillis intueri nõ periculofum, nec ^h ⁱ ^g
his quæ supra nos sunt audere innocuum. ^h ⁱ ^g
Siquidem, ve. a est iuxta legem hierarchia, ^h ⁱ ^g

Oziam quidem punitum, quia sacra tractavit subuertens: Chore vero, quia supra se facris: Nadab & Abiud, quia profane propriis abusi sunt. Sed apertius & rationem afferens idem praestantissimus vir scribit. ^{m. li. de diuin. nomi. lib. c. 1.} Nulla ratione audendum est, inquit, aliquid de occulta deitate, quae est superior quam essentia, dicere vel cogitare, praeter ea quae nobis sacra eloquia diuinitus aperuerunt. Et sicut nec sensibus intelligibilia comprehendere spectariue possunt, neque factis figuratiue simplicia & infigurata, neque per corporum figuras formales, informitas ipsa in corporeorum refugiens tactum, figuramque carens: eadem ratione ipsa superessentialis infinitas omnes essentias antecellit. Ipsa quoque unitas, intellectus superior, omnes intellectus antecedit: ipsum denique unum cogitatione praestantius, nullis cogitationibus potest excogitari: atque bonum excellentius omni verbo, verbis est ineffabile. Deinceps, si omnes inquit cognitiones tantum sunt, tum etiam in entia desinunt, consequens est ut qui omni essentia superior est, sit ab omni cognitione semotus. Diuus etiam Athanasius ait, non dari cogere qui res magnas atque difficiles, nisi fide. ^{• tomo 4. li. 1. de uis. ferent. pulsum.} Et Galenus scribit etsi non Christianus, tamen testimonio antiquitatis memorabili, prohibitum in lege Mosis & Christiana

de ca

de ea disputare, his verbis, quam in Christi & Mosis scholam impingat, leges audiat nulla constitutas demonstratione, idque minime doceat. Et rursus alibi^p illius verba, ^{p. lib. 3. de differentis pulsum.} Citius igitur Moyse affecta & Christi cedant de sua disciplina, quam qui sectis sunt addicti & consecrati, medici & philosophi. Meminit & Rabbi Moyses ben Meimon in epistola de astrologia ad Iudaeos Massiliae, de tribus superioribus regulis, cuius verba Hebraea Latine sic accipe. In primis igitur mi domini, scitote haec tria tantum homini est credenda, neque quicquam praeterea. Primum id quod certam habet & euidentem probationem humana sua ratione & scientia sua inuestigatam: velut ratio numerandi, geometria, & reuolutiones. Alterum id quod homo deprehendit uno quinque sensuum, veluti quia visu hoc rubrum, illud nigrum: gustu hoc dulce, illud amarum: tactu hoc calidum, illud frigidum, & sic de reliquis sensibus. Tertium & postremum id quod acceptum a Prophetae pia memoria, & a iustis. Porro quod ad ultimum attinet, apud Hebraeos liber dicitur כוהן ספר liber cozar, ubi de creatione traditur, in eo חכמת כוהן ספר id est, sermone 5. in principio, id, inquit, quod a maioribus traditum acceptumque est, non bonum est, nisi cum bono & sincero corde coniunctum. & requiri-

tur cognitio & traditio. facit pro vltimo
 a l. nemo Martianus Cæsar. Sed de fidei simplicitate
 l. 4. C. de te & intellectu alibi plura dicemus. Deo fa-
 sum. trini. uente; & docebimus omnia aliqua præce-
 li. i. C. ti- dente fide veluti quodam principio immo-
 tu. 4. bili, sine alia inquisitione firmari. Interim
 de rebus iam perceptis & ad intellectum
 vsque venientibus, nullam fieri intelligen-
 ti demonstrationem sui causa vel proba-
 tionem teneamus: nam verum id non esset,
 nec intellectum, sed opinionem plenum. Al-
 terius tamen ignorantis causa, quem ad
 agnitionem veritatis ducimus, per rationes
 veluti per icinera certa, ad ipsum verum &
 intelligentiam trahimus.

Quarta regula, Subiecta priora quibus
 verum vel falsum conuenit, non autem ma-
 lum vel bonum, non egent rationationis
 probatione. Huiusmodi sunt demonstra-
 tiones vniuersales & mathematicæ: sicuti
 illud quod duo contraria in vno eodemq;
 subiecto esse non possunt, verum esse per
 se patet contrarium falsum. Et verum, totū
 maius esse sua parte: omnibus enim natura
 tribuit dignoscendi & distinguēdi faculta-
 tem. Sub hac etiam regula continentur sub-
 iectarationi & intelligentiæ, vt propositio-
 nes scientiarum & artium demonstratiua-
 rum. Principia namque cuiusque artis in-
 quantum sunt illius artis principia, indubi-

tata

tata & concessa sunt: Et eorum principiorū
 vel propositionum ex duobus vel tribus
 indubitaris principiis accommodata colle-
 ctio, habet intelligentiam possessiuam, hoc
 est iam præcedentem aliunde notionē, an-
 tequam ad artem illam cuius sint principia,
 accedat. Principia namque artis, vt ait Ga-
 lenus^b, aut in sensus notis, aut in his quæ
 ex aliis percipiuntur, aut in his quæ præ-
 stenfa fuere, aut in manifestis intellectui
 consistunt. Ar ordo de quo iam aatē dictū,
 ad Thrasib.
 viam sternit facile ad memoriam eorū quæ
 dicta factaue sunt: Cum enim repetere sin-
 gula per ordinē corporis, vbi aliquid deest,
 statim sensus inquirir, & cū inuenerit, ser-
 uat, aut si inuestigare non poterit, statim a
 li. 5. re-
 magistro requirit, vt ait D. Clemens^c. Et
 mens, vt ait Cicero^d, alia visa sic arripit vt
 cogniti-
 non statim vtatur, aliqua sic recondit, ex
 num.
 quibus memoria oritur, & rursus paulo
 d li. 4. ac-
 post, Nos meminisse nisi cōprehensa non
 dem. quæ-
 posse, ait. vnde & Plato nos reminisci non
 stio.
 co. libro.
 discere, ac si scientias notas ante vnionem
 corporis & animæ haberemus, quod & re-
 fert & refellit Cicero^e, & Alex. Aphrodis.
 quorum rationes prætermitto, verum tamē
 est, eam memoriam præteritorum esse tan-
 tum, non præsentium, in quibus sentire, sci-
 re vel intelligere est, nec futurorū, de qui-
 bus dicitur opinio vel spes tantum, vt ait

t 4 Aristo

b in Isago.
 gicis li. de
 optima se

c li. 5. re-
 cogniti-
 num.

d li. 4. ac-
 dem. quæ-
 stio.

e co. libro.

f li. 3. tu-
 cul. quæst.

g Problē.
 12. 1.

libello Aristoteles ^h. Quo fit vt memoria circa dememor. Deum, vel ens, vel intellectum ponēda nō sit. Nihil enim ei eorum accidit. Neq; tempus circa ens est, sed æuum: neque pri⁹ vel posterius, sed est semper vt se habet permanens in eodem, nullam admittens mutationem vel Plotino autore ⁱ. Memoria itaque veluti sphaera ambiēs reliquos gradus cognoscendi, constituenda est: ne perperam quæ quis didicerit, effluat, & vt ea, veluti anchora, figatur, ne fluctibus obliuionis elidantur. Est enim memoriæ ea natura & vis, vt innuit Phrōtus ^k, dum ait, *Μνησύννησις τῶν πραγμάτων τὰ γεγονότα αἰτία*, memoria est qua colligere possumus ea quæ facta sunt. Nec aliud illa est quàm collectio: & vt Platonis fabu-
 to ait ^l, sensuū & intellectus salus & conservatio: vt quæ Cicero ^m, thesaurus omnium studiorum. Quod & subscribit Terentianus ⁿ. Atque Plutar. ^o Disciplinæ quædam cellam penariam dixit, vnde traditum Mnesiosynem, id est, memoriam esse matrem Musarum. Quæquā nouerim Plotinum dixisse ^p, memoriam non esse formarum impressarum custodiam, sed facultatem animæ quandam ita seipsam excirantē, vt & quod non habet habeat, quæpote sit egregio potentia in actum, quod & ego quoque verum puro, sed & illam potentiam animæ prius non cōcepisse recordor. data

data, non possum mihi persuadere. Non enim potuit excitari quod nunquam fuit, non secus quàm memoria esse non potest, nisi eorum quæ præuisa & præcognita fuerunt. Et ideo rectē post mentē ponitur. Sicut in intellectu nulla est contrariorum vel dubiorum agitatio: sic memoria ostendit prorsus quod in anima non est agitatio, sed quies stabilisque permansio. Quod docet Plato ^q à nomine *μνήμη*, id est, memoria, tracto argumento vt ea sit quasi *μνήμη* quies statiove. Et vt apertius me explicem, memoria similis est cellario vel loco capaci, in quem inuehuntur vel merces vel aliæ res quælibet, conseruationis vel depositi gratia, & sicut non omnia horrea, non omnia loca vbi res deponuntur, eiusdem sunt firmitatis, nō æquē contra latroauum iniurias & vim externam vallata, non circumsæpta: Sic neque omnes hominum memoriæ, æqualis sunt roboris, sed aliæ aliis sunt firmiores & meliores, & perfluere aliquæ facile quæ receperant patiuntur, aliæ tenaciter retinent, aliæ externis expugnantur vel iuuantur. Idcirco non eorum memoria est animalibus, quæ in memoria hominum esse possunt, cum locus ille memoriæ animalium, non sit eius qualitatis, capacitatis, & substantiæ in illis, cuius est memoria hominis in homine. Quippe tria potissima in lo.

eo sunt, memoria, consilium, voluntas. In memoria, hominis pecudisque confinium: nam & nidos ciconiæ & hyrundines post annum reuifunt, & equi stabula repetunt, & canes dominos recognoscunt. Sed quoniã animæ sensitiuæ belluarum, est imagines locorum naturaliter retinent, ipsius tamen substantiæ suæ scientiam non habent, & in recordatione corporalium rerum quas per corporis sensus hauserunt, necessariò remanent, & ratiocinandi non habentes oculum, non dicam supra se aliquid, sed se ipsas videre non possunt, vt tractat Claudia. Martius. addit Aristoteles postquam ex sensibus cognitionem fieri dixit, potissimùm ex visu qui nos cognoscere quicquam facit, multasque differentias manifestat, subiungit, natura itaque animalia sensum habentia fiunt, à sensu verò quibusdã eorũ nõ inuascitur memoria, quibusdã verò inuascitur: Et ob hoc alia prudentia, alia disciplinarum capaciora sunt, quã illa quæ memorare non possunt. Discunt autem quæcumque vna cum memoria, quæcumque scilicet audiunt. Cetera phantasiis & memoriis viuunt, experientia verò parum participat: humanum autem genus arte etiam ac ratiocinationibus. Fit autem experientia ex memoria hominibus, quæ potius reminiscencia est, quando scilicet ex initio precedente,

lib. 1. de
sta. anime.
cap. 21.
1. in me-
taphysic.
initio.

dente, id rursus colligit cuius primùm vel scientiam vel sensum hauserit, vel id quod fuerit repetit, cuius habitũ dei reminiscenciam testatur Aristoteles, syllogizat reminiscens homo. Animalia autem vt idem ait memoria & Aristoteles, qua anima parte sentire solent, eadem & recordantur. Et memoria se habet in homine, sicut intellectus simpliciter apprehendens: reminiscencia autem, sicut intellectus discurrens. Et propterea sicut in homine non sunt duæ potentia distinctæ, intellectus & ratio, (quod pertinet vt ego intelligo ad substantiã animæ, in aliis namque ratione ordinis distinximus) sic nec memoria & reminiscencia, vt tradit Chrysostomus, Iauellus Canapiti, & Plato, Quoties, inquit, quæ cū corpore passa est aliquãdo anima, eadẽ sine corpore in seipso resumens animaduertit, tunc meminisse eã iacturam, deinde vel sensu vel disciplina mouente eam iterum reuocat in se ipsa, reminisci putatur: atque hæc iam memoriam reminiscenciãque vocamus. Sic Galenus vel alius eius nomine, Memoria, inquit, est retentio conseruatiõq; in anima earum rerum, quas antea obseruauimus: vel memoria, est præteriti comprehensio, cuius præsens fuit ex sensu perceptum. Recordatio est, cum præter cætera, spatio multo tẽporis

lib. de memo-
ria.

traactu
de remi-
nisc. c. 1.
li. 10. in
Philebo
vel de sum-
mo bono.

in finitio-
nib. medi-
cis.

poris

potis interueniente, rursus cogitatio ori-
tur adeo, vt quæ prius animum mouere, ad
memoriam reuocentur. Docetq; deinceps,
fitus & veluti loci sedes memoria, eius cõ-
siderationem postremam esse, quòd ea or-
ganum suum habere dicatur, ab Auerroë,
Auiçenna, Alberto Magno, & D. Thoma, in
posteriore parte cerebri. Quod & ita oportuit fieri: non enim potuit cõstitui in parte
anteriori, vbi sensus est communis, quia ni-
mum mollis ea pars est, vt reciperet probè
ita constituta. Memoria quippe cum sit cõ-
seruatric, requirit durum & siccum. Quam-
obrem sicuti læsa anteriore parte cerebri,
veleius cõplexione, læditur sensus & ima-
ginatio, & remanet cogitatio & rememora-
tio: Et cum medium fuerit læsum, læditur
& cogitatio: sic posteriore læsa, læditur me-
moria, vt inde colligere liceat memoriã ibi
organum habere. vt tractat Galenus, libro
vno ^a, & latius alibi ^b, vbi & cognatum of-
ficium cum corde mirificè explicat habere
feren. c. 3. memoriã. Ideo & nos naturæ ordinem se-
lib. 3. de quatuor, ad calcem graduu reuicimus, eãmq;
locis affe. summopere in discipulis istius artis deside-
Gis ca. 4. ramus. Inuamus autem permaximè dispo-
sitis quibusdam veluti alphabetis, & tabulis
rerum omnium, de quibus postea latius,
Oporret tamen & illos cooperatores esse,
& hanc memoriæ vim adhuc sibi aliunde
conseruare

^a de sym-
proma. dif-
feren. c. 3.
lib. 3. de
locis affe.
Gis ca. 4.

conseruare, intrinsecus & extrinsecus: cum
cerebrũ & loci illius vbi residet pars, quã-
plurimis mutationibus obnoxia sit, & sub-
stantia cerebri non omnibus æque tempe-
rata, neque paris conditionis, non mentis
idem acumen, non eadem promptitudo. Vt
pone, inquit Plato ^c, exempli causa, ceream ^e In Thea-
vnam in animis nostris effigie, in hoc ma-
teto vel
iore, minorẽ in illo, in hoc purioris cera,
de sciẽtia.
sordidioris duriorisve in alio, in quibusdã
mollioris, in aliquibus temperata: in hac si
quicquid eorum quæ aut videmus, aut au-
dimus, aut ipsi excogitamus meminisse cu-
pimus, insinuantes ipsa sensibus intelligen-
tisve, veluti annulis signãtes exprimimus,
quòdque signatum fuerit meminimus nos,
& scimus quoad figura permanet: & cum
aboleretur vel inscribi nequit, obliuiscimur
atque nescimus. In primis itaque vt bene
organum vt cera ad sigilli impressionẽ be-
ne disponatur, operepratum est: estq; ne-
cessaria moderata siccitas, vt bene conser-
uentur impressa & recondita: Quamobrem
quæ moderatam siccitatem impediunt, offi-
ciunt etiam memoriã: siue ad nimiam tra-
hant accitatem, siue ad superfluentem hu-
miditatem. Nec memoria his, inquit Ari-
stoteles ^d, qui multo agitantur motu ex ^d li. de me-
morbo aliquo, aut ex longa ætate, vt si mo-
mer.
tus & signum in aqua fiat, quæ præcipiti
cursu

curfu deferatur. Item in frigenti ætate, nulla vel debilis, perinde, ac in annulo ædificio, & ob duriciem ob recipiendâ affectionē ineptâ, nulla imago effingi potest. Et ob eam rem, qui adoleſcunt, quique ad summam ſenectutem peruenerunt, memoria alteri non ſunt: alteri propter auſtioneſ, alteri propter diminutionem. Qui etiam animi celeritate, & qui tardo ingenio ſunt, fluxam æquē obtinent memoriam: illi enim magis hument quàm res ferat, hi magis ſiccifunt: unde alteris imagines in anima non aſſeruantur, alteris non adhærent. Similia ſerè explanat Plaro, dum ait, quòd mollis nimium cera, celeres quidem ad percipiendum efficit, ſed eòdem obſtaculoſa. Dura contra, diu memores, ſed ineptos tardòſq; ad percipiendum. Et qui deſiam, obſcurâ lapideamque, luteam vel ſæculeatam habeat, obſcura quoque ſimulachra continet obſcuram quoque, qui duram: profunditas enim abeſt. obſcuram præterea qui molliorem, nam ex confuſione facile euaneſcunt. Vnde tales homines, vt etiam propter anguſtiam animæ homines, ad opinionem fallam ſunt proni. Nam cum quid vident, aut audiunt, aut cogitant, quia ſingula ſingulis mox reddere nequeunt, tardi ſunt, præuaricanturque, aliud pro alio ſæpe cogitando concipientes: & ij falli, mentientes,

ignari

ignari vocatur. Hæc Plaro. Paucitas itaque dormitionis efficit memoriæ, quoniam nõ purgatur caput ſuperabundanti humiditate. Officiunt & cibi vapores emittentes, legumina, caules, vinum forte, niſi moderatè ſumatur. Nam & ebrii ob ſumos multum caput humectantes, immemores. Itè nimia ſuperueniens frigiditas, quæ nimium denſat & indurat prohibetque impreſſionem. Sunt & his ſimilia quæ venari ex medicorum libris poterit, & eorum ſcriptis qui de memoria proprios ediderunt libellos. Ex parte demum ipſius memoriæ, exigimus impreſſionē fieri, vt in cera ſigillum optime imprimi, in marmore profundè inſculpi oportet. Nam ſi bene inſculpta ſint ſimulachra, ea facile non commutantur, nec in electione, diſtinctione & cognitione impreſſorum decipitur animus. Quamobrem potiffima pars præſtantis memoriæ, ſimulachra rerum memoratarum, vel notas certas intra ſe imprimere. Quod maxime conſequimur frequenti rerum apprehenſarum meditatione, alioquin vel perit vel obſcuratur, ſitque contumax cum motui non conſueſcat: non ſecus ac aquæ ſtagnantes, ſitū contrahunt: metalla, rubiginem & ſcoriam: ignis, cineres: incultus ager, inutiles herbas: lapis muſcum. Et ita Plutar. ¶ memoriæ exercendam & conſueſcendam eſſe edocet

id.

ta Thea
sto.

lib. de ſt.
beris edu-
can.

in vtrâque partem, siue natura simus memores, siue contrâ obliuiosi. Naturæ siquidem abundantiam ita corroborabimus: defectum verò supplebimus. Sequendumque hac in re consilium Hesiodi, dum ait:

Paruula si tentes superadiecisse pusillis,
Idque frequens peragas, manus cumulat a-
ceruus.

Et quod alius:

Süpta parü prodest quæ mox emittitur esca,
Bos quibus est passus ruminat hæc eadem.

¶ li. de be-
neficiis.

Et Seneca^s, memoriam nihil amitte-
re, præter ea quæ sape non respicit, tradit.

¶ li. contra-
hitur de pi-
gno.

Huius iuuanda causa sunt inuentæ literæ
& scripturæ, vt dicunt Iurisperiti^h.

¶ In Rhero-
ricis.

Multarum etiam imaginum umbratiles di-
spositiones, de quib⁹, etsi obscure, tractatⁱ
Cicero, arcana cuius & aliorü quæ ad nos
peruenerunt, reuelare adhuc tēpus non est.
Sed hic figatur anchora primæ nauigatio-
nis & gratias Deo immortalis inuisibili vo-
taque precum exoluamus, qui nos sua im-
mensa bonitate, etsi tantis acceptis benefi-
ciis ingratos, incolumes atque inter scopu-
los saluos ad finem perduxit. Ipsi, itaq;
qui in trinitate perfecta viuit in æterna se-
culorum infinita sæcula, omnis honor &
gloria. Amen.

FINIS.